

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BIOTEISĖS KATEDRA

KSENIJA GIEDRAITIENĖ
BIOTEISĖS DIENINĖS STUDIJS

ABORTO TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMATIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. Agnė Širinskienė

Vilnius, 2006

ANOTACIJA

Magistriniame darbe nagrinėjama aborto teisinio reglamentavimo problematika. Tai sudėtingas teisinis santykis, nes liečia pagrindinę žmogaus teisę – teisę į gyvybę. Įvairios valstybės pasirenka skirtingus kriterijus reglamentuodamos abortą, tačiau netgi tos, kurios leidžia abortą neneigia fakto, kad gyvybė prasideda nuo pradėjimo, ir vis labiau linkusios atsisakyti aborto kaip šeimos planavimo priemonės. Lietuva priskiriama prie tų valstybių, kurios leidžia abortą dėl socialinių priežasčių, todėl pirma problema – nepakankamas aborto teisinis reglamentavimas. Remiantis lyginamuoju analizės metodu ir užsienio valstybių praktika yra siekiama pateikti aborto įstatymo hipotetinio modelio pagrindines gaires.

Raktažodžiai: abortas, prigimtinė teisė į gyvybę, negimusios gyvybės teisė į gyvybę, vaisius.

ANNOTATION

The main topic of my thesis is the legal regulation of abortion. It is a complex legal relationship because it is related to the fundamental human right – the right to life. Different countries choose different criteria to regulate abortion, but even those countries which allow abortion, do not deny the fact that life begins from the moment of conception, and they are more tended to refuse abortion like the means of family planning. Lithuania belongs to that group of countries which allow abortion for the social reasons, and the first problem which occurs, is a poor legal regulation of abortion. A comparative method of analysis and the practice of foreign countries are used in order to present the main guidelines of a hypothetical abortion law model.

Key words: abortion, natural human right to life, the right to life of the unborn, fetus.

TURINYS

IVADAS.....	4
1. ABORTO TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMATIKA LIETUVOJE.....	8
1.1 Įstatymo leidėjo ir teismų kompetencija apibrėžiant aborto teisinį reglamentavimą.....	9
1.2 Aborto teisinio vertinimo problema: žmogaus gyvybės teisinės apsaugos ribojimo koncepcijos ir autonomijos principas.....	20
2. ABORTO HIPOTETINIS REGLAMENTAVIMO MODELIS.....	30
2.1. Tarptautiniai teisiniai dokumentai, reglamentuojantys žmogaus gyvybės apsaugą ir jų reikšmė.....	31
2.2. Vyraujančios kryptys dėl žmogaus embriono ir vaisiaus gyvybės apsaugos vertinimo ir teisės į gyvybę nuo pradėjimo koncepcija.....	43
2.3. Negimusios gyvybės apsauga konstitucinėje ir baudžiamojoje teisėje ir jos efektyvumo vertinimas socialiniame kontekste.....	49
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	63
SANTRAUKA.....	70
SUMMARY.....	70

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika

Abortas – vienas iš aktualiausių ir kontroversiškiausių klausimų teisės teorijoje, kuris ypatingas diskusijas sukėlė XIX a. pabaigoje, tai buvo vienas pirmųjų įteisinių sąsajoje su gyvybės manipuliacija. Vėliau šis klausimas išryškino naujas problemos dimensijas – eksperimentai, donorystė embrionų ir kt. To priežastys - milžiniškas biomedicinos technologijų vystymasis ir giluminiai pokyčiai socialinėse pažiūrose. Atsirado didžiulė pasirinkimo galimybė manipuliuoti gyvybe. Abortas – vienas pirmųjų dirbtinių metodų, suteikiančių galimybę atsieti natūralų seksualumą nuo prokreacijos. Pokyčiai socialinėse pažiūrose pasireiškia tuo, kad žmogus didžia savo dalimi išsilaisvino nuo ilgus amžius trukusios kovos už savo išgyvenimą ir šis išsilaisvinimas atnešė su savimi ir neriboto gerbūvio augimo iliuziją, bei savo gyvenimo kontrolę. Šie pokyčiai visuomenės sąmonėje yra tamptariai susiję su technologijų vystymusi, bei tam tikrų elgesio veiksmų dekriminalizavimu¹, kas tapo normalia elgesio taisykle, ir kurią savo ruožtu išstumt iš visuomenės sąmonės yra sudėtinga.

Taigi šiame kontekste teisė į abortą klausimo iškėlimas nėra naujas, tačiau aktualumas ir problematika pasireiškia kitame aspekte – aborto legalizavimas pakeičia žmogaus prigimtį, jo gyvybės pradžios koncepciją. Juk abortas apima tokią teisę, kuri realizuojamos per trečiąjį asmenį. Apie tai plačiai diskutuojama literatūroje ir visuomeniniame gyvenime, tačiau vis dėl to vieno ir absoliutaus požiūrio tiek teisėje, tiek filosofijoje ir kitose gyvenimo srityse – nėra. Ir tikriausiai, galima drąsiai teigti, kad dabartiniu metu vieningo atsako į abortą, tikėtis neverta, nes problema liečia žmogaus gyvenimo kontrolę, būtent šiuo atveju, tai galimybė, kada žmogaus galioje - suteikti gyvybę.

„Gyvybės kontrolė“ tampa reikšminga ir įprastine kasdieniniam gyvenimui-prokreacijos kontrolė, genetinės manipuliacijos ir t.t. Ir tai tik keletas pavyzdžių, kuriuos reikia apmąstyti ir kurios yra menkai atspindėtos politinėje ir teisinėje doktrinoje. Eitinės vertybės, kurios buvo puoselėjamos religijos ar tai valstybės, yra atmetamos, tačiau visgi, demokratijos taisyklės reikalauja išspręsti probleminį visuomeninį reiškinį, nepaisant įvairių prieštaravimų, vadovaujantis racionalaus teisinio argumentavimo principais. Todėl yra logiška sakyti, kad tokia žmogaus veikla, įtakojanti visuomenę, turi būti teisiškai reglamentuojama. Teisė negali nusišalinti nuo socialinių vertybių apsaugos, kuriai kelia pavojų neapgalvotas naujų technologijų taikymas. Šiandien į aborto problemas dėmesį atkreipia konstitucinė ir tarptautinė teisė, tradicinės civilinės teisės instrumentų nebepakanka, nes ji nebegali išspręsti problemų sąsajoje su žmogaus gyvybės apibrėžimu, kuris reikalauja iš naujo reflektuoti žmogaus teisių

¹ Dekriminalizavimas yra teisinė sąvoka, kuri apibrėžia tam tikrą neteislingą elgesį kaip nusikalstamą, bet susilaiko nuo baudimo. Narbekovas A. Bioetika. VDU. Kaunas. 2004. P – 45.

koncepciją. Konstitucinė ir tarptautinė teisė įpareigota pateikti naujas definicijas, kurios atitiktų naujausias mokslines žinias.

Pagrindinis konfliktas kyla dėl kelių vertybių priešpastatomą vienai kitai: asmens teisė į gyvybę ir asmens laisvė pasirinkti, jo teisė į apsisprendimą, kurį jį išskiria iš kitų būtybių.

Kyla klausimas, kas turi nubrėžti konkrečią ribą tarp šių konkuruojančių žmogaus teisių: ar įstatymo leidėjas, ar kompetetingas teismas, ar visuomenė. Kitas klausimas, kokiomis teisinėmis priemonėmis turi būti reguliuojamas abortas, kad taptų aiški riba tarp teisės į gyvybę ir teisės į pasirinkimą.

Temos ištyrimo lygis

Negalima teigti, jog nėra mokslinio dėmesio aborto problematikai. Tačiau atskirų šią sritį tyrusių mokslininkų Lietuvoje darbai neatskleidžia ir nenagrinėja šios problemos teisiniu požiūriu. Reikėtų pažymėti, kad Birutė Obelienienė, Vytauto Didžiojo universiteto doktorantė, nagrinėjo ir analizavo gilumines aborto priežastis, taip pat veiksnius, kurie lemia motinystės identiteto susiformavimą, kad nėštumui nepalankią emocinę būseną sustiprina paauglystėje išsiugdyta neigiama nuostata nėštumo atžvilgiu t.y. socialinis požiūris. Eimantas Švedas, Kauno medicinos universiteto medicinos daktaras, nagrinėja ir įvertina aborto fizines ir psichologines pasekmes.

Aborto klausimai yra nagrinėti ir pateikti ir moksliniuose darbuose, tai R. Jakučionytė (2000)², V. Vanagienė (1997)³. Šių mokslininkų tyrimai daugiau orientuoti į aborto priežastis ir faktorius, taip pat yra kalbama ir apie kontracepciją kaip į neigiamą aspektą.

Taip pat yra pakankamai daug literatūros šiuo klausimu. Tai A. Roges ir D. Durand de Bousingen⁴ pateikia etinius ir medicininius aborto vertinimo aspektus, A. Žarskus⁵ kalba apie gimimą, aborto etinį įvertinimą, A. Narbekovas⁶ nagrinėja abortus medicininiu ir etiniu aspektu, religiniu aspektu kalba N. Bernard⁷, A. Šalkauskienė⁸ pateikia šeimos demografiją, kitoje knygoje⁹ ji nagrinėja aborto etinį vertinimą.

² Jakučionytė R. Nėštumo nutraukimą įtakojantys faktoriai. 2000.

³ Vanagienė V. Nėštumo nutraukimo priežastys ir kontracepcija. 2001.

⁴ Rogers A. Durand de Bousingen D. Bioetika Europoje. Kultūra. Vilnius, 2001.

⁵ Žarskus A. Aš iki gimimo. Kaunas. 2003.

⁶ Narbekovas A. Bioetika. VDU. Kaunas. 2004.

⁷ Bernard N. Dievo patylėjimas: abortų specialisto kelionė nuo mirties į gyvenimą. Katalikų pasaulis. Vilnius. 2000.

⁸ Šalkauskienė A. Vaisingumo pažinimas ir valstybės šeimos politika. Kaunas. 1998.

⁹ Šalkauskienė A. Gyvybės šauksmas XX – XXI a. sandūroje. Kaunas. 2004.

Nežiūrint į tai, kad yra mokslinių darbų ir kitų darbų bei tyrimų, tačiau visi jie labiau atskleidžia aborto etines, medicines ir religines problemas, todėl darytina išvada, jog ši problematika turi būti nagrinėjama ir iš teisinių pozicijų.

Aborto ir teisinio reglamentavimo tematikai labai svarbūs yra teisės aktai, tai ir Lietuvos nacionaliniai ir tarptautiniai teisės dokumentai, kurie yra Lietuvos teisės šaltinių sudedamoji dalis. Šie teisiniai aktai yra svarbūs argumentuojant teiginius, kalbant apie aborto teisinio reglamentavimo problematiką. Tai būtų: LR Konstitucija; LR Konstitucijos komentaras/ 1 dalis; Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas. Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo. 1994m.; 1989 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija, JTO konvencija dėl vaiko teisių ir daugelis kitų.

Darbo tikslas – išnagrinėti aborto reglamentavimo pagrindines problemas ir pateikti aborto įstatymo hipotetinio modelio pagrindines gaires.

Darbo problema - aborto teisinio reglamentavimo problematika.

Darbo objektas - aborto ir teisės į gyvybę apsaugos teisinis reglamentavimas.

Darbo hipotezė – Lietuvoje nėra pakankamo aborto teisinio reglamentavimo.

Darbo uždaviniai:

1. Apibrėžti Lietuvos aborto reglamentavimą bei negimusios gyvybės apsaugą teisinėje bazėje.
2. Apžvelgti negimusios gyvybės apsaugos ribojimo koncepcijas, remiantis užsienio valstybių pasirinktais reguliavimo modeliais.
3. Apibūdinti tarptautinius dokumentus bei jų reikšmę, nustatančius gyvybės apsaugą.
5. Išnagrinėti konstitucinės ir baudžiamosios teisės vietą reguliuojant žmogaus gyvybės iki gimimo apsaugą socialiniame kontekste.
6. Išanalizuoti įstatymo leidėjo ir teismų kompetenciją nustatant gyvybės iki gimimo apsaugą.
7. Pasiūlyti Lietuvos Respublikos aborto hipotetinį reglamentavimo modelį.

Darbo struktūra ir metodai:

Darbas susideda iš dviejų pagrindinių dalių, kurios skirstomos į smulkesnius skyrius. Pasirinktos temos plėtotė bus vystoma dviem etapais: palaipsniui nagrinėjant nuo aborto teisinio reglamentavimo problematikos pereinant prie aborto reglamentavimo siekiamybės.

1. Literatūros analizė. Šis metodas pasirinktas todėl, kad norint tinkama kryptimi išanalizuoti problemą, būtina žinoti, kokios sritys jau analizuotos moksliniais metodais, kokie rezultatai gauti, kokios išvados padarytos.
3. Apibendrinimo metodas. Juo bus naudojama darbo pabaigoje, apibendrinant, sisteminant prieš tai gautus literatūros, dokumentų analizės tyrimo duomenis.

Taip pat darbe bus naudojami tokie empiriniai metodai:

1. Teisinių dokumentų ir teismų sprendimų sisteminis lyginamasis metodas. Jis būtinas tiriant esamą teisinę bazę, reglamentuojančią abortus ir teisės į gyvybę apsaugą.

Darbe vartosime tokias sąvokas susijusias su aborto teisinio reglamentavimo problematika::

Abortas – (lot. abortu, aborior – sunykstu, apmirštu) yra nėštumo nutraukimas arba nutrūkimas per pirmąsias 28 nėštumo savaites.¹⁰

Dirbtinis abortas – tai tiesioginis arba netiesioginis nėštumo nutraukimas, kai naudojama intervencija chirurginėmis ir cheminėmis priemonėmis.¹¹

Prigimtinė teisė į gyvybę – žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas, žmogaus teisę į gyvybę turi užtikrinti įvairiapusė teisinių priemonių visuma.¹²

Žmogaus orumo neliečiamumas – tai draudimas žmogų kankinti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. Su šia teise sietina asmens teisė gimti ir mirti pagarboje.¹³

Žmogaus pradžia – žmogus prasideda tuomet, kai susilieja tėvo ir motinos lytinės ląstelės, t.y. spermijus ir kiaušialąstė. Jos tampa ypatinga ląstele, kuri jau vadinama vienos ląstelės embrionu.¹⁴

Zigota, embrionas, vaisius, vaikas – medicininiai terminai, kurie yra išskiriami biologijos tikslams, jais apibūdinami tos pačios žmogiškosios būtybės raidos etapai.¹⁵ Šias sąvokas bus naudojamos darbe, kalbant apie negimusią gyvybę iki gimimo.

¹⁰ Narbekovas A. Bioetika. VDU. Kaunas. 2004. P – 65.

¹¹ Nėštumo nutraukimo etika. Mokomoji medžiaga. Gyvenimo ir tikėjimo institutas. Kaunas. 2005. P – 6.

¹² Lietuvos Konstitucinė Teisė. LTU. Vilnius. 2002. P – 296.

¹³ Lietuvos Konstitucinė Teisė. LTU. Vilnius. 2002. P – 305.

¹⁴ Nėštumo nutraukimo etika. Mokomoji medžiaga. Gyvenimo ir tikėjimo institutas. Kaunas. 2005. P – 5.

¹⁵ Eglė Kovaliūnaitė. Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos, 2005. P- 2.

[http://www.teise.org/docs/upload/kavoliunaitepataisyta%20\(1\).doc](http://www.teise.org/docs/upload/kavoliunaitepataisyta%20(1).doc). Prisijungimo laikas: 2006-01-15.

1. ABORTO TEISINIO REGLAMENTAVIMO PROBLEMATIKA

LIETUVOJE

Kiekvienoje valstybėje visuomeniniams santykiams reguliuoti yra susiformavusios įvairios teisės šakos, kurių visuma sudaro teisės sistemą. Teisės šakų buvimą lemia visuomeninių santykių sudėtingumas, taip pat šių santykių apsaugos ypatumai. Pačių visuomeninių santykių įvairovė ir kartu glaudus jų tarpusavio ryšys lemia sistemos struktūrizaciją ir kartų neišvengiamą vieningumą, bet jei teisinis reglamentavimas teisės sistemoje ar konkrečioje teisės šakos institutai kelia skirtingus reikalavimus visuomeniniams santykiams reguliuoti, tada kyla problema dėl teisinio netikrumo¹⁶ ir neaiškumo. Ištikrųjų visuomeninių santykių teisinis reglamentavimas turėtų atspindėti tautos valią, o ne demokratinio būdu išrinktų teisėjų nuomonę, įstatymo leidėjas įstatymus privalo suformuluoti taip aiškiai ir tiksliai, kad teismai neturėtų galimybės jų aiškinti kitaip ar savaip. Kitaip tariant, teismai galėtų priimti sprendimus tik remdamiesi įstatymų leidėjo suformuluota pozicija, kuri atspindi įstatymo leidėjo ir tautos valią. Tačiau realiai tokia analizė neduoda reikiamo rezultato, kadangi abortas, viena vertus, dėl problemų kompleksiskumo jo sampratos viduje, kita vertus, dėl jo objektyvų reglamentavimą teisėje kirtimąsi su pagrindinėm žmogaus teisėmis, kurių pagrindinės gairės nustatomos tarptautiniais aktais ir kurių priežiūrą įgyvendina tarptautiniai teismai. Jų sprendimais remiasi valstybės dalyvės reglamentuojant nacionalinius teisės aktus. Be to, kai kuriais atvejais dėl šios aborto problematikos pasisako konkrečių valstybių Konstituciniai teismai, kurie kartais yra kritikuojami, kad svarbiausiais tautos klausimais turi pasisakyti tauta, o ne teismas, bet visgi, Konstitucinis teismas reiškia savo poziciją tik dėl normų išdėstytų Konstitucijoje, kuri ir yra taip pat tautos valios kompromiso kūrinys.

Šioje darbo dalyje analizuojama Lietuvos įstatymo leidėjo pozicija bei kompetencija teisiškai reglamentuoti abortą bei Konstitucinio Teismo pozicija, jo konstitucinis kontrolės mechanizmas ir realumas aborto kontekste, pateikiama žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios nustatyto argumentai ir bandoma suformuluoti kriterijus, kuriais remiasi įstatymų leidėjas, reglamentuodamas su teise į gyvybę apsauga susijusius klausimus. Apžvelgiamos dvi pagrindinės teisės į gyvybę momento nustatymo teorijos: teisė į gyvybę nuo gyvybingumo ir teisė į gyvybę nuo gimimo. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos praktika šios problemos kontekste menka ir kontroversiška, bus pateikti pavyzdžiai remiantis užsienio valstybių patirtimi ir jų pasirinktais reguliavimo modeliais.

¹⁶ „Teisinis tikrumas gali būti apibūdintas kaip valstybės valdžios institucijų pareiga užtikrinti, kad teisės normos bus be vargo nustatomos tų, kuriems jos yra taikomos, ir šie galės pagrįstai numatyti jų buvimą, ir jų aiškinimo bei taikymo būdą“// Europos Sąjungos Teisės Įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999. P – 144.

1.1 Įstatymo leidėjo ir teismų kompetencija apibrėžiant aborto teisinį reglamentavimą

Lietuvoje aborto reglamentavimas iškelia kelias pagrindines problemas: visų pirma, nėra aiškiai įtvirtinta šiuo klausimu įstatymo leidėjo pozicija; antra, nėra tvirtai išreikštos kompetetingo teismo pozicijos. Taigi Lietuvoje yra atliekami abortai, tik neaiški ir nepakankama teisinė bazė, nėra nuoseklios reglamentavimo pozicijos.

Abortas nėra paprasta medicininė intervencinė procedūra. „Medicinos terminijoje abortu vadinamas tiek savaiminis nėštumo nutrūkimas, tiek dirbtinis naujos gyvybės nutraukimas.“¹⁷. Kadangi tai sudėtinga tiek teisės, tiek moralės atžvilgiu problema, kuri įvairiuose valstybėse traktuojama nevienodai, ji turi būti nagrinėjama, visu pirma, per Lietuvos nacionalinės teisės branduolį, visu pirma, per konstitucinės teisės prizmę, kadangi konstitucinė teisė – teisės sistemą integruojanti teisės sritis. Konstitucinių teisinių santykių sritį apibrėžia konstitucinės teisės reguliavimo objektas. Tai valstybės organizacijos, viešosios valdžios organizavimo ir įgyvendinimo, asmens ir valstybės tarpusavio svarbiausi santykiai. Konstitucinių teisinių santykių objektas – svarbiausios socialinės vertybės – asmens teisės ir laisvės ir kt. Taigi, reguliuodama svarbiausius visuomeninius santykius, įtvirtina visos teisės sistemos kūrimo principus. Konstitucinė teisė nustato ir kitų teisės sistemos sričių teisinio reguliavimo pradus t.y. ir baudžiamosios ir civilinės, ir kt. Demokratinėje visuomenėje teisė privalo reikšti ir ginti visuomenės interesus, suderindama įvairius socialinius uždavinius, rasdama kompromisinius sprendimus, įgyvendinant šiuos uždavinius, konstitucinei teisei tenka ypatingai svarbus vaidmuo. Pabrėžtina tai, kad vienas pagrindinių konstitucinės teisės reguliuojamų santykių – asmens ir valstybės santykių pagrindai, kitaip tariant, ji nustato asmens teisinio statuso pagrindus. Šios normos nustato asmens teisinio statuso principus, pagrindines teises ir laisves, taip pat ir pareigas. Konstitucinis asmens teisinis statusas lemia asmens statuso detalų įtvirtinimą ir kitose teisės šakose.

Ypatingai svarbi socialinė konstitucinės teisės paskirtis. Šiuo požiūriu akcentuojamas svarbus visuomenės bruožas – visuomeninių santykių organizuotumas, tam tikra jų tvarka. Socialinis gyvenimo organizavimas – tai žmonių ar jų bendrijų elgesio nustatymas, pastangos tikslingai orientuoti jų veiksmus ir visuomenės vystymąsi tam tikra linkme. Demokratinėje visuomenėje teisė privalo reikšti, ginti visuomenės – sudėtingo socialinio junginio – bendrus interesus, derinti įvairių socialinių interesų priešpriešas, rasti kompromisinius sprendimus. Tik tokia teisė pajėgi užtikrinti socialinę pažangą. Realizuojant

¹⁷ Nėštumo nutraukimo etika. Kaunas: Gyvenimo ir tikėjimo institutas, 2005. P – 5.

šiuos socialinius uždavinius, konstitucinei teisei tenka ypatingai svarbus vaidmuo. Mūsų pliuralistinėje visuomenėje įvairių politinių jėgų tikslai, idealai ir interesai dažnai skiriasi, ypatingai tai pasireiškia šių dienų laikotarpiu, kai mokslo ir technikos progresas pateikia naujų galimybių manipuluoti žmogaus gyvybės pradžios faze: kas to pradžia – aborto legalizavimas. Konstitucinei teisei tenka svarbus vaidmuo užtikrinant ir teisiškai įtvirtinant pagrindinių visuomenės jėgų susitarimą dėl svarbiausių gyvenimo taisyklių. Konstitucija ir yra tokio susitarimo kūrinys. Visuomenės skirtingų interesų kompromisas irgi turi ribas – juo negali būti pažeistos žmogaus teisės ir laisvės.

Konstitucijoje įtvirtinta svarbiausia teisinio reguliavimo sritis, kuri reguliuoja svarbiausius socialinius klausimus. Tai yra žmogaus teisės ir laisvės. „Žmogaus teisės ir laisvė yra prigimtinės“ – skelbia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 str.¹⁸ Pastaroji nuostata yra konstitucinis pagrindas žmogaus teisės ir laisvės traktuoti kaip pirminį ir svarbiausią pradą, teisinių vertybių sistemoje užimančią aukščiausią vietą. Tai yra svarbiausias valstybės įsipareigojimas šias teises ir laisves ginti ir saugoti.

Lietuvoje aborto atlikimo tvarka reguliuojama 1994m. sausio 24 d. Sveikatos apsaugos ministerijos įsakymu Nr. 50 Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos.¹⁹ Jau pats šio įsakymo pavadinimas atskleidžia neaiškumą ir dviprasmiškumą: „Nėštumo nutraukimo operacija“, nes pabrėžtina, kad nėštumas nėra aborto sinonimas. Abortas - lot. reiškia sunykstu, apmirštu, būtent šio žodžio semantinė kilmė atskleidžia tikrąją prasmę, į kurią įeina negimusios gyvybės žuvimas. Tai didelė teisinio reglamentavimo problema, kas įrodo, kad abortas, kaip toks svarbus ir sudėtingas visuomeninis reiškiny, nėra teisiškai, aukščiausiąja teisinę galią turinčiu aktu, reglamentuojamas. Kaip jau buvo anksčiau minėta, šis visuomeninis santykis teisiškai turėtų būti reglamentuojamas įstatymu. Kadangi, įstatymai konstitucinės teisės šaltinių sistemoje užima svarbią, taip pat jie sudaro didžiąją konstitucinės teisės šaltinių dalį. LR Konstitucijoje numatyti pagrindiniai įstatymų leidybos principai ir reikalavimai įstatymams. Nagrinėdamas įstatymų vietą Lietuvos teisės sistemoje, Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 26 d. nutarime apibrėžė: „Konstitucijos 67 straipsnio 1 ir 2 punktuose yra įtvirtinta, kad įstatymus leidžia Seimas. Šalies teisės šaltinių sistemoje įstatymas yra pirminis teisės aktas, turintis aukščiausiąją galią. Ši galia grindžiama tuo, kad tautos įgalioto įstatymo leidėjo – Seimo priimtame įstatyme išreiškiama tautos valia svarbiausiais visuomenės gyvenimo klausimais“²⁰.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.

¹⁹ Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos 1994 m. sausio 24 d. įsakymas Nr. 50 Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos// Valstybės žinios. 1994, Nr. 18-229.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio

Kitaip tariant, įstatymų normos nustato bendro pobūdžio taisykles, o poįstatyminiais teisės aktais jas galima detalizuoti, reglamentuoti jų įgyvendinimo tvarką. Šiuo atveju yra atvirkščiai – įstatymo nėra, bet poįstatyminis aktas yra, kai poįstatyminis aktas gali tik detatizuoti įstatymą. Taip pat šiame nutarime pažymima, kad demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui, todėl visa, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, reguliuojama įstatymais. Tai ir žmogaus teisių bei laisvių patvirtinimas, ir jų turinio apibrėžimas, ir apsaugos bei gynimo teisinės garantijos, ir leistinas jų apribojimas, ir kt.

Konstatuotina, jog šis 1994 m. ministro įsakymas dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos sukelia net kelias priešpriešas.

Visu pirma, šis įsakymas prieštarauja pagrindiniam, aukščiausią teisinę galią turinčiam įstatymų hierarchinėje sistemoje, įstatymui - LR Konstitucijai bei LR ratifikuotoms tarpautinėms sutartims, taip pat kai kuriems LR įstatymams, kurie kalba apie teisę į gyvybę. LR Konstitucinis Teismas 1997 m. gegužės 29 nutarime apibrėžė: „< ...>, visi teisės aktai turi būti teisėti: įstatymai negali prieštarauti Konstitucijai, o poįstatyminiai aktai – Konstitucijai ir įstatymams“.²¹

Antra, Konstitucinis Teismas yra akcentavęs, kad visa, kas susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, turi būti reguliuojama įstatymais, o ne poįstatyminiais aktais. Žinoma, kad vyriausybės galia leisti poįstatyminius aktus kyla iš Konstitucijos 94 straipsnio, kuriame nurodoma, kad vyriausybė tvarko krašto reikalus, saugo Lietuvos Respublikos teritorijos neliečiamybę, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką; vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo, taip pat Respublikos Prezidento dekretus ir kt.²² Taigi suprantama, kad dėl reguliuojamų santykių rato ir kai kurių nuostatų detalizavimo, abejotina, ar tikrai apsieisime be Vyriausybės nutarimų, ministerijų aktų. Tačiau yra svarbu, kad tie teisės aktai, detalizuojantys atskiras nuostatas, neiškreiptų įstatymų, ko aborto klausimu nėra. Kitas dalykas, jei būtų numatytas leidybos delegavimas kaip, pavyzdžiui, Prancūzijoje ir Italijoje, tai Vyriausybė turėtų teisę reglamentuoti tam tikrus klausimus, kurie turi būti reglamentuojami įstatymu. Tačiau Konstitucinis Teismas ne kartą nagrinėjo klausimą, ar Seimas gali pavesti Vyriausybei reguliuoti santykius, pasisakė prieš tokią galimybę. Jis pabrėžė, kad Vyriausybė gali priimti tik poįstatyminius aktus. 1996 m. lapkričio 12 d. nutarime pažymėjo, kad Vyriausybės priimti teisės aktai savo galia įstatymui neprilygsta, su įstatymu konkuruoti ar jo pakeisti negali. Daroma išvada, kad Sveikatos ministerijos

pakeitimo“ 1.2. punkto nuostatos, 2.1. punkto ir o 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1995. Nr. 89-2007.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarnybos sudarymo“

²² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996.

įsakymas dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos tuo labiau nesukuria teisinio reglamentavimo ir aborto subjektai atsiduria teisinio netikrumo būsenoje.

Be to, nežiūrint į tai, atsiranda trečia problema, kuri susijusi su konstitucinės kontrolės apsauga. LR Konstitucijoje yra nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, Respublikos prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. LR Konstitucijoje nurodytų Konstitucinio teismo įgaliojimų sąrašas yra baigtinis ir Teismas kontroliuoja tik aukščiausiosios teisinės galios teisės aktų konstitucingumą. Taigi, jo įgaliojimų sričiai nepriklauso ministerijų, kitų valdymo institucijų teisės aktų teisėtumo tikrinimas, tuo pačiu ir jau minėtas Sveikatos apsaugos ministro įsakymas. Išvada ta, kad dėl šio įsakymo negalima kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jo atitikimo Konstitucijai ir įstatymui (kurio atitikimo ir neįmanoma įvertinti, kadangi tokio ir nėra), kaip tai buvo padaryta savo laiku dėl mirties bausmės išaiškinimo ir patvirtinimo kaip neatitinkantį ir prieštaraujantį LR Konstitucijai.

Pirmoji aborto teisinio reglamentavimo problematika, ta, kad nėra įstatymo ir nors įsakymas prieštarauja Konstitucijos 19 str.²³, kurioje įtvirtinta viena svarbiausių asmens prigimtinių teisių – teisė į gyvybę. Šiame straipsnyje nurodoma, kad žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas, taigi žmogaus teisę į gyvybę turi užtikrinti įvairiapusė priemonių sistema. Nagrinėjant žmogaus konstitucines teises, svarbus ir jų tiesioginio taikymo principas, kuris formuluojamas jau minėtame konstitucijos 6 str.²⁴. Šiame straipsnyje nurodoma, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas, ir kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija. Taip pat svarbus yra sekantis Konstitucijos žmogaus teisių principas, kuris formuluojamas 30 str.²⁵: „asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą“. Reglamentuojant žmogaus teises Konstitucijoje vartojami įvairūs terminai: žmogus, asmuo, pilietis, lietuvis. Žmogaus ir asmens terminai turi būti traktuojami kaip sinonimai, jų vartojimas nekelia abejonių, tačiau kelia dviprasmiškumą aborto reglamentavimo atveju. Šis klausimas yra interpretuojamas ne tik konstitucinėje, bet ir civilinėje, baudžiamojoje, sveikatos teisėje ir kitose. Šioje situacijoje iškyla nauja problema – negimusios gyvybės teisinis statusas t.y., žmogaus gyvybės teisinė apsauga siejasi su jos pradžios nustatymo kriterijais. Tai vienas svarbiausių ir sunkiausių klausimų susijusių su žmogaus gyvybės pradžia.

Taigi dar viena sudėtinga problema, kalbant apie aborto teisinį reglamentavimą, ta, kad teisiniame lygmenyje kyla klausimas, kaip turime traktuoti negimusią gyvybę? Priklausomai nuo to, kaip yra traktuojama negimusi gyvybė, taip yra reguliuojamas ir abortas. Ar ji yra teisių turėtoja, ar verta teisinės apsaugos, ar yra teisės subjektas? Įvairiuose valstybėse

²³ Žr. ten pat.

²⁴ Žr. ten pat.

²⁵ Žr. ten pat.

labai skirtingai traktuojamą žmogaus vaisiaus teisių padėtį lemia vadinamoji „nulinė metafora“²⁶, pagal kurią vaisius neturi jokios būdingos teisinės padėties, išskyrus tokia, kokia jam yra suteikiama priklausomai nuo visuomenės ar kai kurių individų tikslų. Todėl dažniausiai negimusios gyvybės vertė priklauso nuo socialinės sąrangos, o ne nuo moralinio „asmens“ statuso²⁷. Negimusios gyvybės padėtis visuomenėje vertinama pagal jos pačios socialinės nuostatas, dažniausiai neatsižvelgiant, ar vaisius turi vidinių savybių, kurios įrodytų žmogiškosios būtybės bruožus.

Tie kurie, neigia asmens statuso pripažinimą, teigia, kad jis neįeina į teisinio subjektyvumo kategoriją: nebūdamas teisių subjektu, gali būti teisių objektu, t.y. jam formaliai gali būti suteikta tam tikra apsauga (analogišką apsaugai, kuri pripažįstama ypatingos vertės meno kūriniais ar estetiškos reikšmės gamtiniams kraštovaizdžiams). Negimusi gyvybė taptų trečiųjų asmenų sprendimo objektu, lengvai tapdami instrumentais tų, kurie yra teisių turėtojai, priklausomai nuo jų poreikių ir pretenzijų. Šis požiūris dominuoja libertarinėje, liberalioje ir pragmatinėje – utilitaristinėje teisėje. Kontekstinė bioteisė teigia, kad negimusi gyvybė nėra nei kaip tikras subjektas ar objektas, bet savotiška „trečioji kategorija“, t.y. negimusiajam teisės yra pripažįstamos reliatyviai, priklausomai nuo konteksto (ar jis gimdoje, ar ne, šiuo antruoju atveju nebeegzistuojant jo teisių konfliktas su motina).

Taigi teisėje nevienareikšmiškai yra vertinama žmogaus gyvybės pradžia, Lietuvoje taip pat - skirtingos teisės šakos skirtingai vertina šią situaciją. Konstitucijos 19 str. įtvirtinta teisė į gyvybę, tai bendra pamatinė norma, ginanti vertybės neliečiamumą bei nenumatanti jokių kitų sąlygų ar ribojimų šiai teisei, kadangi tai absoliuti žmogaus teisė. Konstitucinė teisė į gyvybę turi būti interpretuojama atsižvelgiant į Konstitucijos 18 str.²⁸. formuluojamą doktrininį žmogaus teisių principą, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Konstitucinis Teismas 1996 m. lapkričio 20 d. nutarime vertino šią Konstitucijos normą ir pažymėjo, kad „Konstitucijos 18 str. <...> yra pamatinė norma, kuria remiantis garantuojamos ir ginamos prigimtines žmogaus teisės ir laisvės.“²⁹ Kituose Konstitucijos straipsniuose skelbiamas atitinkamų prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių neliečiamumas, numatomi apsaugos būdai“. Šiame nutarime Konstitucinis Teismas yra pareiškęs, kad „... teisės doktrinoje nėra suformuluotos prigimtines žmogaus teisių ir laisvių vieningos sąvokos. Naujausių laikų humanistinės teorijos paprastai remiasi tuo, kad žmogus nuo gimimo turi nuo jo asmens neatskiriamas pamatines ir nekintamas teises ir laisves. Žmogaus prigimtis yra pirminis

²⁶ Mamta K. Shah. Inconsistencies in the legal status of an unborn child: Recognition of a Fetus' as Potencial Life. Hofstra Law Review. Vol. 29:931, 2000-2001. P- 938.

²⁷ Žr. ten pat. P – 939.

²⁸ Žr. ten pat.

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // valstybės žinios, 1996, Nr. 114-2643.

prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių šaltinis... Tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje prigimtinės žmogaus teisės ir laisvės yra įtvirtinamos, nustatomi jų apsaugos standartai“³⁰. Kitame 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „ Prigimtinės žmogaus teisės – tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojimas ir papildomos visos kitos teisės ir kurios sudaro tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes“.³¹ Toliau Konstitucinis Teismas teigia, kad „ ... teisės turi kiekvienas žmogus, tai reiškia jas turi ir geriausiai, ir blogiausiai“.³² Taigi prigimtinių žmogaus teisių doktrina teigia, kad žmogaus teisės ir laisvės atsiranda ne valstybės valia, bet žmogus jas įgyja gimdamas, jos yra neatskiriamos nuo asmens ir nesieja jo nei su teritorija, nei su tauta. „ Konstitucijoje tiesiogiai įtvirtinus žmogaus teisių ir laisvių aiškinimas galimas tik pripažįstant jų prigimtinių pobūdį, t.y. prigimtine teisė tapo pozityviosios dalimi. Tai yra konstitucinis pagrindas žmogaus teisės ir laisvės traktuoti kaip pirminį ir svarbiausią pradą, teisinių vertybių skalėje užimančią aukščiausią vietą“³³. Kaip matyti, Konstitucinis Teismas nėra pasisakęs negimusios gyvybės teisės į gyvybę atžvilgiu, tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šie nutarimai priimti, nagrinėjant kitas problematikas sąsajoje su prigimtine teisė, kai dar nebuvo garsiai kalbama apie gyvybės iki gimimo apsaugos. Taip pat nėra išaiškinta sąvoka „asmuo“, „ žmogus“, „ kiekvienas“. Šių sąvokų neapibrėžtumas ir sąlygoja Konstitucijos 19 straipsnio teisinio taikymo neaiškumą. Tie kurie, negimusią gyvybę nepriskiria teisės subjektui, visada gali apeliuoti į tai, kad tai ne „asmuo“, ne „žmogus“, ne „kiekvienas“. Vienintelė galimybė išspręsti šį klausimą, matyt būtų, kreiptis į Konstitucinį teismą dėl 19 straipsnio išaiškinimo ir taikymo negimusiai gyvybei, kaip tai buvo padaryta savo laiku dėl mirties bausmės atitikimo konstitucijos 18, 19, 21 str. 3d., deja tokių politinių iniciatyvų nėra.

Reikia pabrėžti, kad yra pagrindinis formalusis principas, ribojant konstitucines teises, tai kad tiesių ribojimas turi būti teisėtas, o tai reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos aiškiai. Tokia praktika egzistuoja ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje, ribojant konvencijoje nustatytas teises. Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime pažymėjo, kad „Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui ir taikymui“³⁴. Taigi yra pirmas svarbus reikalavimas - teisėtumas, o tada jau yra

³⁰ Žr. ten pat.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „ Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1998. Nr. 109-3004.

³² Žr. ten pat.

³³ Jarašiūnas E. Konstitucijos 18 straipsnio komentaras// Teisės problemos. 1999/ 1 – 2. P. 26.

³⁴ Lietuvos Respublikos konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo

vertinamas kitos sąlygos, t.y. ir būtinumas, proporcingumas, protingumo ir kitų svarbių teisės principų.

Lietuvos konstitucinių teisės šaltinių doktrinoje klasifikuojant šaltinius pagal jų teisinę galią, po konstitucinių įstatymų reikia išskirti Lietuvos Respublikos ratifikuotas sutartis, kurioms Sveikatos ministerijos įsakymas taip pat prieštarauja. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str.³⁵ nuostatomis, tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos dalis. Lietuva yra prisijungusi prie daugelio Europos tarybos ir Jungtinių Tautų Organizacijos dokumentų. LR nacionalinei teisės sistemai labai didelę įtaką daro JTO Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Europos žmogaus teisių konvencija, Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, Vaiko teisių konvencija, Žmogaus teisių biomedicinoje konvencija ir kt.³⁶

Dar didesnių neaiškumų kyla civilinėje ir baudžiamojoje teisėje. Iš pirmo žvilgio atrodytų, jog Lietuvoje bendrai paėmus ši tema neaktuali ir nereikšminga: kalbant apie abortą, apie negimusios gyvybės teises dažniausiai nutylima. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje šiuo metu vis dar laikomasi socialistinių valstybių modelio - abortas laikomas vienu iš pagrindinių šeimos planavimo priemonių, tuo tarpu Vakarų valstybės vis labiau linkusios atsisakyti tokio traktavimo. Lietuvoje klausimas dėl žmogaus gyvybės apsaugos pradžios buvo iškilęs diskutuojant apie Lietuvos Respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektą.³⁷ Šiam įstatymui priešinosi nemažai visuomeninių organizacijų, taip pat kategorišką nuomonę pareiškė ir bažnyčios atstovai. Kaip jau buvo minėta, aborto atlikimo tvarką reglamentuoja tik Sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas, taigi LR Civiliniame kodekse nėra numatyta aborto straipsnio, nors pavyzdžiui, yra numatytas atskiras dirbtinio apvaisinimo skirsnis, 3.154 str., CK trečiojoje šeimos teisės knygoje, IV dalyje dėl vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos. Jame nurodoma, kad dirbtinio apvaisinimo sąlygas, būdus, tvarką reglamentuoja kiti įstatymai, kurių šiai dienai nėra.

LR Civiliniame Kodekse³⁸ yra įvardijama negimusi gyvybė – „pradėtas, bet dar negimęs“. Įvardijimas kaip toksai yra, bet apsaugos nėra, CK komentatoriai³⁹ padarė išvadą, kad negimęs vaikas nėra teisės subjektas, bet yra teisės objektas. Kodekso 2.2 „Fizinių asmenų civilinio teisnumo atsiradimas ir išnykimas“ straipsnio 1d. nurodoma, kad fizinio asmens

proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos respublikos konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2000. Nr. 39 – 1150.

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1986.

³⁶ Apie šias tarptautines sutartis bus analizuota kitame darbo etape „Tarptautiniai teisiniai dokumentai, reglamentuojantys žmogaus gyvybės pradžios apsaugą ir jų reikšmė“

³⁷ Lietuvos respublikos dirbtinio apvaisinimo įstatymo projektas// <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=188316&Condition2=> Prisijungimo laikas: 2006-11-15.

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: Mūsų saulužė, 2006.

³⁹ LR CK komentaras 2 Asmenys. Justitia, 2002.

teisnumas atsiranda asmens gimimo momentu ir išnyksta jam mirus. Tačiau kitoje šio straipsnio dalyje nustatyta, kad teisių, kurias įstatymai pripažįsta pradėtam, bet dar negimusiam vaikui, atsiradimas priklauso nuo jo gimimo. Vadinasi, civilinėje teisėje bent kelio civilinės teisės pripažįstamos ir negimusiam kūdikiui su sąlyga, kad jis gims gyvas. Pradėtas, bet dar negimęs vaikas turi teises į išlaikymą ir paveldėjimą, nes kodekso 5.5. str. „Asmenys, galintys būti įpėdiniais“ 1 dalyje įpėdiniais gali būti: paveldint pagal įstatymą – fiziniai asmenys, kurie buvo gyvi palikėjo mirties momentu, taip pat kurie buvo pradėti jam esant gyvam ir gimė po jo mirties. To paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, jog paveldint pagal testamentą – fiziniai asmenys, kurie buvo gyvi palikėjo mirties momentu, taip pat kurie buvo pradėti jam esant gyvam ir gimė po jo mirties; testamente įvardyti dar nepradėti asmenys, jiems gimus. Taigi, atsiranda dar sąvoka „nepradėti asmenys“, šioje situacijoje paveldėjimo atveju dar nepradėta gyvybė turi paveldėjimo apsauga su sąlyga, kad ji gims. Tačiau visų žmogaus teisių apsauga pripažįstama tik jau gimusiam vaikui. Kalbant apie CK reglamentavimą, reikia pabrėžti dar viena dalyką, nors Lietuvos teisėje neįtvirtintas bendras tarptautinių sutarčių viršenybės principas prieš nacionalinius įstatymus principas, tačiau kai kurie įstatymai tiesiogiai nurodo tarptautinės sutarties viršenybės principą. Taip yra CK 1.13 str. „Tarptautinės sutartys“ pirmoje dalyje nurodoma: jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nustatyta kitaip nei numato šis kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai, taikomas Lietuvos tarptautinių sutarčių normos. Šio straipsnio antroje dalyje numatyta, kad Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys civiliniams santykiams taikomas tiesiogiai, išskyrus atvejus, kai tarptautinė sutartis numato, kad jos taikymui būtinas Lietuvos Respublikos vidaus teisės aktas. Kaip būtų tada, pavyzdžiui, jei mes taikytume JT Vaiko teisių konvenciją, o ne CK dėl negimusio vaiko teisinio statuso.

Pagal Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymą⁴⁰, vaiko gimimo momentą nustato sveikatos priežiūros specialistai. Vaiko gimimo momento konstatavimo kriterijai yra viso gyvybingo vaisiaus pasirodymas iš moters organizmo. Vaiko gyvybingumo požymiai – savarankiškas kvėpavimas ar širdies plakimas. Civiliniame kodekse nurodoma, kad fizinio asmens gimimo momentu pripažįstamas pirmas savarankiškas naujagimio įkvėpimas. Išvada tokia, kad pagal vieną įstatymą, reikalaujama, kad naujagimis kvėpuotų, pagal kitą – tokio reikalavimo nėra. Vaiko gimimo momento nustatymas yra svarbus teisėje, kai reikia nustatyti, ar vaikas gimė gyvas ir buvo nužudytas, ar gimė negyvas. Šiuo atveju, vadovaujantis LR vaiko gimimo momento nustatymo įstatymu, nustatyti vaiko gimimo momentą privalo ekspertai. Antra vertus, remiantis LR civilinio kodekso 2.2 str. 3. dalimi, jeigu negalima nustatyti, ar vaikas gimė gyvas, ar negyvas, preziumuojama, kad jis gimė gyvas. Kaip būtų tokioje situacijoje, kai naujagimiui pagimdytam vandenyje, bet savarankiškai neįkvėpusiam oro, nutraukiama gyvybė, pagal LR vaiko gimimo momento nustatymo įstatymo

⁴⁰ Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 43-1602.

nuostatas, tokia veika galėtų būti laikoma nužudymu, bet pagal LR civilinio kodekso nuostatas tokia veika nebūtų laikoma nužudymu. Tačiau, atkreipkime į civilinės teisės esmę: jos paskirtis reguliuoti turtinius ir neturtinius visuomeninius santykius, ir jos uždavinys yra taip sureguliuoti visuomeninius santykius, kad jiems būtų sudarytos geriausios sąlygos plėtotis. Kitaip tariant, šios teisės šakos normų pagrindu sukuriama prielaidos subjektų tarpusavio santykiams formotis ir vystytis, kartu užtikrinant ir visuomenės raidos pažangą, todėl kalbant apie abortą, reikėtų daugiau dėmesio skirti baudžiamajai teisei.

Analizuojant aborto teisinį reglamentavimą, labai svarbu suprasti baudžiamosios teisės paskirtį ir jos vietą reguliuojant abortą. Baudžiamosios teisės savybė yra ta, kad jos normomis nustatoma ne visų, bet tik svarbiausių visuomenės gėrių apsauga, o už padarytus pažeidimus grasinama atitinkamomis sankcijomis.

Baudžiamajame kodekse⁴¹ negimusio vaiko apsauga traktuojama per nėščios moters sveikatą. Numatyti keli atvejai dėl neteisėto aborto: „Gydytojas, turintis teisę daryti aborto operacijas, padaręs abortą pacientės prašymu, jeigu buvo kontraindikacijų arba tai padaryta ne sveikatos priežiūros įstaigoje“; „Sveikatos priežiūros specialistas, neturintis teisės daryti aborto operacijas, sveikatos priežiūros įstaigoje padaręs abortą pacientės prašymu“; „Tas, kas neturėdamas teisės daryti aborto operacijas nutraukė nėštumą pačios moters prašymu“⁴². Papildyme BK yra numatyta nauja nuostata, jog yra baudžiama už atliktus eksperimentus su embrionais. Nors toks nusikaltimas yra priskiriamas prie dorovinių nusikaltimų (XLIV sk. Nusikaltimai ir baudžiamojo nusižengimai dorovei). Reikia pastebėti, jog vaisius čia neištraukiamas, vaisius saugomas per moters sveikatą. BK yra išimtis – įstatymų nustatyta tvarka (135 str.3d.), kada saugomas embrionas ir vaisius. Taigi, yra nuoroda į kitus teisės aktus, pavyzdžiui, Biomedicinos tyrimų įstatyme draudžiama atlikti tyrimus su embrionais, bet leidžia tik stebėjimus. Tuo tarpu su vaisiumi yra leidžiami tyrimai, jei tai atneš didelę naudą, tačiau už šio straipsnio pažeidimą nėra numatyta konkreti baudžiamoji atsakomybė. Šiuo atveju, galima naudotis Pacientų žalos atlyginimo įstatymu⁴³. Pagal šį įstatymą, teisę į žalos atlyginimą turi tik asmuo, kaip buvo minėta anksčiau, „asmens“, „kiekvieno“, „žmogaus“ sąvokų turinys nėra apibrėžtas. Taigi, negimęs vaikas neturi teisės į žalos atlyginimą. O dėl kažkokių žalingų veiksmų gimęs vaikas turi teisę į žalos atlyginimą, tačiau jei vaikas gimė negyvas dėl gydytojo kaltės padarytos žalos, tai tokios teisės nebelieka. Šiuo atveju gydytojas atsako tik už savo neteisėtus veiksmus. Lietuvos atveju, negalima sakyti, kad negimusi gyvybė iš vis neturi teisių, tačiau akivaizdu, kad jos statusas teisės sistemoje nėra apibrėžtas, o kalbant apie apsaugą, tai dar gana toli iki nuoseklumo ir išbaigtumo.

⁴¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 89 – 2741.

⁴² Žr. ten pat. Str. 142.

⁴³ Pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 20003. Nr. IX – 2361

Vienintelis Lietuvos nacionalinis dokumentas, kuris saugo vaiko teises ir iki gimimo, tai Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas⁴⁴, kurio 4 straipsnyje teigiama, kad kiekvienam vaikui – tiek iki jo gimimo, tiek ir po jo – turi būti garantuota galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai bei protišcai, o gimusiam vaikui – ir doroviškai, bei dalyvauti visuomenės gyvenime.

Kalbant apie Lietuvos teisinį reglamentavimą sąsajoje su gyvybės nuo pradėjimo apsaugos, tai visai neseniai buvo bandoma priimti Baudžiamojo kodekso, Civilinio kodekso pataisas kartu su Gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymu, kuriais būtų suteikiama kur kas griežtesnė įstatyminė negimusių vaikų apsauga, tačiau to nebuvo padaryta.⁴⁵

Dar daugiau neaiškumų būtų sukėlęs Reprodukcinį teisių įstatymo projektas⁴⁶, kurį buvo norėta priimti. Juo abortas būtų įtvirtintas kaip šeimos planavimo priemonė.

Darytina išvada, kad aborto reglamentavimas Sveikatos apsaugos ministro įsakymu įrodo, jog Lietuvoje nėra įstatyminio aborto reglamentavimo. Šis įsakymas prieštarauja tiek Konstitucijai, tiek Lietuvos Respublikos ratifikuotoms sutartims, tiek kitiems Lietuvos įstatymams, kurie garantuoja gyvybės apsaugą. Pabrėžtina, kad jei yra daromas konstitucinių teisių ribojimas, jis turi būti teisėtas – turi būti įtvirtintas įstatymu, kuris yra viešai paskelbiamas, o jo normos formuluojamos aiškiai, kad teisinio santykio subjektai neliktų teisinio netikrumo⁴⁷ būsenoje. Į Konstitucinį Teismą žmogus neturi galimybių kreiptis. Bendros kompetencijos teismai gali spręsti ginčą, tačiau yra kita problema: „Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“ ir „Teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai“. Šiuo atveju įstatymo nėra - tik BK kodeksas, kuris numato atsakomybę už nelegalius abortus. „Tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją“.⁴⁸ Teismas dabartinėje situacijoje pasielgt negalėtų, nes Konstitucinis Teismas įsakymų nenagrinėja. Aborto prieštaravimas Konstitucijai, toks jo reguliavimas deligimuoja ir anuliuoja teisinį reguliavimą, jis nėra teisingu ir teisėtu.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135, 142 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo

131¹ straipsniu įstatymo projektas XP-686 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dok-paieska.showdoc_l?p_=259234_p_query=

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.2 straipsnio pakeitimo projektas XP-687

//http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259236_p_query=. Prisijungimo laikas: 2006-11-15.

Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektas XP-432(2) //

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259233_p_query=. Prisijungimo laikas: 2006-11-15.

⁴⁶ Reprodukcinės sveikatos įstatymo projektas. Nr – IXP – 1775.

http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=170862. Prisijungimo laikas: 2006-11-15.

⁴⁷ Teisinį tikrumą reikia apibrėžti kaip valstybės valdžios institucijų pareiga užtikrinti, kad teisės normos bus be vargo nustatomos tų, kuriems jos yra taikomos, ir šie galės pagrįstai numatyti ir jų buvimą, ir jų aiškinimo bei taikymo būdą. Pgl., Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: augrimas, 1999. P – 114.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1986. 109, 110 str.

Aborto reguliavimas ministro įsakymu pažeidžia tokius teisinės valstybės požymius: normų bendras pobūdis, leidžiantis jas taikyti visiems numatytiems teisės subjektams; normų prieinamumas arba viešumas, užtikrinantis teisės subjektams galimybę jas sužinoti; normų išankstinis pobūdis, reiškiantis, kad jos bus nustatytos dar iki iškylant reikalui jas taikyti; normų aiškumas, suprantamumas teisės subjektams; normų neprieštarinumas, negalimumas vienu metu ir reikalauti tam tikro elgesio, ir jį drausti; normų „adresatų“ pajėgumas elgtis pagal normų reikalavimus, kitaip tariant, nereikalavimas to, kas neįmanoma; normų santykinis stabilumas; normų „kongruentiškumas“, t.y. atitikties tarp elgesio, kurio reikalauja normos, ir elgesio, kurio reikalauja teisėsaugos ir kitos teisę taikančios institucijos.⁴⁹

Darytina išvada, kad Lietuvoje nėra pakankamo aborto teisinio reglamentavimo, pasitvirtino. Šiuo metu Lietuvoje abortai atliekami pagal 1994 m. Sveikatos ministerijos įsakymą „Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“, kadangi tai sudėtingas ir problematiškas visuomeninis santykis, jis turi būti atitinkamai ir nuosekliai bei aiškiai reglamentuojamas. Šis įsakymas jau pačia savo forma prieštarauja teisinio reglamentavimo principams. Tai, kad abortas tampriai siejasi su konstitucijoje ir tarptautiniuose dokumentuose įvardytoms pagrindinėms žmogaus teisėms ir, jei tos teisės gali būti ribojamos, jų ribojimas turi būti teisėtas t.y. turi būti įtvirtintas įstatymu.

Negimusios gyvybės Lietuvoje praktiškai yra neginama. Konstitucijos straipsnis saugantis žmogaus gyvybę, tačiau nėra nurodyta nuo kada ši norma yra taikoma, kaip ir nėra sąvokų – „žmogus“, „kiekvienas“ turinio išaiškinimo. Civiliniame kodekse asmuo teisnumą įgauna gimdamas, tačiau kai kurias teises, pavyzdžiui paveldėjimo, jis gali įgauti ir dar būdamas nepradėtas. Baudžiamojoje teisėje iš viso nepripažįstama vaisiaus teisių apsauga, čia jis saugomas per motinos sveikatą, išskyrus minimalią apsaugą, kai užsimenama, kad draudžiamas mokslinis eksperimentas su vaisiumi, jei įstatymai nenumato kitaip. Dar daugiau- netgi įstatymai vieningai nenustato žmogaus gimimo pradžios momento, todėl gali kilti neaiškumų ir baudžiamuosiuose ir civiliniuose santykiuose. Remiantis užsienio valstybių praktika, Lietuvoje reikėtų daugiau dėmesio skirti reglamentavimui, susijusiam su negimusių vaikų teisės į gyvybę apsauga.

⁴⁹ Berman H. J. The Rule of Law and the Law-Based State (Rechtsstaat) (with Special Reference to the Developments in the Soviet Union // The Harriman Institute Forum. 1991. Vol. 4. No. 5; kūrė E. Teisinė valstybė, teisinių sistemų įvairovė ir Vakarų teisės tradicija.

1.2 Aborto teisinio vertinimo problema: žmogaus gyvybės teisinės apsaugos koncepcijos ir autonomijos principas

Žmogaus teisių ribojimas – sudėtinga konstitucinės teisės problema. Ir nors yra pripažįstama, kad teisė į gyvybę, teisė nebūti kankinamam ir žalojamam ir kad su asmeniu nebūtų žiauriai, žeminant jo orumą, elgiamasi, teisė nebūti vergijoje – šios teisės yra priskiriamos absoliučioms ir neribojamoms teisėms, o kitos teisės gali būti ribojamos. Taigi aborto atveju, teisė į gyvybę yra ribojama dėl neaiškios negimusios gyvybės teisinio statuso. Ir visgi reikia nustatyti, kokiais formaliais pagrindais yra ribojama ši teisė, kad suprasti jos „legitimumą“⁵⁰, t.y., jei daroma prielaida, kad teisė į gyvybę galima ribojimui, tai kokios aborto leidimo įstatyminio reglamentavimo legitimumo sąlygos?

Lietuvos Respublikos Konstitucija saugo teisę į gyvybę, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija taip pat: „Kiekvieno žmogaus teisė gyventi turi būti saugoma įstatymo. Niekam negalima tyčia atimti gyvybės, išskyrus vykdant teismo nuosprendį už nusikaltimą, už kurį tokia bausmė įstatymo numatyta.. Niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas“⁵¹. Konvencijos 18 straipsnyje formuluojamas bendras teisių ribojimo principas: „Pagal šią konvenciją joje skelbimų teisių ir laisvių apribojimai netaikomi jokiais kitais tikslais, išskyrus tuos, kurių siekiant šie apribojimai buvo nustatyti“. Ir 57 straipsnis numato: Kiekviena valstybė, pasirašydama šią Konvenciją arba deponuodama ratifikacinius raštus, gali padaryti išlygą dėl tam tikros Konvencijos nuostatos, jei kuris nors tuo metu jos teritorijoje galiojantis įstatymas neatitinka tos nuostatos. Kiekvienoje valstybėje pagal šį straipsnį padarytoje išlygoje glaustai išdėstomas atitinkamas įstatymas⁵².

Europos žmogaus teisių teismas dažnai sprendžia bylas susijusias su konvencijoje numatytų žmogaus teisių ribojimu ir šio teismo praktikoje susiformavo tokios visuotinai pripažįstamos žmogaus teisių ribojimo pagrįstumo sąlygos: „Žmogaus teisių ribojimai laikomi pagrįstais, jeigu ir : yra teisėti ir būtinai reikalingi demokratinėje visuomenėje.“⁵³ Teisėtumo reikalavimas reiškia, kad apribojimai turi būti nustatomi tik įstatymu, kuris viešai paskelbiamas, o jo normos suformuluojamos pakankamai aiškiai. O sprendžiant klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtinai reikalingas demokratinėje visuomenėje, reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį ir nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui t.y., galimybė taikyti apribojimus, jei tai būtina demokratinėje visuomenėje ir yra svarbiau už

⁵⁰ Legitimumas yra suprantamas kaip teisingumas arba teisės pateisinimas (teisinis pagrindimas). Pagrindinė prielaida yra ta, kad legitimumas nėra sutapatinamas su legalumu (teisėtumu): elgesys, kuris atitinka teisę (pozityviają) nebūtinai bus legitimus (teisingas).

⁵¹ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995. Nr. 40. 2 str.

⁵² Ten pat., 18, 57 str.

⁵³ Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: LTU, 2002. P – 341.

asmens teisę ir toks apribojimas turi būti proporcingas ir apribojimo turinio atžvilgiu – net ir esant pagrįstoms sąlygoms teisę riboti – tokio ribojimo turinys turi būti adekvatus. Svarbios yra ir sąlygos⁵⁴, kada gali būti ribojamos asmens teisės, įvardytos Europos žmogaus teisių konvencijoje. Tai yra – būtinumas demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės apsaugos, šalies, ekonominės gerovės interesai, viešoji tvarka, žmonių sveikata, moralė ir kitų asmenų teisių ir laisvių apsauga. Taigi žmonių teisių ribojimo galimybės yra, o aborto atveju, ir negimusios gyvybės teisės į gyvybę, ribojimo formaliosios galimybės yra. Europos žmogaus teisių teismas konkrečiai savo praktikoje nėra konkrečiai nurodęs, kad vaisius ne asmuo, tačiau taip pat nenurodė ir kad jis turi būti saugomas. Plačiau nagrinėjant šią problematiką, reikia išsiaiškinti, kokie interesai susikompromituoja, kad taip būtina kalbėti apie teisę į gyvybę ir jos ribojimo sąlygas.

Galima teigti, jog vis dažniau ir plačiau yra kalbama apie būtinybę suvienodinti teisės į gyvybę pradžios nustatymą dėl daugelio priežasčių: taip būtų išsprendžiami nevienodai traktuojami klausimai ne tik konstitucinėje ir baudžiamojoje teisėje, bet ir reguliuojant civilinius santykius, be to, taip išaiškėtų kaip reglamentuot ne tik su abortu susijusius klausimus, bet ir kitus su gyvybės pradžia manipuliacijos aspektus. Darytina išvada, kad teismai, įstatymų leidėjai bei mokslininkai ir filosofai iki šiol nėra radę bendros išvados apie tai, kada negimusi gyvybė pripažįstama žmogumi ir nuo kada turi būti ginamos jo teisės. Dėl to susidaro nepagrįstai dideli skirtumai tarp atskirų teismų, valstybių praktikos ir argumentacijos, jau nekalbant apie atskiras valstybes, bet dažnai ir pačioje valstybėje šis klausimas traktuojamas skirtingai. Visgi, vertinant teisės į gyvybę tam tikrose stadijose pripažinimo argumentus, galima išvesti bendras gaires, kuria linkme formuojasi pasaulio bendruomenės pozicija. Lietuva šiuo atveju nepasižymi kokios tai pozicijos formavimu, nes apie vaisiaus teisės dažniausiai nutylima, o akcentuojama moters pasirinkimo galimybė kaip viena iš pagrindinių žmogaus teisių. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje šiuo metu vis dar laikomasi socialistinių valstybių modelio – abortas laikomas vienu iš pagrindinių šeimos planavimo priemonių, tuo tarpu Vakarų valstybėse, nors abortai yra leidžiami t.y. yra legalūs, vis labiau linkusios atsisakyti tokio traktavimo.

Apie abortą labiausiai yra diskutuojama, kai kalbama apie negimusios gyvybės apsaugą ir moters teisę pasirinkti turėti ar neturėti vaikų. Lietuvoje, kaip jau buvo minėta, tai vienas svarbiausių argumentų. Tuo pačiu pagrindu ir buvo atmestas Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektas Nr. XP – 432(2), Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135, 142 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 131¹ straipsniu įstatymo projekto Nr. XP – 686 ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP – 687. Išvada dėl šių projektų 2005 m. rugpjūčio

⁵⁴ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 18, 57 str.

8 d. pateikė Europos teisės departamento ir kuriam pritarė Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. 2005 lapkričio 4 d. išvadoje pabrėžė, kad šie projektai prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsniui, kuris teigia, kad „žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas“.⁵⁵ „Nustatant vaisiaus teisės į gyvybę apimtį atsižvelgtina į kitas konstitucines vertybes – moters teisę į privatą gyvenimą (teisę turėti ar neturėti vaikų), moters sveikatą ir gyvybę. Ieškant proporcijos tarp minėtų vertybių apsaugos būtina pagrįstai pasirinkti iki kada prioritetą teikti moters, nuo kada – vaisiaus apsaugai. Vienas iš būdų derinti šiuos interesus – apibrėžti nuo kurio momento draudžiama nutraukti nėštumą. Nustačius neribojamą teisės į gyvybę apsaugą - nuo pradėjimo momento – būtų pažeista Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtinta privataus gyvenimo neliečiamybė. Neabejotinai būtų vykdomi kriminaliniai abortai, kas sukeltų pavojų motinos sveikatai ir gyvybei“⁵⁶. Tačiau ši išvada nieko neišsprendžia, nes teisė į apsisprendimą aborto atveju, nėra pilnai reguliuojama, šis klausimas ir vėl išlieka kontraversiškas, nėra aišku į kokius teisinius rėmus Lietuvoje pakliūna abortas. Pagal Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvadą, abortas įeina į moters teisę pasirinkti ir jos teisę į privatumą. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsnį, aišku, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsینimosi į jo garbę ir orumą.⁵⁷ Privatus gyvenimas yra suprantamas kaip kiekvieno asmens sritis, į kurią niekas negali be asmens sutikimo įsikišti. Ši asmens neliečiama sritis, kaip galima spręsti iš Konstitucijos 22 str. 4 d., tai jo asmeninis, šeimyninis gyvenimas, asmens garbė ir orumas. Privati informacija sudaro asmens privataus gyvenimo neliečiamumo turinį. Jai priskiriama ir informacija apie asmens sveikatą. Apie asmens privataus gyvenimo dalį kalba ir Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁵⁸ – asmens šeimos gyvenimas ir jo neliečiamumas. Civilinio kodekso 3.5 str. „šeimos teisių įgyvendinimas ir gynimas“ numatyta, kad asmenys savo nuožiūra įgyvendina šeimos teises ir nevaržomai jomis naudojasi, taip kaip ir teise į šeimos teisių gynybą. Taigi, jei abortas Lietuvoje yra šeimos planavimo priemonė, tai atrodytų, kad tai ir yra moters teisė planuoti. Tačiau to paties straipsnio 2 d. nustatyta, kad įgyvendinant šeimos teises ir vykdydami šeimos pareigas, asmenys privalo laikytis įstatymų, gerbti gyvenimo taisykles, geros moralės principus ir veikti sąžiningai. Tai pat šio straipsnio 3 d. nurodoma, kad draudžiama piktnaudžiauti šeimos teisėmis, t.y. draudžiama jas įgyvendinti tokiu būdu ir priemonėmis, kurios pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalą kitiems asmenims. Jeigu asmuo piktnaudžiauja šeimos teise, teismas gali atsakyti jį ginti. Kyla klausimas kokios yra gerbiamos

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1986.

⁵⁶ LR Seimo Teisės ir Teisėtvarkos komiteto išvada „Dėl LR gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projekto (XP – 432 (2)) atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Vilnius, 2005.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=264939. Prisijungimo laikas: 2006-10-10.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1986.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius: Mūsų saulužė, 2006.

gyvenimo taisyklės, geros moralės principai, sąžiningumas, laikymasis įstatymų ir kt. aborto atveju? Darytina išvada, kad atsakymo nėra, nors Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos komitetas padarė išvada, kad aborto uždraudimas prieštarautų moters teisei į pasirinkimą, kuris reglamentuojamas tarptautiniuose dokumentuose, tačiau nieko nepareiškė dėl aborto teisinio reglamentavimo, kurio nėra. Taigi, iš vienos pusės, teigiama, kad abortas turi būti įtvirtintas, bet, iš kitos pusės, reglamentavimo problematika nesprenžžiama. Taip pat reikia prisiminti, kada konstitucinės teisės gali būti ribojamos

Vakarų šalyse taip pat dažniau pasitaiko teisinė vaisiaus apsauga į gyvybę apsauga nuo tam tikro jo vystymosi momento arba nuo gyvybingumo.⁵⁹ Tik skirtumas tas, kad čia abortas nėra laikomas šeimos planavimo priemonė t.y. valstybės linkusios vis labiau atsisakyti tokio traktavimo, ir abortas siejamas ne su asmens teise į apsisprendimą dėl savo kūno, bet teise į trečią asmenį. Jei valstybės ir pripažįsta negimusios gyvybės teisę į gyvybę, tai, nustatant jos apimtį, ši teisė yra derinama su kitais interesais. Kadangi vaisius vystosi moters organizme ir naudojasi jos kūnu ir taip moteris paaukoja savo kūno vientisumą iki tol kola vaisius galės gyventi savarankiškai. Šioje situacijoje negimusios gyvybės teisė į gyvybę susikerta su keliais interesais, iš kurių pagrindiniai yra moters teisė į privatų gyvenimą ir moters sveikata bei gyvybė. Ši moters teisė į privatų gyvenimą buvo pagrindinis argumentas JAV siekiant įteisinti abortus. Moters teisė turėti ar neturėti vaikų apima kelis aspektus: teisę į seksualinę autonomiją, teisę į kūno vientisumą bei autonomiją ir teisę į psichologinę nepriklausomybę ir integralumą.⁶⁰ Tačiau reikia pabrėžti, kad, kai moters teisė apsispręsti baigiasi, prasideda negimusios gyvybės apsauga.

Europoje moters teisė į privatų gyvenimą suprantama daug siauriau nei JAV. Europos žmogaus teisių komisija byloje *Bruggemann and Scheuten v. Federal Republic of Germany*⁶¹ nurodė, kad nėštumas negali būti laikomas vien privataus gyvenimo dalimi: kai moteris pastoja, jos privatus gyvenimas tampa glaudžiai susijęs su vaisiaus vystymusi, todėl ne visais atvejais aborto reguliavimas yra įterpiamas į motinos privatų gyvenimą.⁶² Tačiau tiek Europos, tiek JAV teismai vieningai pripažįsta, kad moters gyvybė ir sveikata yra svarbesni už vaisiaus teisę į gyvybę bet kurioje nėštumo stadijoje. Ir pagrindinis klausimas kyla dėl to, kas yra moters sveikata ir kokio lygio pavojaus moters sveikatai yra svarbesnis už vaisiaus teisę į gyvybę. Lietuvoje dėl šios priežasties abortą galima daryti bet kurioje nėštumo stadijoje. Situacijos, kada laikoma, jog gresia pavojus moters sveikatai ir gyvybei yra išdėstyti jau minėtame 1994 m.

⁵⁹ Eglė Kovaliūnaitė. Teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo institutas. Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos. Vilnius, P – 5.

⁶⁰ Brownstein A., Dau P. The Constitutional Morality of Abortion. Boston College Law Review. Vol. 33. P – 751.

⁶¹ *Bruggemann and Scheuten v. Federal Republic of Germany*. Nr. 6959/75 Comission Report 1977 7 12. DR 10, p. 100.

⁶² *Vo v. France* //

<http://cmisk.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=vo%20%7C%20v.%20%7C%20france&sesionid=427977&skin=hudoc-en>. Prisijungimo laikas: 2006-06-

sausio 24 d. LR Sveikatos apsaugos ministerijos įsakyme Nr. 50 Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos.⁶³ Šis sąrašo sudarymas taip pat kelia tam tikrų abejonių, dažnai tokie ligų ir grėsmių sąrašai sudaromi kaip pretekstas pateisinti abortus, jau neturinčius nieko bendra ar beveik su motinos sveikatos apsauga. Gyvybės nuo pradėjimo gynėjai apie tokį sąrašą teigia:“ <...> prieštarauja pagrindinėms prielaidoms, kad kiekviena situacija yra kitokia ir kad yra gydomi ligoniai, o ne ligos. <...> Apie medicinos pažangą ir galimybes apsaugoti motinų ir jų negimusią kūdikį sveikatą liudija J.G. Schenkerio ir E. Luttwako pranešimas. Jame autoriai sugretino 19 moterų nėštumų ir gimdymų eigos rezultatus, gautus esant antinksčių žievės hipertrofijai (vadinamas Cushingo kompleksas) ar dėl šių liaukų auglio pašalinus antinksčius. Visos jos pagimdė vaikus ir nė viena nemirė.

JAV dėl pavojaus gyvybei ir motinos sveikatai kiekvienu konkrečiu atveju sprendžia gydytojas. Diskutuotina aplinkybė ta, kad JAV aukščiausiasis teismas byloje *United States v. Vuitch*⁶⁴ išplėtė moters sveikatos ir gyvybės sąveiką aborto bylose. Jis nusprendė, kad psichologinės problemos yra priskiriamos prie tų priežasčių, kurios pateisintų aborto atlikimą bet kurioje nėštumo stadijoje.⁶⁵ Taigi JAV derinami minėti interesai ir valstybė pasirenka tarpinį variantą, kada prioritetas teikiamas moteriai ir nuo kada vaisiui. JAV teismai įtvirtino vieną populiariausių taisyklių – gyvybingumo taisyklę sprendžiant klausimą, kada moters teisė į privatų gyvenimą pasibaigia ir atsiranda vaisiaus teisė į gyvybę. Ore v. Ade byla galutinai įtvirtino taisyklę, kad valstybės interesas išsaugoti vaisiaus gyvybę taikomas nuo jo gyvybingumo momento. Vaisiaus gyvybingumas buvo apibrėžtas kaip jo gebėjimas savarankiškai ar su medicinos pagalba išgyventi atskirai nuo motinos organizmo.⁶⁶

Europoje vaisiaus ir motinos interesai dažniausiai derinami tiksliai apibrėžiant, nuo kurios nėštumo savaitės (išskyrus tada, kai tai gresia moters gyvybei ar sveikatai) draudžiama nutraukti nėštumą. Lietuvoje abortas leidžiamas iki 12 nėštumo savaitės moters pageidavimu.. Tačiau medicinoje vėlyvoje nėštumo stadijoje atliekamas abortas yra sudėtinga chirurginė operacija.⁶⁷ Kuo vėlesnėje nėštumo stadijoje atliekamas abortas, tuo didesnė nepageidaujamų sveikatos sutrikdymų tikimybė.⁶⁸ Todėl daugelyje valstybių kaip vienas iš argumentų, dėl ko abortas leidžiamas tik nėštumo pradžioje – moters sveikatos apsauga, o ne vaisiaus. Lietuvoje, kaip buvo minėta anksčiau, neteisėtas abortas priskiriamas prie nusikaltimų žmogaus sveikatai.

⁶³ Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerijos 1994 m. sausio 24 d. įsakymas Nr. 50 Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos // Valstybės žinios. 1994, Vr. 18 – 559.

⁶⁴ *United States v. Vuitch*. 402 U.S. 62 (1972).

⁶⁵ Robert G. Tanner. *Constitutional Law – Expanding the Grounds for Abortion*. Wake Forest Law Review. Vol.7.

⁶⁶ Mamta K. Shah. *Inconsistencies in the legal status of an unborn child: Recognition of a Fetus' as Potencial Life*. Hofstra Law Revview. Vol. 29: 931, 200 – 2001. P – 931.

⁶⁷ Brownstein A., Dau P. *The Constitutional Morality of Abortion*. Boston College Law Review. Vol. 33. P – 755.

⁶⁸ Leslie Ann Cohen. *Fetal Viability and Individual Autonomy: Resolving Medical and Legal Standards for Abortion*. UCLA Law Review, Vol. 27 (1979 – 1980). P – 1359.

Taigi atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje, skirtingai nuo kitų Vakarų valstybių, 12 savaičių terminas nustatytas ginant ne vaiko, bet vien tik motinos interesus. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodė, jog Lietuvoje egzistuoja ši vaisiaus teisės į gyvybę ribojimo koncepcija, tačiau taip nėra ir kalbant apie Lietuvą, ji neturėtų būti minima tarp valstybių, kurios nustato tam tikrą terminą motinos apsisprendimui, kad vėliau būtų ginama vaisiaus teisė į gyvybę (nes Lietuvoje vaisiaus apsauga baudžiamojoje teisėje numatyta tik draudžiant mokslinį eksperimentą su vaisiumi, jei įstatymai nenumato kitaip).

Pabrėžtinas dar vienas argumentas, kuris leidžia abortą daryti tik ankstyvoje nėštumo stadijoje, tai, jog vėlesnėse stadijose vaisius jaučia skausmą. Tyrimais yra įrodyta, kad septynioliką savaitę vaisius jaučia skausmą. Ši problema yra aktuali tose valstybėse, kur abortai leidžiami iki 24 nėštumo savaičių ir vėliau. Beje, parengtame LR reprodukcinės sveikatos įstatymo projekte, kuris taip ir nebuvo priimtas, buvo numatyta, kad nėštumą galima nutraukti po išžagavimo ar kraujomaišos iki 22 nėštumo savaičių (projekto 13 str. 2 d.). Taigi iškyla dar viena interesų derinimo problematika, jei vaisius jaučia skausmą, tai išeina, jog dar jis ir kankinamas nežmonišku skausmu ir t.t. O tai taip pat viena iš pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių – nekentėti, kuri įtvirtinta tiek nacionalinėje teisėje, tiek tarptautinėse sutartyse, pavyzdžiui, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje⁶⁹ 3 straipsniu valstybės yra įpareigos uždrausti bet koki žiaurų elgesį su žmogumi: „Kankinimų arba žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar bausmės draudimas“.

Lietuvoje tikriausiai labiausiai įtikėtina yra koncepcija dėl gyvybės apsaugos – teisė į gyvybę nuo gimimo. Galima būtų ir nesistebėti, nes daugumoje valstybių žmogumi tiesiogiai pripažįstamas tik gimęs kūdikis. Dažniausiai toks vertinimas grindžiamas ekonominėmis socialinėmis sąlygomis bei tuo, kad beveik niekur nėra tiesiogiai įvardijama, kas yra „žmogus“, „kiekvienas“ arba „asmuo“. Teismai ar kitos teisės taikymo institucijos nėra linkusios išaiškinti ir išplėsti šios sąvokos. Taip pat viena iš priežasčių, kodėl tarptautiniuose dokumentuose nenorima tiesiogiai pripažinti teisės į gyvybę prieš gimimą – dėl valstybėse vyraujančios ekonominės socialinės padėties ir baimės, kad daugelis valstybių neprisijungtų prie tarptautinių teisės aktų, jei juose būtų aiškiai įvardijama, nuo kad yra ginama negimusi gyvybė. Taip pat JT Žmogaus teisių komitetas nurodo, kad viena iš priežasčių, kodėl yra vengiama nustatyti konkrečią vaiko teisės į gyvybę pradžią, yra nelegalūs abortai ir dėl jų labai didelis moterų, ypač jaunų, mirtingumas, taip pat pareiškiamas susirūpinimas gimusių nesveikų arba neišnešiotų kūdikių išlaikymu neturtingose valstybėse.⁷⁰ Visgi, abejonių kelia leidimas daryti abortą dėl ekonominių socialinių aplinkybių, nes taip šios ekonominės ir socialinės vertybės įtvirtinamos aukščiau nei prigimtinė žmogaus teisė į gyvybę ir žmogaus orumas. Nelabai aišku, kuo toks

⁶⁹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7.

⁷⁰ Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. P- 87 – 89.

leidimas skiriasi nuo ankstyvojo infanticido (senų žmonių žudymų dėl tos pačios priežasties), kadangi ir gimęs kūdikis nėra sąmoningas ir visiškai išvystęs. Taip pat diskutuoti pateisinimai aborto atvejais dėl galimų apsigimimų. Ši problema labai susijusi su gimimo ir gyvenimo ieškinys, taip pat organų transplantacijos su negalia turinčių embrionais.

Egzistuoja dar vienas terminas - „potenciali gyvybė“, kuri išplėtojo kažkurių teismų praktika bei įvairūs mokslininkai, ieškodami savotiško kompromiso tarp teisės į gyvybę nustatymo teorijų ir artėdami prie bendros išvados, kokia apimtimi ir nuo kurio momento turi būti ginama teisė į gyvybę. Europos žmogaus teisių teismo nagrinėtoje byloje *Vo v. France* teisėjas Costa atskirojoje nuomonėje rašo, kad nors teisė neegzistuoja izoliuotai nuo socialinių ar moralinių klausimų, tačiau teismas galėtų pasisakyti dėl teisės į gyvybę pradžios bent iš teisinių pozicijų.

Išnagrinėjus pagrindines teisės į gyvybę momento nustatymo teorijas, matyti, kad vaisiaus teisės į gyvybę interesas visose nėštumo stadijose nuo pradėjimo yra vienodas (to nepaneigia nei gyvybingumo teorija, nei kitos, vėlesnėse nėštumo stadijose ginančios teisę į gyvybę, nei teisės į gyvybę nuo gimimo teorijos). Nė viena iš teorijų nepateikia įtikinamų argumentų, kad teisė į gyvybę yra nevienodai vertinga nėštumo pradžioje ir nėštumo pabaigoje. Teisės į gyvybę ribojimas tam tikrose nėštumo stadijose ar pripažinimas nuo gimimo tik suteikia prioritetą kitiems interesams, tačiau nepaneigia pačios teisės į gyvybę. Todėl nelabai suprantama gyvybingumo teorijos deklaruojama aksioma, kad nėštumo metu gyvybės vertė nuolat didėja. Galima teigti, kad vaisiaus „vertė“ augant kinta tik remiantis tikimybe, jog vėlesnės stadijos vaisius turi daugiau šansų tapti žmogumi, tačiau lygiai taip pat galima vertinti ką tik gimusio kūdikio ir dvimečio vaiko galimybę tapti suaugusiu dvidešimtmečiu. Kaip tik atvirkščiai, nėštumo pirmasis trimestras mediciniškai yra sudėtingesnis periodas nei kiti du trimestrai. Nėštumo pradžioje vaisius daug jautresnis aplinkos veiksniams ir nuo tokio paties sukrėtimo gali žūti greičiau nei gyvybingumą pasiekęs vaisius, todėl ypatinga apsauga jam reikalingiausia būtent šiuo metu.⁷¹

Vis dėlto teisė į gyvybę kertasi su kitais interesais, jau minėtais, kaip moters teisė į privatų gyvenimą, moters gyvybę, sveikata ir t.t. Nemažai valstybių, siekdamos suderinti skirtingus interesus, stengiasi nors ir netiesiogiai dalį teisės į gyvybės apsaugą suteikti ir negimusiems kūdikiams. Vaisiaus teisė į gyvybę ginama, tačiau menkliau nei gimusio žmogaus teisės. Dažnai vaisius ginamas ne kaip „asmuo“, bet kaip „potencialus asmuo“. *Vo v. France* byloje teisėjas Costa savo atskirojoje nuomonėje dėsto, kad nemato teisinio pagrindo ar aiškių politinių aplinkybių, dėl ko byloje neturėtų būti taikomas EŽTK 2 str. Teisėjo nuomone, yra gyvybė iki gimimo, kaip apibrėžia Konvencijos 2 str., ir todėl teisė turėtų ginti tokią gyvybę.

⁷¹ Mamta K. Shah. Inconsistencies in the legal status of an unborn child: Recognition of a Fetus' as Potencial Life. *Hofstra Law Review*. Vol. 29: 931, 200 – 2001. P – 976.

Tačiau jei nacionalinis įstatymų leidėjas mano, kad tokia apsauga negali būti absoliuti, jis gali numatyti nukrypimus nuo tokios apsaugos, ypač taisykles dėl savanoriško nėštumo nutraukimo. Vis dėlto privalo nustatyti aiškias nukrypimo ribas. Toje pačioje byloje atskirąją nuomonę pareiškęs teisėjas Ress teigia, kad nors nėra aiškus žmogaus gyvybės apibrėžimas pagal Konvencijos 2 str., tačiau žmogaus gyvybei saugoti reikia platesnės apsaugos, ypač atsižvelgiant į galimas technines genetikos manipuliacijas ir neribojamą embrionų „gamybą“ įvairiems tikslams. 2 str. interpretavimas turėtų plėstis, siekiant apriboti ir užkirsti kelią realioms žmonijos gyvybei keliamiems pavojams. Žinoma, tokie apribojimai turėtų būti nustatomi atsižvelgiant į santykį tarp gimusiojo ir negimusiojo, t.y. neturėtų būti daroma žala motinos interesams.

Tokios tendencijos atsispindi ir kai kurių valstybių teismų sprendimuose bei įstatymuose. Pavyzdžiui, Ilinojaus apeliacinis teismas byloje *People v. Ford*⁷² pažymėjo, kad įstatymai, ginantys vaisiaus gyvybę, yra skirti ginti potencialią žmogaus gyvybę. Teismas pabrėžė, kad atsakomybė atsiranda dėl to, kad negimęs vaikas turėjo galimybę išaugti į žmogų, o kaltinamasis tą galimybę atėmė. Daugumos Vakarų Europos valstybių baudžiamajoje teisėje žmogaus vaisius nėra prilyginamas gimusiam žmogui, tačiau yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už vaisiaus gyvybės atėmimą⁷³.

Kai kuriose buvusiose socialistinėse valstybėse taip pat pradeda reikštis tokia tendencija. Pavyzdžiui, 2002 m. Estijos baudžiamajame kodekse prie skirsnio apie neteisėtą nėštumo nutraukimą yra atskiras skirsnis neteisėtoms veikoms prieš embrionus ir vaisius. Numatyta atsakomybė už žalą, padarytą gimdoje esančiam vaisiui ar embrionui, taip pat už neteisėtą veiką su embrionais ir pan. Taigi žala, padaryta embrionui ar vaisiui, skirtingai nei Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, nėra laikoma žala moters sveikatai.

Iš esmės potencialios gyvybės apsaugos idėja yra panaši į gyvybės nuo pradėjimo pripažinimą, tik kiek mažesne apimtimi. Tai tam tikras kompromisas, siekiant suderinti teisę į gyvybę ir kitus besikertančius interesus. Išimtyms, kada potenciali gyvybė neginama, gali būti taikomos tik tais atvejais, kai reikia apsaugoti kitus interesus, kurie tam tikrais atvejais laikomi svarbesniais už vaisiaus teisę į gyvybę.

Todėl nepaaiškinami ir nepateisinami yra trečiųjų asmenų veiksmai, kada prieš moters valią nutraukiamas nėštumas. Juk vaisiaus teisė į gyvybę visais atvejais yra svarbesnė už trečiųjų asmenų interesą nutraukti nėštumą. Tad neturėtų būti vienodai vertinami moters, nusprendusios atsisakyti vaisiaus, sprendimas ir asmens, prieš moters valią nutraukusio nėštumą, veiksmai. Šiuo atveju nepagrįstas yra Reprodukcinų teisių centro teiginys, kad kai

⁷² *People v. Ford*. 581 N.E.2d 1189 (Ill. App. Ct. 1991).

⁷³ *Vo v. France* //

<http://cmisk.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=vo%20%7C%20v.%20%7C%20france&sesionid=427977&skin=hudoc-en>. Prisijungimo laikas: 2006-06-11

trečias asmuo nutraukia nėštumą, žala padaroma nėščios moters lūkesčiams⁷⁴. Vo v. France byloje teisėjas Ress savo atskirojoje nuomonėje pabrėžia, kad yra didelis skirtumas tarp savanoriško nėštumo nutraukimo ir žalos, padarytos trečiųjų asmenų, kadangi abortas paliečia tik santykius tarp motinos ir jos vaiko. Negalima teigti, kad, jei EŽTK 2 str. nuostatos nesuderinamos su savanorišką nėštumo nutraukimą nustatančiais įstatymais, visais atvejais šis straipsnis netaikomas gyvybei prieš gimimą.

Vis dėlto, laikantis nuomonės, kad turėtų būti ginama potenciali gyvybė, kyla daug abejonių dėl šiuo metu gana populiarių nėštumo nutraukimo teisinimų. Abejonių kelia leidimas nutraukti nėštumą dėl ekonominių socialinių aplinkybių, kaip tai deklaruoja teisė į gyvybę nuo gimimo teorija

Tarptautiniuose dokumentuose deklaruojama pagarba žmogaus gyvybei nuo pradėjimo, nors tais atvejais, kai kertasi panašios vertės interesai, ji ir netaikoma. Būtinai reikia daugiau dėmesio skirti vaisiaus teisės į gyvybę apsaugai tais atvejais, kai, pasinaudojant teisės į gyvybę apsaugos netaikymu vienais atvejais (pvz., savanoriškas abortas), ši apsauga, remiantis analogija, net taikoma ir kitais atvejais (trečiųjų asmenų žala, padaryta vaisiui prieš motinos valią), nors jau nėra intereso, kuris būtų adekvatus ar svarbesnis už vaisiaus teisę į gyvybę. Ta pačia linkme reikėtų orientuoti ir visą valstybės politiką: turėtų būti atidžiau žiūrima į medicinos ir farmacijos atstovų ekonominius interesus ir daugiau informacijos suteikiama moterims, ketinančioms nutraukti nėštumą ir t.t. Sveikintinas Prancūzijos pavyzdys: čia nuo 1638 metų veikė pamestinukų namai (Œuvre des Enfants trouvés), kur gimdyvės galėjo atnešti savo nenorimus kūdikius pintinėse iki durų, paskambinti varpeliu ir palikti. Vėliau tokie namai paplito po visą šalį. Taip buvo stengiamasi mažinti abortų, infanticido ir vaikų palikimo atvejų⁷⁵. Odièvre v. France byloje Europos žmogaus teisių teismas nusprendė, kad tokiuose namuose paliktas vaikas vėliau neturi teisės gauti informacijos apie savo giminę, nes motinystės neatskleidimas yra viena iš garantijų, skatinančių motiną nesidaryti aborto, o palikti jau gimusį vaiką. Tad ir kitose valstybėse reikėtų panašiomis priemonėmis stengtis saugoti vaisiaus teisę į gyvybę.

Darytina išvada, kad šiuo metu vyrauja dvi pagrindinės teisės į gyvybę ribojimo teorijos: teisė į gyvybę nuo gyvybingumo arba nuo nustatyto laiko pagal nėštumo savaites ir teisė į gyvybę nuo gimimo. Šių teorijų pagrindinis skirtumas tas, kad kiekviena jų į pirmą vietą iškelia skirtingus interesus: asmens teisė į gyvybę ir moters laisvė pasirinkti. Skirtingos valstybės pasirenka skirtingus kriterijus, kuriais vadovaujasi įstatymo leidėjas, reglamentuodamas su teisės į gyvybę apsauga susijusius klausimus. Taip pat kai kurių valstybių

⁷⁴ Žr ten pat.

⁷⁵ Odièvre v. France //

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.as?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Odu%E8vre&sessionid=428209&skin=huoc-en>. Prisijungimo laikas: 2006- 12- 05.

praktikoje ir teorijoje siūloma ginti negimusios gyvybės teisę į potencialią gyvybę. Tai viena vertus, reiškia teisės į gyvybę pripažinimą nuo pradėjimo, antra vertus, konflikto atveju suvaržant šią teisę. Tačiau remiantis tokia taisykle, pasidaro aiškesnė interesų hierarchija ir lengviau išvengti situacijų, kai moters interesas atsisakyti kūdikio prilyginamas trečio asmens neteisėtiems veiksams atimti negimusios gyvybę tada, kai motina nori vaiko.

2. ABORTO REGLAMENTAVIMO HIPOTETINIS MODELIS

Šioje darbo dalyje bus nagrinėjama, koks turėtų būti aborto teisinis reglamentavimas, atsižvelgiant į tai, kokia yra ir turi būti konstitucinės ir baudžiamosios teisės vieta reguliuojant negimusios gyvybės apsaugą. Kadangi Lietuvos Respublikos teisės aktų reglamentavimas jau buvo aptartas, bus analizuojama įstatymo leidėjo ir teismų kompetencija, konstitucinės ir baudžiamosios teisės priemonėmis nustatant gyvybės apsaugą iki gimimo, remiantis užsienio valstybių reglamentavimu, teismų sprendimais bei visuomenės vertinimais. Apibūdinamos žmogaus gyvybės apsaugos vertinimo vyraujančios kryptys, ir jų kontekste pateikiama kelių užsienio valstybių teisės aktų ir teismų sprendimų apžvalga bei jų efektyvumo įvertinimas, analizuojama žmogaus gyvybės iki gimimo apsauga baudžiamosios teisės priemonėmis socialiniame kontekste. Analizuojama, kokius tarptautinius pamatinius principus pažeidžia abortas. Apžvelgiama teisė į gyvybę momento teorija: teisė į gyvybę nuo pradėjimo ir bandoma suformuluoti kriterijus, kuriais turėtų vadovautis Lietuvos įstatymų leidėjas, reglamentuodamas abortą.

Daroma išvada, kad šiuo metu baudžiamoji teisė negali būti svarbiausia priemonė, kuria remiantis valstybėje būtų įgyvendinama žmogaus gyvybė iki gimimo.

Neabejotinai vienas svarbiausių valstybės tikslų yra jos pasirinktomis priemonėmis kuo efektyviau užtikrinti teisės į gyvybę apsaugą. Neretai žmogaus teisės deklaruojančiuose tarptautiniuose dokumentuose teigiama, kad žmogaus gyvybė yra ginama nuo pradėjimo.

Teisė į gyvybę yra pagrindinė prigimtinė žmogaus teisė, iš kurios išplaukia visos kitos teisės. Atrodo, ši teisė visiems suprantama ir visuotinai yra sutariama dėl jos, ji pakankamai reglamentuota konvenciniame lygmenyje, ar tai būtų bendrieji instrumentai JT paktai, regioninės sistemos ar konkrečios subjektų kategorijos (pvz. moterys, vaikai), ar konkretūs teisių pažeidimai (pvz. kankinimai, genocidas, diskriminacija), tačiau kaip su teise į gyvybę nuo pat jos pradžios ir, kada teisė taikys sankcijas už pažeidimus, vietoj to, kad toliau įrėminti įvairias praktikas į įvairias teises ar neteises formas. Reikia pastebėti, jog tarptautiniai dokumentai turi labai svarbią reikšmę šioje srityje, nors bendrai paėmus šie dokumentai tiesiogiai nenagrinėja mokslo ir technikos pažangos problematikos ir gyvybės pradžios apsaugos klausimų, kadangi dauguma jų buvo priimti atsižvelgiant į kitus aspektus. Taigi, kokie egzistuoja dokumentai, kurie galėtų būti reikšmingi žmogaus gyvybės pradžios apsaugai ir kuriais remiantis turėtų būti reglamentuojamas abortas.

2.1 Tarptautiniai teisiniai dokumentai, reglamentuojantys žmogaus gyvybės pradžios apsaugą ir jų reikšmė

Deontologinės normos. Pradžioje, negalima nepaminėti deontologinių normų, kurios medicinoje jau žinomos nuo senovės ir , kurių negalima neįvertinti, nes tiek nacionaliniame, tiek tarptautiniame kontekste, šios normos ilgą laiką funkcionavo, kaip teisės pakaitalas, ir dar dabar šalyse, kur nėra pakankamos atitinkamos įstatymo leidybos, jos vis dar vaidina pagrindinį vaidmenį, o tarptautiniame lygmenyje jos prisideda prie normų kūrimo ir atsispindi jų turinyje, be to, pozityvinė teisė kartais palieka kompetenciją deontologinėms normoms dar prieš įsikišant pačiai teisei. Kai kuriose valstybėse nacionaliniuose aktuose yra nuoroda į deontologines normas, kuriomis turi vadovautis gydytojas.

Galima teigti, jog iki dabartinių laikų nebuvo abejonės apie valstybės teisę, ginančią žmogaus gyvybę motinos iščiose nepriklausomai nuo kultūrinių, geografinių, religinių skirtumų. Kūdikis buvo laikomas šeimos centru, juo gausesnė šeima, juo didesnė pagarba motinai, abortas ir naujagimių nužudymas beveik nebuvo žinomi. Kaip vieną iš pirmųjų šaltinių negalima nepaminėti Hamurabio kodeksą (1750 m.pr.kr.), kuris draudė daryti abortus ir skyrė įvairias bausmes. Taip pat viena autoritetingiausių deontologinių normų - V a. pr. Kr. Graikų gydytojo Hipokrato priesaika, kurioje gyvybė saugoma nuo pat jos pradžios iki pabaigos, abortai yra draudžiami:”.. Niekam, nors ir labiausiai prašytų, neduosiu mirtinų nuodų, taip pat panašių jų sumanymų patarimu neparemsiu. Be to, nė vienai moteriai neduosiu priemonės pradėtam gemalui ar vaisiui sunaikinti”⁷⁶

Deontologiniai kodeksai, tokie, kokie yra mums žinomi, pradėjo vystytis apie 18 a. Dabar šių kodeksų pagrindu daugumoje šalių išsivystė atskirų medicinos šakų ar mokslinių profesijų kodeksai. Iš naujųjų laikų yra žinomas medicinos mokslų daktaro Tomo Percivalio 1803 m. išleistas medicinos etikos kodeksas, kuriame pabrėžiama, jog prasidėjusios gyvybės sunaikinimas yra nusikaltimas.

Po paskutiniojo pasaulinio karo, esant nemažai daugelio nevyriausybių organizacijų įtakai, deontologinių normų formulavimas tapo tarptautiniu reiškiniu ir kurios ypatingai atspindėjo gyvybės pradžios apsaugos svarbą. Prie to prisidėjo Tarptautinė medikų asociacija (AMM) ir Medicinos mokslų organizacijų tarptautinė taryba (CIOMS). XIX a. asociacija keletą kartų ragino įstatymo leidėjus priimt įstatymus, ginančius kūdikį iščiose nuo pradėjimo momento. AMM įkurta 1947 m. vienija medikų asociacijas. Pasaulinė medikų asamblėja, kuri susirenka kasmet, tačiau ji neturi jokios realios normatyvinės galios, jos rekomendacijos nėra

⁷⁶ Iš Hipokrato priesaikos. Šuopys A, Strakus J. Lingva Medica. Vilnius, 1975. P – 153.

privalomos narių atžvilgiu, nepaisant to - jos turi didelį prestižą. Ji priėmė septynis labai svarbius tarptautinius medicinos etikos dokumentus, tarp jų ir kodeksą.

Ženevos gydytojo išdas (1948) parengtas atkartojant daugelį Hipokrato priesaikos reikalavimų. Jis tęsia humaniškąją medicinos tradiciją: įpareigoja saugoti žmogaus gyvybę nuo pačios užuomazgos: „Aš ryžtingai remsiu pagarbą žmogaus gyvybei nuo pradėjimo momento, net grasinamas aš neduosiu savo žinių prieš humanizmo principus.“⁷⁷

1949 m. yra priimtas Tarptautinis Medicinos Etikos Kodeksas (1949), kuriame taip pat pabrėžiama žmogaus gyvybės nuo prasidėjimo iki mirties apsaugos svarbą.

Kitas labai svarbus priimtas šios organizacijos dokumentas - Oslo deklaracija (1970) skirta tiesiogiai nėštumo ir aborto klausimams. Aplinkybės, kurioms moters gyvenimo interesai susiduria su jos dar negimusiu kūdikiu, sukuria dilemą: ar gali būti nėštumas sąmoningai nutrauktas? Dilemos sprendimas remiantis šia deklaracija susijęs su sąžine ir įsitikinimais: tiek nėščios moters, tiek gydytojo, tiek visuomenės. Gydytojo įpareigojimas – užtart negimusį kūdikį: „Pirmoji gydytojo pareiga yra pagarba žmogaus gyvybei, kaip pasakyta Ženevos deklaracijoje, aš labiausiai remsiu pagarbą žmogaus gyvybei nuo pradėjimo“.⁷⁸ Ši deklaracija pripažįsta nėštumo nutraukimą tik gydomaisiais tikslais, t.y. kai kyla grėsmė moters gyvybei arba diagnozuojami sunkūs vaisiaus apsigimimai. Taip pat yra pateikiamos taisyklės, kurios rekomenduojamos gydytojams, sprendžiantiems nėštumo nutraukimo klausimą. Taigi, deontologinių normų saugančių žmogaus gyvybę nuo pradėjimo yra gausu, tai rodo gera praktika, tačiau, ar jos įgaus įpareigojantį ne pasiūlymo pobūdį, tai galbūt parodys tik laikas.

Tarptautiniai dokumentai, reglamentuojantys žmogaus gyvybės pradžios apsaugą ir jų teisinė reikšmė.

Visu pirma, reikėtų daryti skirtumą tarp įpareigojančių dokumentų ir deklaratyvaus pobūdžio aktų. Taigi, formalistiniu požiūriu, deklaracijoms yra suteikimas neprivalomasis pobūdis ir toks dokumentas visuomet yra atviras rizikai, kad jo nuoseklumo mechanizmas gali būti neefektyvus, tačiau toks požiūris yra vienpusiškas ir negalima neįvertinti tokių dokumentų svarbos, nes neretai šie tekstai užima teisės vietą, kai teisės normų nėra arba jų nepakankamai.

Pirmasis labai svarbus dokumentas įrodantis nuoseklumą tarptautinėje praktikoje- Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija 1948 m., kuri įtvirtina kiekvieno žmogaus teisę į gyvybę, kuri vaidina vyraujančią vaidmenį tarpininkaujant tarp asmens teisių ir medicinos. Po antrojo pasaulinio karo Niurnbergo tribunolų išviešintais faktais, JT būtent iškėlė ir įtvirtino Visuotinėje deklaracijoje žmogaus orumo principą bei pagrindinių teisių lygmenyje nežmoniško ir žeminančio elgesio draudimą, teisę į gyvybę: „Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir

⁷⁷ Medicinos etikos kodeksai. Kaunas: Kauno medicinos universitetas., 2002. P – 15.

⁷⁸ Ten pat. P – 9.

teisėmis. Jiems suteiktas protas ir sąžinė ir jie turi elgtis vienas kito atžvilgiu kaip broliai.“⁷⁹ Ir nors šis dokumentas nėra įpareigojantis ir privalomas valstybėms, jo įtakoje daugelis pagrindinių principų tapo visuotinai pripažinti ir to pasekoje atsispindėjo vėliau jau konvenciniame lygmenyje t.y. Visuotinės Žmogaus teisių deklaracijos principai buvo transformuoti į privalomas, konkrečias teisės normas. O būtent buvo priimtas - Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). Jame dar kartą yra pabrėžiamos teisės kylančios iš žmogaus prigimtinio orumo ir asmens subjektiškumo pripažinimą. III dalies 6 straipsnio 1 dalis: „Kiekvienas žmogus turi neatimamą teisę į gyvybę. Šią teisę saugo įstatymas. Negalima savavališkai atimti niekieno gyvybę“. Taip pat labai svarbus 7 straipsnis, kuris sako: „Niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas. Ypač draudžiama daryti medicinos ar mokslinius bandymus su asmeniu be jo laisvo sutikimo.“⁸⁰

Vaiko teisių deklaraciją (1959), kuri aiškiai iškelia pareigą saugoti žmogų prieš ir po gimimo. Preambulėje nurodoma: „... vaikui, turint galvoje jo fizinį ir protinį nesubrendimą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, įskaitant atitinkamą teisinę apsaugą, tiek iki gimimo, tiek ir po jo“⁸¹.

Tarptautinė vaiko teisių konvencijai (1991), kuri preambulėje pripažįsta, kad šalia pareigos globoti nėščias motinas, yra reikalinga adekvati žmogaus gyvybės apsauga taip pat ir prenatalinėje fazėje.

Visuotinė žmogaus genomo ir žmogaus teisių deklaracija (1997), pirmasis tarptautinis tekstas paskirtas bioetikos temai, kuri teigia, kad „praktikos prieštaraujančios žmogaus orumui, tokios kaip žmonių klonavimas reprodukciniams tikslams, neturi būti leistinos“.

Reginiai dokumentai.

Europos Sąjungos teisė neturi tiesioginės kompetencijos reglamentuoti bioetikos klausimų. Čia šalys narės, remiantis subsidiarumo principu, turi kompetenciją priimti fundamentalius sprendimus, kaip pavyzdžiui, finansuoti ar ne savo šalyje tyrimus su žmogaus embrionu. Tačiau tampa akivaizdu, kad bioetikos klausimai yra tarpnacionalinio pobūdžio ir , kad ES sprendimai gali turėti įtakos šalių narių pozicijoms biomedicinos klausimuose (pvz.: ES gali nuspręsti ar finansuoti jungtinius tyrimus su embrionais, arba ES direktyvos dėl biotechnologijų išradimų teisinės apsaugos, kai direktyvos reguliuoja taip pat ir gyvybės patentavimo klausimus). Taigi, Europos Sąjungos teisės lygmenyje egzistuoja dokumentų, kurie nors neretai ir pasižymi tam tikru dvylipiškumu, pateikia šalims narėms orientyrus dėl galimo įstatyminio gyvybės pradžios klausimų reglamentavimo. Taip pat reikia nepamiršti ES Pagrindinių laisvių chartiją (2000), kuri įtvirtina žmogaus orumo neliečiamumą, teisę į gyvybę ir fizinį psichinį

⁷⁹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68 – 2497. 1 str.

⁸⁰ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. 1966. III dalis., 6 str. 1d., 7 str.

⁸¹ Vaiko teisių deklaracija. 1959. Preambulė.

integralumą, draudžiant selektyvias genetines praktikas ir reprodukcinį klonavimą. Biomedicinos aktualijos tai pat persikelia ir į teisminę praktiką. Europos Teisingumo Teismas turėjo galimybių pasisakyti šiais klausimais. Šis Teismas neretai pasinaudoja visuomenės sveikatos apsaugos imperatyvą, ypač kai tam tikri ekonomikos ir prekybos klausimai yra tiesiogiai susiję su vartotojo sveikata, taip pat teoriškai Teismui yra leidžiama pasinaudoti principais pripažintais Europos žmogaus teisių konvencijoje, nors jo funkcionavimas nėra tiesiogiai susijęs su šiuo teisiniu instrumentu.

Kiti labai svarbūs dokumentai - Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija (1952), kuri pripažįsta kiekvieno individo teisę į fizinį integralumą: „Kiekvieno žmogaus teisė gyventi turi būti saugoma įstatymo. Niekam negalima tyčia atimti gyvybės, išskyrus vykdant teismo nuosprendį už nusikaltimą, už kurį tokia bausmė įstatymo numatyta.. Niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas“.⁸² Ši Europos Tarybos priimta 1950 m. ir įsigaliojo 1953 m., šiuo metu galioja iš dalies pakeista protokolu nr. 11 ir yra svarbus žmogaus teises reglamentuojantis dokumentas savo efektyviu apsaugos mechanizmu išsiskiriantis iš kitų tokio pobūdžio tarptautinių dokumentų. Lietuva ją ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d., ji įsigaliojo tą pačių metų birželio 20 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos jurisprudenciją sudaro ne tik konkrečios normos, įrašytos į Konvencijos ir jos protokolų straipsnius, bet ir Europos Žmogaus teisių teismo sprendimuose suformuluota teismo praktika. Lietuvos Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog ši konvencija yra svarbi Lietuvos teisės sudedamoji dalis. „Europos Žmogaus teisių teismo jurisprudencija kaip teisės aiškinimo šaltinis yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui, ir taikymui“⁸³ taigi Konstitucinis Teismas nagrinėdamas, ar tam tikra Lietuvos Respublikos įstatymų nuostata atitinka Konstituciją, nagrinėja Konvencijos tekstą, taip pat nagrinėja ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją.

Ypatingai svarbus dokumentas yra Europos žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija, kuri įtvirtina pagarbos žmogui ir jo integralumo apsaugos primatą visuomenės interesų ir mokslo atžvilgiu. Tačiau gyvybės pradžios apsaugos srityje yra tam tikras dviprasmiškumas (pripažįstant egzistuojančius nacionalinius įstatymus), o privalumas yra tas, kad numatomas aiškus žmogaus embrionų kūrimas tyrimų tikslais draudimas (tačiau tokiu būdu lieka galimybė eksperimentuoti su pertekliniais embrionais) ir žmogaus klonavimo draudimas: įtvirtinama teisė nepatirti diskriminacijos savo genetinio paveldo pagrindu. Be to, yra draudžiamas reprodukcinių technologijų panaudojimas eugenetiniu ir lyties selekcijos tikslu (leidžiama, tik siekiant išvengti

⁸² Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1952. Valst. žin., 1995. Nr. 40 – 987. 2 str. 1d., 3 str.

⁸³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 200 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Žin., 2000. Nr. 39 – 1150.

sunkias paveldimas ligas), ta pat yra ribojamas prognostinis genetinis testavimas sveikatos tikslu (prevencinis, diagnostinis ar terapinis) ir tai tik esant prieš tai informuotam sutikimui. Dokumentas, nors ir turi dviprasmiškų interpretacijų, turi ir didelę teisinę reikšmę ginant žmogų biomedicinos srityje, tuo pristatydamą harmonizuojantį elementą Europoje. Prie Konvencijos buvo priimtas papildomas protokolas dėl žmogaus klonavimo uždraudimo (1998). Laimei, galima tikėtis, kad atsiras protokolai kalbantys ir apie gyvybės pradžios apsaugą, numatant ir gyvybės pradžios momentą. Nes Oviedo konvencija numato, kad atsižvelgiant “į mokslo naujoves ši konvencija [...] yra apsvarstoma ne vėliau kaip praėjus 5 metams nuo jos įsigaliojimo, o vėliau Komiteto nustatytais laiko tarpais.” Apsvarstymai gali atverti kelią Konvencijos pakeitimams. (32 str.) Konvencijos rėmai numato pačios konvencijos vystymąsi priimant papildomus protokolus, kad konkrečiose srityse būtų plėtojami Konvencijoje išdėstyti principai (31 str.), kartu užtikrinant konvenciją lankstumą. Ši teisinė technika yra naudojama kai sprendžiamos kontroversijos yra pernelyg svarbios. Tai leidžia kartu ir delsti, ir skatinti bendradarbiavimą, toks konvencijos modelis leidžia žengti į priekį (gyvybės apsaugos link). Tačiau šiai dienai Konvencija palieka pačioms Šalims patikslinti išsireiškimo “žmogiška būtybė” turinį (ar embrionas yra žmogiška būtybė?) reglamentuojant aborto klausimus. Kalbėdama apie embriono apsaugą, Konvencija yra labai lakoniška: “tais atvejais, kai įstatymai leidžia mokslinius tyrimus su embrionais *in vitro*, jie turi užtikrinti atitinkamą embriono apsaugą. Kurti žmogaus embrionus moksliniams tyrimams yra draudžiama” (18 str.). Lenkija ir Vokietija susilaikė balsuoti už tokį tekstą, motyvuodamos, kad jis nedraudžia tyrimų su embrionais *in vitro*, kai tuo tarpu D.Britanija tekstą laiko pernelyg draudžiančiu.⁸⁴ Šiaip ar taip, vyksta diskusijos dėl atskirų protokolų parengimo kaip žmogaus embriono ir vaisiaus apsaugos.

Konvencijos šalys gina visų žmonių orumą bei tapatybę ir garantuoja pagarbą bei išimties kiekvieno asmens neliečiamumui bei kitoms teisėms ir pagrindinėms laisvėms taikant biologijos ir medicinos mokslus”⁸⁵. Kalbant apie šią konvencijos nuostatą, reikia paminėti anksčiau minėtus kai kuriuos dviprasmiškumus. Dar 1990 ET dokumentuose dėl Konvencijos sudarymo, išsireiškimas “human person”, galutiniame tekste buvo pakeistas platesne sąvoka “human being”. Išskyrus kai kuriuos atvejus, pirmajame Konvencijos projekte “asmuo” buvo pakeistas “individo” ir galiausiai galutiniame tekste “individas” buvo pakeistas “human being” bei “kiekvienas” (“everyone”, “tout personne”). Šie pakeitimai buvo padaryti, kai svarstymuose buvo iškeltas klausimas, ar teisiniai terminai, aiškiai įvardinti EŽTK, nėra laipsniškai išstumiami iš Biomedicinos konvencijos, pakeičiant juos terminais, kurie yra etinių debatų objektai.

⁸⁴ Žvelgiant iš anglosaksiškos ir amerikietiškos perspektyvos, tekstas yra per daug draudžiantis, ir tai yra ta priežastis, dėl kurios UNESCO Genomo deklaracija vengė įtraukti panašios nuostatos šiuo klausimu.

⁸⁵ Europos žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija. 1997. 1 str.

Kitas dviprasmiškumas tas, kad Konvencijoje buvo pabandyta atskirti žmogaus orumo sąvoką nuo žmogaus teisių. Ir tai iliustruoja 1 str., kai kalbama, kad “Konvencijos šalys gina visų **žmonių** orumą bei tapatybę ir garantuoja pagarbą be išimties kiekvieno **asmens** neliečiamumui bei kitoms teisėms ir pagrindinėms laisvėms taikant biologijos ir medicinos mokslus”⁸⁶. Čia glūdi skirtumas tarp orumo, kuris priklauso visiems žmonėms (“all human beings”) ir neliečiamumo bei kitų teisių ir pagrindinių laisvių, kurios priklauso kiekvienam (“everyone”). Kyla klausimas, kokia yra “orumo” sąvokos paskirtis šioje konvencijoje. Taigi, terminologija iššaukia etinių kontroversijų. Nuoroda į žmogaus orumą konvencijoje nereiškia, kad buvo rastas vieningas sąvokos apibrėžimas. Yra reikalingas tolimesnis šios sąvokos patikslinimas, tačiau konvencijos tekstas jo nepateikia, o Aiškinamoji ataskaita⁸⁷ palieka šalims nuspręsti šios sąvokos turinį. Be to, pažymėtina, kad “pagarba žmogiškajam orumui” iškelia klausimą, kada žmogus patenka į šios sąvokos akiratį. Yra matomas didžiulis prieštaravimas tarp Aiškinamosios ataskaitos, teigiančios, “egzistuoja bendru mastu priimtinas principas, kad žmogiškasis orumas yra saugomas nuo to momento kai prasideda gyvybė” (kartu galima suponuoti, kad “žmogus” ar “žmogiška būtybė” terminas apima taip pat ir *conceptus* (negimusios gyvybės sąvoką) bei tarp leidimo atlikti tyrimus su embrionais. Tokiu būdu lieka logiškas klausimas, kodėl tuomet žmogaus orumo apibrėžimas yra paliekamas nacionalinei jurisdikcijai? Ar tai neprieštarauja pačiam kertiniam žmogaus orumo principui? Pati 1 str. formuluo­­tė yra kažkiek mįslinga, kai teigiama kad “Konvencijos šalys gina visų žmonių orumą bei tapatybę”... “garantuoja pagarbą be išimties kiekvieno asmens neliečiamumui“. Šios formulotės buvimą Konvencijos tekste galima paaiškinti, dėl nacionalinėje teisėje egzistuojančių kontroversiškų abortų įstatymų. Tai patvirtina ir Aiškinamoji ataskaita, teigianti, kad Konvencija neapibrėžia terminų “kiekvienas” ir “žmogus” (Konvencijos tekste “human being”), tokiu būdu leidžiant nacionalinei jurisdikcijai apibrėžti šias sąvokas, nors ir buvo sutarta, kad “egzistuoja bendru mastu priimtinas principas, kad žmogiškasis orumas yra saugomas nuo to momento kai prasideda gyvybė”⁸⁸. Išsireiškimai “everyone” ir “human being” yra pasiskolinti iš EŽTK, kuri taip pat nepaaiškina šių terminų turinio (nors Aiškinamoji ataskaita leistų manyti, kad į “human being” sąvoką įeina ir *conceptus*). Kartu tai leidžia konstatuoti faktą, kad Europos konvencijoje nėra konsensuso, ar teisės yra pagrįstos žmogaus egzistavimo faktu (existence-based) ar žmogaus pajėgumo veikti faktu (agency-based).

Atrodo, visiems suprantama teisė į gyvybę, taip pat nuo jos neatskiriama teisė į orumo neliečiamumą. Šios teisės laikomos kaip tvirta teisinė kategorija, glūdinčios pačiame humaniškume, yra neliečiamos. Pripažintos ir įtvirtintos visapusiškai (VŽTD preambulėje ir 1

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Tarptautinė Vidurio ir Rytų Europos konferencija bioetikos klausimams. 1997.04.04, Ovjedas. Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija.

str., 1966 JT Paktuose, ES Pagrindinių teisių chartijoje preambulėje ir 1 str.). Šie principai – žmogaus teisių šerdis, ta prasme, kad visi kiti principai yra šių tęsiniai arba bent tampriai susiję. Žmogaus orumo neliečiamumas suprantamas kaip draudimas žmogų kankinti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis. Pagarba žmogaus gimimui – labai svarbus žmogaus teisės aspektas. Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmens vientisumą, reiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra neatimamos žmogaus savybės – tai individo prigimtinė galimybė, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės ir kurios turi sudaryti tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybės. Todėl iš Oviedo konvencijos pagal 1 str. orumo atskyrimas nuo kitų teisių kelia daug klausimų. Taip atsispindi reglamentavimo praktiniai sunkumai net dėl pagrindinių fundamentalių plačiai susitariamų vertybių bei principų: teisė į gyvybę ir teisė į orumo neliečiamumą. Todėl neatsitiktinai galima teigti, jog pats žmogaus orumo principas teisėje yra nevienareikšmiškai interpretuojamas ir tokiu būdu gali kartais atrodyti apgaulingas, “neaiškiu” dėl savo teisinio turinio tariamo realumo: yra gana sunku priėti bendros nuomonės dėl šio principo taikymo konkrečiose ir realiose situacijose.⁸⁹ Tokiuose techniškuose dalykuose, kaip biomedicina, pasinaudojama jo aptakiu pobūdžiu, kad būtų galima padaryti išimtis iš išvadų, tokiu būdu griauinant patį principą.

Šie principai neretai yra skirtingai interpretuojami, ir kartais gali turėti absoliučiai priešingas reikšmes, nes gali būti visai skirtingai interpretuojami. Pavyzdžiui, kaip absoliučiu ir neliečiamu žmogaus orumo principu, juo pasinaudojama pateisinti teisę į eutanaziją vardan teisės į gyvenimo kokybę. Kai kada šie principai susiduria su miglotumu, tais atvejais, įstatymų leidėjas privalo įveikti tokį miglotumą, pereiti iš principų stadijos į konkrečių detalizuotų normų pateikimą. Pavyzdžiui, sveikatos apsaugos srityje, normos turi būti pakankamai detalios. Kartais šių principų taikymas neretai turi ir išvirkščių pusę, jais pasinaudojama kaip tam tikrų praktikų įteisinimo širma, tuo bandant išplauti pačių principų turinį. Taip žmogaus orumo principas, pagarbos žmogaus gyvybei principas kertasi su leidimu panaudoti eksperimentams “perteklinius” embrionus.

Teisės norma turi sutarti su etikos samprata. Nors teisė ir turi semtis įkvėpimo iš etikos, ji visgi neturi susitapatinti su ja, ypač epochoje, kur etikos srovių pliuralizmas apeliuoja labiau į vertinimą, negu į bendrą sąlyčio taškų ieškojimą. Kai kurios technologijos išprovokavo gyvą socialinį pasipriešinimą. Pavyzdžiui, eksperimentai su “pertekliniais” embrionais, po to kai sukėlė stiprų pasipriešinimą, šiandien atrodo, kad palengva tampa priimtini. Debatai vykę ES 5

⁸⁹ Žmogaus orumo principas anglosaksų teisės tradicijoje yra traktuojamas kaip subjektyvaus pobūdžio, kurio reikšmę ir prasmę nustato pats individas, kuris ir yra jo nešėjas. Tokia žmogaus orumo principo reikšmė kartu su autonomijos ir laisvės koncepcijomis, pagrindžia teisę į privatumą sprendimuose, kurie yra susiję su asmeninėmis egzistencinėmis aplinkybėmis.

mokslo tyrimų Bendrosios Programos priėmimo rėmuose, iššaukė Europarlamento pasiūlymą, pagal kurį turėjo būti uždraustas bet koks ES finansavimas programų susijusių su embrionų tyrimais, kurie pasmerktų pačius embrionus žūti. Vardan pliuralizmo Europos etikos ekspertų grupė pasisakė esant priimtina, kad tokių eksperimentų finansavimas turėtų būti nedraudžiamas tose šalyse, kur jis nėra draudžiamas ir su sąlyga, kad toks finansavimas būtų griežtai subordinuojamas teisinėms ir etinėms sąlygoms.⁹⁰ Oviedo konvencija nedraudžia tyrimus su in vitro užšaldytais embrionais, kurių nenumatoma panaudoti tiesioginei paskirčiai, nei pačių tėvų, nei kurių norima įsivaikinti, arba embrionais, kurie yra paskelbti kaip negyvybingi. Naujos terapinės perspektyvos gundo kai kurių šalių, draudžiančių tokius eksperimentus, įstatymų leidybą peržiūrėti senąsias nuostatas. Pastarųjų metų Britanijos vyriausybės sprendimas leidžiantis kurti embrionus klonavimui sukėlė daug pasipiktinimo. D.Britanija atsisakė pasirašyti minėtus tekstus, pažymėdama, kad tokia formulavime galima įžvelgti bet kokią draudimą, inspiruotą nepagrįsta (neteisingai interpretuota) informacija. EP dar kartą pasisakė prieš bet kokią klonavimo procedūras. Pagal jį "nėra jokio skirtumo tarp klonavimo terapiniais tikslais ir klonavimo reprodukciniiais tikslais".⁹¹ Parlamentas kvietė "britų vyriausybę pakeisti savo poziciją dėl žmogaus klonavimo", kartu patvirtinant "savo paramą medicinos, mokslo ir biotechnologijų tyrimams, kurie turi būti subalansuoti griežtais etiniais ir socialiniais apribojimais". ES Etikos ekspertų grupė savo vertinimo išvadose atmeta teiginį, kad embrionai sukurti tyrimų tikslams pažeidžia Konvenciją. Dar daugiau, tai leidžia tikėtis, kad klonavimo vystymo klausimas nesustos, tame tarpe ir kai kurie klonavimo atvejai reprodukciniu tikslu gali ir toliau prastumiami. Nepaisant rizikos, kuri gresia (pasikėsinimas į žmogaus rūšies genetinę įvairovę, ligų išaugimas, eugenetikos skatinimas ir pan.), yra autorių, kurie pateisina reprodukcinį klonavimą, pabrėždami, kad ji gali leisti užkamšyti (apeiti) dabartinius dirbtinio apvaisinimo trūkumus. Neseniai 2005 m. kovo mėn. JT priimta Deklaracija dėl visų rūšių žmogaus klonavimo uždraudimo, atrodo, kuriam laikui pristabdys terapinio klonavimo, bei reprodukcinio klonavimo, kai kuriais specifiniais atvejais, įteisinimo evoliucionavimą.

Oviedo Konvencija yra sudaryta ET viduje, tačiau yra santykinai atvira prisijungti ir kitoms ne Europos šalims. Jos 33 str. numato, kad prie jos gali prisijungti ET narės, šalys, kurios prisidėjo prie Konvencijos sudarymo, t.y., JAV, Japonija, Australija, Šv. Sostas ir Kanada bei Europos Bendrijos. Konvencija taip pat numato galimybę ET pakviesti prisijungti prie jos ir kitas šalis, ne nares (34 str.). Nors prie Konvencijos sudarymo prisidėjo praktiškai visos šalys, kurios yra susirūpinusios šios tematikos klausimais ir būtinybe juridizuoti kai kuriuos klausimus, visgi reikia pasakyti kad 7 šalys - ET narės neratifikavo šios konvencijos, o šalys, kaip JK, Vokietija, Belgija, ir Airija netgi atsisakė pasirašyti.

⁹⁰ Žr. EGE konsultacinėje išvadoje dėl 5BP (1997. 12.11)

⁹¹ EP 2000 09 07 rezoliucija dėl žmogaus klonavimo.

Svarbu yra palyginti EŽTK ir Oviedo dokumentų įgyvendinimo mechanizmus. Europos žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos įgyvendinimo efektyvumą, kuris iš esmės priklauso nuo vidaus teisės sistemų mechanizmo, o 1950 m. ET Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) pagrindu buvo sukurta pirmoji tarptautinių peticijų prieš žmogaus teisių pažeidimus sistemos ir Europos žmogaus teisių teismas (EŽTT). Oviedo konvencijos atveju pripažintų teisių garantijos priklauso tik nuo nacionalinio teisėjo, ir šią teisę Konvencija pripažįsta 23str. (“Šalys nedelsdamos turi imtis atitinkamos teisinės apsaugos, kad būtų užbėgta už akių neleistiniems teisių ir principų, išdėstytų šioje Konvencijoje, pažeidimams arba jie būtų nedelsiant sustabdyti”). Taigi, tarptautinių peticijų galimybės nėra. Visa “neteisėta” žala kylanti iš “medicininės procedūros intervencijos” atveria kelią teisei į teisingą žalos atlyginimą įstatymo numatytais sąlygomis ir būdais (24 str.). Be to šalys “turi numatyti atitinkamas sankcijas, kurios būtų taikomos pažeidus šios Konvencijos nuostatas” (25 str.).

Taigi, šios Oviedo Konvencijos kontrolės tarptautiniu mastu procedūros tuo pačiu metu yra mažai naujoviškos ir mažai įpareigojančios. Be periodinių ataskaitų sistemos įsteigimo, Konvencija suteikia ET gen. sekretoriui teisę pareikalauti iš šalių “paaiškinimų apie eigą, kaip jų vidinė teisė užtikrina konvencijos nuostatų efektyvų taikymą” (30 str.). Gali būti, kad ilgainiui šios generalinis sekretoriaus galios bus išnaudotos. Oviedo konvencijos 29 str. priskiria EŽT Teismui tik konsultacinę kompetenciją dėl klausimų susijusių su Konvencijos aiškinimu. Šalys atsisakė suteikti EŽT Teismui Konvencijos kontrolės kompetenciją, analogišką 1950 m. EŽTK. Oviedo konvencijos šalys-narės apribojo Teismo intervenciją daugybę atsargumo priemonių. Visų pirma, jo interpretacija tik bendro pobūdžio, nesusiejant ją su jokia konkrečia valstybės byla, kuri yra nacionalinės teisės jurisdikcijoje. Konvencijos išaiškinamoji ataskaita vis tik atveria kelią galimybei peticijos galimybei į EŽTT, paaiškindama, kad Konvencijos pažeidimo faktai gali būti svarstomi Europos žmogaus teisių teisme, jeigu pateikiamas šiurkštus pažeidimo faktas sudarys kartu ir kurios nors Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos ginamos teisės pažeidimą. Tačiau reikia pabrėžti vieną svarbų dalyką - nors EŽTT sprendimai užtikrina Europos žmogaus teisių ir laisvių konvencijos įgyvendinimą, deja jis dažnai pabrėžia nacionalinių teisės sistemų skirtingumus ar panašumus, kad galėtų susilaikyti nuo pozicijos išreiškimo dėl teisės į gyvybę sąvokos išaiškinimo. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie teisę į gyvybę EŽTT atsisakė atsakyti į klausimą „ar teisė į gyvybę pripažinta 2 straipsnyje yra taip pat pripažįstama ir vaisiui“. Teismas paliko pačioms Valstybėms spręsti tokioje jautrioje sferoje, kaip ši, klausimus „liečiančius įsitikinimus dėl žmogaus gyvybės prigimties“⁹². Taigi, galima teigti, kai yra nagrinėjamos problemos, kaip gyvybės pradžios (embriono statusas) ir

⁹² Vo v France //

<http://cmisk.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=vo%20%7C%20v.%20%7C%20france&sesionid=427977&skin=hudoc-en>. Prisijungimo laikas: 2006-06-11

pabaigos (eutonazija) klausimų kontekste, yra apeliuojama būtent į Valstybių kompetenciją. Vadinasi, žmogaus teisių konvencinės sistemos potencialas yra toli gražu nepanaudotas. Aišku, reikia nepamiršti, kad Oviedo Konvencija turi privalumą, kad jos pirminis tikslas – harmonizuoti Europos teisę, įstatymus biomedicinos srityje, be to, galima bus palaipsniui priimti protokolus liečiančius gyvybės pradžios momento nustatymo ir jos apsaugą. Šiai dienai, tai yra pakankamai sunku, nors Europa yra pakankamai kultūriškai homogeniška, lyginant pasauliniu mastu, tačiau labai dažnai pasirodo ir nevienalytiškumas. Tradicinis pavyzdys: katalikiškos tradicijos šalys, kurių pagrindinė vertybė – prigimtinis žmogaus orumas ir protestantiškos tradicijos šalys, kurios kolektyvines vertybes laiko aukščiau už individo. Taigi, ir Konvencija turėjo būti lanksti: iš vienos pusės ji leidžia valstybėms suteikti asmenims platesnę apsaugą, negu pati Konvencija (27 str.); iš kitos pusės ji leidžia valstybėms riboti jos teritorinį taikomumą (35 str.). pagal EŽTK sistemos modelį apribojimai gali būti taikomi daugeliui pripažintų teisių (26 str.). toks konvencinis lankstumas tokiu būdu garantuoja platesnį Valstybių įsijungimą į šią konvenciją.

Galima daryti išvadą, kad gyvybės pradžios apsaugos klausimas nėra tiesiogiai reglamentuojamas konvenciniame lygmenyje. Nors šiems minėtiems tarptautiniams instrumentams savo turiniu dar toli iki išsamaus reglamentavimo, visgi galima tikėtis, kad nauji protokolai palengva įvairius klausimus reglamentuos išsamiau. Tačiau tarptautinių dokumentų galiojimas yra laikytinas “silpnu”, nes šalys, turinčios laikytis tokių normų, vis dėl to dažnai to išvengia, nes nėra prisiderinamumo kontrolės ir garantijų mechanizmo. Europos šalys yra ne išimtis, nes jų įstatymai dėl pagrindinių bioetikos klausimų ypač ryšium su gyvybės pradžios apsauga, nors ir turi kai kuriuos bendruosius elementus, yra gana heterogeniški.

Yra dokumentų, kurie nors ne konvencinio lygio, bet labai svarbūs, nes tiesiogiai ir aiškiai pasisako gyvybės pradžios apsaugos klausimais.

Tarp ET rekomendacijų⁹³:

1.Rekomendacijos nr. 874 (1979), pripažįstančios teises kiekvienam vaikui nuo pat pradėjimo momento.

2.Rekomendacija nr. 934 (1982) dėl genetinės inžinerijos.

3.Rekomendacija dėl embrionų ir žmogaus vaisiaus panaudojimo diagnostiniams, terapiniams, moksliniams, pramoniniams ir komerciniams tikslams Nr. 1046 (1986), kuri pripažįsta embriono apsaugą. Tarp pagrindinių punktų pažymėtini: 5 str., kuris kalba apie žmogaus gyvybę, kuri nuo pat apvaisinimo vystosi nuolatinei, tokiu būdu, kad negalima išskirti skirtumo pradinėje vystymosi fazėje; 6 str. Pažymintis, kad dabartinė pažanga apsprendžia dabartinės embriono ir vaisiaus teisinės situacijos laikinumą, juolab, kad jų teisinis statusas dar nėra nustatytas įstatymo, ir tokiu būdu ET kviečia, kad embrionų panaudojimas gali būti tik

⁹³ ET rekomendacijos pateiktos : <http://col.int>. Prisijungimo laikas: 2006-06-06.

terapiniams tikslams (ii), kad būtų uždraustas žmogaus embrionų kūrimas *in vitro* tyrimų tikslams (iii), šalia to, kad būtų uždrausti tyrimai su gyvais embrionais, embrionų *in vitro* laikymas daugiau negu 14 dienų, pramoninis naudojimas ir lyties selekcija, taip embrionų kūrimas panaudojant skirtingų individų spermą ir vaikų kūrimas tos pačios lyties asmenimis.

4.Rekomendacija dėl mokslinių tyrimų susijusių su embrionais ir žmogaus vaisiumi Nr.1100 (1989), kuri pripažįsta žmogaus gyvybės orumą nuo pat pradėjimo momento, leidžiant intervencijas tik terapiniais tikslais.Taip pat reikia pabrėžti, kad ši Rekomendacija pripažįsta embriono vystymosi tolygumą (nuo pat kiaušialąstės apvaisinimo žmogaus gyvybė vystosi pagal nuoseklų planą) ir laiko esant teisėtą intervencijas į gametas, zigotas ir embrionus tik terapiniais tikslais (nors išlieka dviprasmiškas 14 str., kur nėra aišku ar yra teisėtą eksperimentavimas su gyvais embrionais dar neimplantuotais, bet negyvybingais). Taip pat reikia paminėti Rekomendaciją skirtą būtent genetikai, kuri dar kartą pripažįsta šiuos pagrindinius principus pritaikant genetiniams testams ir ikigimdyminei diagnostikai.

Tarp Europarlamento rezoliucijų pažymėtinos:

5.Rezoliucija dėl genetinio manipuliavimo etinių ir teisinių problemų A2-327 (1989), kuri pabrėžia pareigą globoti zigotas nuo nevaržomų eksperimentų. Rezoliucijoje dar kartą patvirtinama, kad zigotos turi būti saugomos ir tokiu būdu jos neturi būti neribojamai naudojamos eksperimentams, leidžiant teisėtą naudojimą mirusių embrionų ir vaisiaus, jei yra pripažintas pateisinimas tokiame tikslui, draudžiant dirbtinai palaikyti embrionų gyvybę su tikslu paimti iš jų audinius ir organus ir embrionų komercinį ir pramoninį panaudojimą, leidžiant tik apvaisinti tiek embrionų, kiek jų numatoma implantuoti, kad būtų išvengiama embrionų “išsibarstymo”.

6. Rezoliucija dėl dirbtinio apvaisinimo *in vivo* ir *in vitro* A2-372 (1989), kuri nors pripažįsta reprodukcinių technologijų panaudojimą, visgi rekomenduoja nustatyti funkcines ribas siekiant apsaugoti gimsiančią gyvybę. Tame tarpe Rezoliucija siekia, kad nebūtų embrionų “išsibarstymo”, kad embrionai būtų užšaldyti, tik jei yra neįmanomas implantavimas iš karto, be to, siekia uždrausti embrionų selekciją ir leisti užšaldymą tik maksimaliai iki 3 metų, laikant, kad nėra globotinas heterologinis dirbtinis apvaisinimas (leidžiant, tik jei yra konstatuojamas sterilumas ir yra išsigimimų rizika, tačiau tik autorizuotuose centruose, kurie nesiekia pelno), leidžiant ribotą donorystės skaičių ir uždraudžiant tėvystės atsisakymą, šalia draudimo atlyginti donorui (yra paskelbta neteisėta surogatinė motinystė).

7.Rezoliucija dėl žmogaus klonavimo (2000) dar kartą pažymi pareigą saugoti embrioną klonavimo technikų akistatoje, aiškiai teigiant, kad neegzistuoja jokio skirtumo tarp reprodukcinio klonavimo ir terapinio klonavimo (bent jau embriono, į kurį įsikišama, atžvilgiu), pabrėžiant kad pažyminio “terapinis” naudojimas yra “semantinė strategija”, kuri silpnina klonavimo moralinę sampratą. Ta pačia prasme pasisakė ir ET.

1999 m. įsigaliojo Direktyva dėl biotechnologijų išradimų teisinės apsaugos (98/44/CE), kuri draudžia žmogaus klonavimo patentavimą ir lytinių ląstelių genetinio identiškumo modifikacijas, įtvirtinant teisę nekomercializuoti žmogaus kūno ir genus.

Darytina išvada, kad ET vaidmuo labai stiprus, ši organizacija ženkliai prisideda prie gyvybės pradžios teisinio reglamentavimo vystymosi visuotiniame lygmenyje. Reikia pabrėžti, jog jų normos nėra privalomos kaip tokios, tačiau, tai gera pradžia suformuluojant ir iškeliant principus bei kuriant kaip geros praktikos normas. Valstybės šiuo atveju moraliai įsipareigoja vadovautis ir absoliučiai jų ignoruoti negali, nes visgi ET rezoliucijos ir rekomendacijos įsikuria infra – juridiniame lygmenyje.

Reikia pastebėti, kad ET dviejų organų – Ministrų komiteto ir Parlamentinės asamblėjos priimtos rezoliucijos ir rekomendacijos turi skirtumų. Parlamentinės asamblėjos arba specializuotų ministrų konferencijų priimtos „rekomendacijos“ yra tik patariamąsios rekomendacijos Ministrų komitetui. Tuo tarpu Ministrų komiteto priimtos „rekomendacijos“ suteikia šalims narėms (kurios nesusilaiko ar nenusišalina nuo balsavimo) moralinį įsipareigojimą priderinti savo šalių teisinę bazę rekomendacijos klausimu. Kartais Parlamentinės asamblėjos rekomendacijos nepereina į antrąjį lygmenį, t.y. į Ministrų komiteto aprobavimą, ir pasilieka pirmajame lygmenyje (toku būdu reiškiant, kad jokio egzistuojančių skirtumų harmonizavimo neįvyko). Pavyzdžiui, Rekomendacija dėl mokslinių tyrimų susijusių su embrionais ir žmogaus vaisiumi Nr.1100 (1989), kuri pripažįsta žmogaus gyvybės orumą nuo pat pradžios momento, leidžiant tik intervencijas terapiniams tikslams. Ši rekomendacija Ministrų komitetui buvo priimta Parlamentinėje asamblėjoje, tačiau iki šiol Komiteto neaprobavta. Tačiau Biomedicinos konvencija tapo sėkmingos rekomendacijos įgyvendinimo pavyzdžiu.

Kitas regioninis dokumentas - Amerikos žmogaus teisių konvencijos 4 str. numato: „Kiekvienas žmogus turi teisę į savo gyvybės apsaugą. Ši teisė turi būti ginama įstatymo ir, kaip paprastai, nuo pradžios momento. Niekas negali atimti jo gyvybės“. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad Konvencijoje ginama žmogaus vaisiaus teisė į gyvybę, tačiau, kaip parodė konkrečios bylos, nagrinėtos Amerikos žmogaus teisių komisijoje (pvz., 1981 m. Baby Boy byla), žodžiai „kaip paprastai“ („in general“) suteikia tekstui tokią prasmę, kad gyvybė ne visais atvejais ginama nuo pradžios momento⁹⁴.

Taigi, tarptautinių dokumentų reglamentuojančių teisę į gyvybę apsaugą yra daug, tačiau kalbant apie abortų teismų praktika dažnai šią teisę negimusiai gyvybei taiko skirtingai, todėl svarbi yra konstitucinės ir baudžiamosios teisės vieta atsakant į klausimą, kaip turi būti reglamentuojamas abortas.

⁹⁴ Abortion and Human Rights // <http://moznostvolby.host.sk/crrp.htm>. Prisijungimo laikas: 2006- 10-15.

2.2 Vyraujančios kryptys dėl žmogaus embriono ir vaisiaus gyvybės apsaugos vertinimo ir teisės į gyvybę nuo pradėjimo koncepcija

Kalbant apie negimusios gyvybės apsaugą, pasaulyje egzistuoja dvi radikalios nuomonės. Vienos jų, vadinamos „pro life“, šalininkų teigimu, žmogus turi būti laikomas žmogumi nuo pradėjimo, ir jo gyvybė turi būti besąlygiškai ginama nuo to momento. Antrosios teorijos, vadinamos „pro choice“, propaguotojų teigimu, žmogus turi būti ginamas tik nuo gimimo; iki to momento jis yra tik moters kūno dalis ir ši, pasinaudodama savo teise į privatų gyvenimą, turi teisę priimti sprendimus dėl jos organizme esančio vaisiaus gyvavimo tolimesnės eigos.

Iš tiesų, atmetus visas diskusijas ir išvedžiojimus, galima išvelgti, kad šios teorijos pirmiausiai skiriasi tuo, ar pirmenybė teikiama principui, kuriuo remiantis turi būti priimami sprendimai, ar pirmenybė teikiama principui, kuriuo remiantis turi būti priimami sprendimai, ar pirmenybė teikiama siekiamų tikslų reglamentavimui. Taigi galima teigti, jog pirmoje teorijoje akcentuojamas pats principas, kad žmogaus gyvybė, kaip visų svarbiausias mūsų egzistavimo gėris, privalo būti nuosekliai saugoma nuo tada, kada ji prasideda, ir priimant sprendimus dėl interesų derinimo visais žmogaus teisės į gyvybę interesas ima viršų, ir nesvarbu, kokias tai sukeltų ekonomines ir socialines pasekmes. Kitaip tariant, remiantis šia kryptimi – „neteisė negali sukurti teisės“. Tuo tarpu antroje teorijoje daugiau akcentuojami ekonominiai bei socialiniai padariniai ir jų siekimui pasirenkamos mažiausiai sunkumų sukeliančios priemonės, neatsižvelgiant į tai, ar iš principo jos yra pateisinamos. Taigi ši kryptis vadovaujasi principu „tikslas pateisina priemones“. Panašiai Europos žmogaus teisių teismo 2004 m. liepos 8 d. sprendime Vo/ Prancūzija cituotame Europos Komisijos Europos grupės dėl mokslo ir naujų technologijų etikos nuomonės dėl tyrimų, susijusių su žmogaus embrionu panaudojimu, 5 – osios pamatinės programos kontekste (1998 m. lapkričio 23 d.) 1.23 punkte nurodoma, kad nuomonių skirtumas dėl to, ar gali būti leidžiami embrionų tyrimai, priklauso nuo etinių vertinimų, filosofinių teorijų ir nacionalinių tradicijų skirtumų. Konkrečiai, šiame dokumente teigiama, jog egzistuoja du vienas kitam priešingi požiūriai: deontologinis požiūris, kuriuo remiantis pareigos ir principai kontroliuoja mūsų veiksmų pasekmes ir padarinius, ir utilitaristinis arba konsekvencinis požiūris kuriuo remiantis žmogus veiksmai yra vertinami atsižvelgiant į naudojamas priemones, padarinius arba pasekmes.⁹⁵

1. ⁹⁵Vov.France//

2. <http://cmiskp.echr.coe.int/tpk197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=vo%20%7C%20v.%20%7C%20france&sessionid=427977&skin=hudoc-en>. Prisijungimo laikas: 2006-06-11.

Suprantama, kad optimalus atvejis būtų tuomet, jeigu būtų įmanoma šias teorijas suderinti. Tačiau dėl labai įvairių priežasčių, visu pirma dėl to, kad teisė, medicina ir gyvenimo būdas yra gana atskiros sritys, kuris, deja, kai kuriais atvejais tarpusavyje galima susieti tik dirbtinai, per ilgus metus plėtojasi gana skirtingomis kryptimis, ir, reikia pripažinti, jog dabartiniame visuomenės raidos lygmenyje bent jau kol kas nėra įmanoma priimti bendrą sprendimą, kuriuo, kalbant apie žmogaus gyvybės apsaugos pradžią nuo pradėjimo, suvokiamas naudojamų priemonių teisėtumas būtų suderintas su siekiamu tikslu.

Kadangi pagrindinis teisės teorijoje principas – ne teisė negali sukurti teisės, galima teigti, kad Lietuva reglamentuodama abortą, turėtų taikyti „pro life“ krypties nuostatas. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos konstatuojamą pagarbą gyvybei, bei visuose ratifikuotose tarptautinėse sutartyse taip pat, kadangi abortas pažeidžia svarbiausią prigimtinę teisę į gyvybę.

Taigi neabejotinai yra visuotinai pripažinta norma ta kad, valstybių pagrindinis tikslas – teisėmis priemonėmis kuo efektyviau užtikrinti teisės į gyvybę apsaugą. Atrodo, tai viena pagrindinių prigimtinių teisė, kuriai negali būti taikoma joks ribojimas, apie tai kalba ir Lietuvos Respublikos Konstitucija ir eilę tarptautinių dokumentų, tačiau kalbant apie abortą šis klausimas tampa dviprasmiškas ir kontraversiškas. Ši teisė įgauna chameleono atspalvį t.y. vienu atveju teisė į gyvybę ir užtikrinama, kitu atveju dėl jos derinamasi. Šio atveju reikia išanalizuoti teisę į gyvybę nuo pradžios koncepciją.

Klausimas, nuo kada žmogaus gyvybė ginama teisinėmis priemonėmis, kaip ir teisės į gyvybę pradžios klausimas, teisėje grindžiamas kitų mokslų – filosofijos, religijos, etikos bei medicinos – argumentais.

Filosofijos tradicijoje pateikiama gana daug asmenį apibrėžiančių kriterijų: sąmonė, protas, autonomija, sugebėjimas bendrauti, vertinti malonumą ir skausmą.⁹⁶ Filosofinė prasme žmogus dažnai apibūdinamas kaip dviejų komponentų – kūno ir sielos – junginys. Kūnas – tai tam tikras funkcinis mechanizmas; siela apima kelis žmogiškos būtybės aspektus, iš kurių ryškiausi yra protas ir valia. Kalbant apie žmogų, turima galvoje protinga, pasižyminti laisva valia būtybė, galinti pasirinkti veiklos būdus, kad pasiektų sau iškeltus tikslus, ir turinti tam reikalingą mechanizmą.⁹⁷ Ar galima vaisių apibūdinti kaip turintį kūną ir sielą? Ne. Bet taip pat šių savybių neturi ir gimęs kūdikis, kol nesusiformuoja jo asmenybė; to neturi ir psichiniai ligoniai, nusenę, komos būsenoje esantys ar net miegantys žmonės. Tačiau niekas neabejoja jais kaip „žmonėmis“.

Medicinos moksle kuo plačiau nagrinėjamas apskritai gyvos būtybės, arba konkrečiai, žmogaus, vystymasis, tuo aiškiau matyti, koks vientisas ir nuoseklus yra nuo

⁹⁶ Čekanauskaitė A. Nėštumo nutraukimas: argumentai už ir prieš. Lietuvos bioetikos komitetas 200 – 2003 //http://bioetika.sam.lt.

⁹⁷ Warren Murray. The Nature and the Rights of the Foetus. The American Journal of Juriprudence. 35 AM,(1990). P- 151.

pradėjimo iki mirties besitęsiantis procesas. Žmogaus vystymasis prasideda nuo motinos kiaušinėlio apvaisinimo spermatozoidu: susidaro zigota, turinti 46 chromosomas. Pastaroji yra užprogramuota išsivystyti į suaugusį žmogų. Zigota jau turi potencialą būti pilnaverčiu žmogumi.⁹⁸ Vienas iš gyvybės nuo pradėjimo priešininkų argumentų yra tai, kad motinos kiaušinėlis ir tėvo spermatozoidas taip pat turi galimybę išsivystyti į pilnavertį žmogų. Tačiau, remiantis logika, nėra tiesioginio ryšio tarp gametų ir žmogaus gyvybės: 1) gametos yra tik galimo žmogaus tėvų dalys; 2) kiekviena gameta turi tik pusę žmogui reikalingų chromosomų; 3) zigotai suformuoti būtinai 2 gametos: spermatozoidas ir kiaušinėlis; 4) spermatozoidai bendradarbiauja apvaisindami kiaušinėlių; 5) per moters gyvenimą labai daug kiaušinėlių iš viso nesubręsta, bet ir subrendusiųjų skaičiaus negalima lyginti su apvaisintų kiaušinėlių skaičiumi. Todėl galima daryti išvadą, kad tarp gametos ir zigotos yra esminis skirtumas. Tik zigota turi apibrėžtą potencialą tapti žmogumi.⁹⁹ Kai kurie medicininiai terminai, pavyzdžiui, zigota, embrionas, vaisius, vaikas, yra išskiriami biologijos tikslams, jais apibūdinami tos pačios žmogiškos būtybės raidos etapai. Taigi nuo pat pradėjimo tęsiasi nuoseklus individualaus ir autonomiško organizmo gyvavimas. Organizmas vystosi labai lėtai, iš pradžių atsiranda širdies, smegenų, galūnių ir kitų organų kontūrai, panašiai kaip paveikslo eskizas ant drobės. Šie kontūrai pasiekia tobulybę labai greitai, tik apie dvidešimtus gyvenimo metus. Kitų žinduolių smegenys gimimo momentu būna susiformavusios beveik galutinai, tuo tarpu žmogaus smegenys gimimo momentu sudaro tik apie 23 % suaugusio žmogaus smegenų. Žmogus gimsta devynių mėnesių išbuvęs gimdoje, nes būtent per tą laiką jo smegenys ir galva išauga iki maksimalaus dydžio, leidžiančio gimti natūraliai. Paradoksalu, bet gimimo momentu, išskyrus tai, kad radikalčiai pasikeičia gyvavimo aplinka, esminių pokyčių nei pačiame organizme, nei jo vystymosi raidoje, nėra. Aplinkos pasikeitimas sąlygoja būtiną kai kurių dar prieš tai nenaudotų gebėjimų, tokių kaip kvėpavimas, panaudojimą. Bet tai tik patvirtina vientisumo buvimą: plaučiai išsivysto kur kas anksčiau, nei atsiranda poreikis kvėpuoti. Visi organizmo ateities poreikiai numatyti iš anksto. Ateityje reikėsiančių organų vystymasis prasideda nuo pradėjimo ir tęsiasi daugelį metų.

Taigi, remiantis filosofiniais, medicininiais bei religiniais kriterijais, nei vaisius, nei gimęs kūdikis nėra susiformavęs žmogus. Žmogus nuosekliai formuojasi nuo jo pradėjimo, ir gimimo momentas jokios ypatingos reikšmės neturi – tai tik aplinkos sąlygų pasikeitimas. Žmogus visiškai išsivysto tik apie dvidešimtus gyvenimo metus, tačiau tai nereiškia, kad iki tol jis neturėtų būti laikomas žmogumi. Todėl žmogaus gyvybė turėtų būti vienodai ginama: ir kelių savaičių vaisiaus stadijoje, ir prieš pat gimimą, ir gimusio, ir kelerių metų vaiko.

⁹⁸ Žr ten pat. P- 158.

⁹⁹ Žr ten pat. P – 159.

Deja, teisėje labai retai pasigirsta tvirtinimų, kad reikėtų ginti teisę į gyvybę nuo pat pradėjimo.

Buvo jau minėta, kad kai kuriuose tarptautiniuose dokumentuose nurodoma, kad teisė į gyvybę ginama prieš gimimą, tačiau tai neretai būna deklaratyvaus pobūdžio normos. Pvz., Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos preambulėje¹⁰⁰ nurodoma: „vaikui, turint galvoje jo fizinį ir protinį nesubrendimą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, įskaitant atitinkamą teisinę apsaugą, tiek iki gimimo, tiek ir po jo“. Amerikos žmogaus teisių konvencijos 4 str. numato: „Kiekvienas žmogus turi teisę į savo gyvybės apsaugą. Ši teisė turi būti ginama įstatymo ir, kaip paprastai, nuo prasidėjimo momento. Niekas negali atimti jo gyvybės“. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad Konvencijoje ginama žmogaus vaisiaus teisė į gyvybę, tačiau, kaip parodė konkrečios bylos, nagrinėtos Amerikos žmogaus teisių komisijoje (pvz., 1981 m. Baby Boy byla), žodžiai „kaip paprastai“ („in general“) suteikia tekstui tokią prasmę, kad gyvybė ne visais atvejais ginama nuo prasidėjimo momento.¹⁰¹

Europos žmogaus teisių teismas nė viename savo sprendimų nėra išaiškinęs, ar žmogaus vaisiui pripažįstama teisė į gyvybę. 2004 m. liepos 8 d. sprendime *Vo v. France* Teismas nurodė, kad nėra nei pageidautina, nei įmanoma atsakyti į klausimą, ar negimęs vaikas laikomas žmogumi pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau – EŽTK) 2 str. Teismas laikosi pozicijos, kad teisės į gyvybę pradžia tai ne tik teisinis, bet ir medicininis, filosofinis, etinis ar religinis klausimas. Kiekvienoje valstybėje gali būti skirtingas požiūris į gyvybės pradžią. Tačiau atskiras nuomones pareiškę teisėjai sukritikavo teismo vengimą įvertinti, ar vaisiui taikoma Europos žmogaus teisių teismo 2 str. numatyta teisės į gyvybę apsauga. Teisėjas Ress savo nuomonėje teigia, kad istoriškai teisininkai vertino sąvoką „kiekvienas“ („everyone“, „toute personne“) kaip apimančią visus tarpsnius, patenkančius į bet kurią gyvybės stadiją, įskaitant ir gyvenimą prieš gimimą, t.y. nuo individualaus gyvavimo pradžios iki mirties, o gimimo momentas laikomas tik vystymosi etapu. Rengiant Prancūzijos bioetikos teisės aktus, grupė parlamentarų siekė apibrėžti embriono sąvoką. Parlamento narys Charles de Courson siūlė tokį apibrėžimą: „Kiekviena žmogiška būtybė (*human being*) gerbiama nuo gyvenimo pradžios; žmogaus embrionas yra žmogiška būtybė“. Parlamento narys Jean-François Mattéi teigė: „Embrionas šiaip ar taip yra daugiau morfologinė išraiška vienos ir tos pačios gyvybės, kuri prasideda nuo pradėjimo ir tęsiasi pereinama įvairias stadijas iki mirties. Dar tiksliai nėra žinoma, kada zigota tampa embrionu ir embrionas vaisiumi, vienas

¹⁰⁰ Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija //

http://lt/nj/Dokumentai/Uz_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm. Prisijungimo laikas: 2006-04-04.

¹⁰¹ Abortion and Human Rights // <http://moznostvolby.host.sk/crrp.htm>. Prisijungimo laikas: 2006-10-15.

neginčijamas faktas yra tai, kad gyvybės procesas prasideda nuo pradėjimo“. Tačiau iki šiol Prancūzijos teisėje embriono ar vaisiaus teisinė padėtis nėra apibrėžta.¹⁰²

Vokietijoje 1974 m. birželio 6 d. pripažinta, kad iki tol leistas nėštumo nutraukimas pirmajame trimestre pažeidžia vaisiaus konstitucinę teisę į gyvybę. Vokietijos Federacijos Konstitucinis Teismas, remdamasis įrodytomis medicinos ir fiziologijos mokslo žiniomis, vieningai nusprendė, kad gyvybė egzistuoja nuo 14 dienos po apvaisinimo, kada kiaušinėlis įsitvirtina gimdoje. Todėl vaisius patenka į Vokietijos Konstitucijos 2 str. 2 dalies taikymo sritį, kurioje numatyta, kad „kiekvienas turi teisę į gyvybę“. Ši Konstitucijos nuostata gina vaisiaus gyvybę kaip individualų teisinį interesą (selbständiges Rechtsgut). Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad žmogaus gyvybė yra didžiausia konstitucinė vertybė, ir nors konstitucinė apsauga taikoma ir moters laisvam asmenybės vystymuisi, pastaroji vertybė negali būti vertinama kaip svarbesnė už teisę į gyvybę. Taip yra todėl, kad sprendimo nutraukti nėštumą rezultatas yra gyvybės sunaikinimas, tuo tarpu vaiko išnešiojimas yra pažeidžiantis, bet nesunaikinant asmenybės vystymosi.¹⁰³

Pabrėžtina, kad daugelyje pasaulio valstybių teisiškai nėra apibrėžta, nuo kada pripažįstama teisė į gyvybę ir kada jai suteikiama apsauga. Apie vaisiaus teisinę padėtį neretai padeda spręsti kai kuriose teisės šakose taikoma kitų teisių (ne vien tik teisės į gyvybę) apimtis. 1976 m. Rod Ailendo aukščiausiasis teismas byloje *Presley v. Newport Hospital*¹⁰⁴ pripažino, kad mirusysis – nesvarbu, gyvybingas ar negyvybingas, yra asmuo pagal Neteisėtos mirties aktą (Wrongful Death Act). Teismas nurodė, kad ydinga taikyti tokią šališką ir neaiškią taisyklę kaip gyvybingumas, brėžiant liniją tarp tų asmenų, kuriems taikomos teisinės gynybos priemonės, ir tarp tariamai neegzistuojančių asmenų. Rambo v. Lawson byloje¹⁰⁵ teismas teigė, jog kaip gyvybingas vaisius gali išsivystyti į asmenį, kuriam taikomos visos teisinės gynybos priemonės, taip ir negyvybingas vaisius galėtų išsivystyti į tokį asmenį. Kaip bus aptarta vėlesnėje dalyje, kai kurios civilinės teisės yra suteikiamos ir vaisiui, su sąlyga, kad vėliau jis gims gyvas. Baudžiamojoje teisėje ši taisyklė, nors ir labai retai, bet yra taikoma. *Stidam v. Ashmore* byloje¹⁰⁶ teismas pateikė dvynukų pavyzdį: dvynukai, esantys gimdoje, patiria traumą, nuo kurios vienas jų miršta prieš gimimą, kitas – po. Ar tai bus mirties priežastis vienu atveju, o kitu – ne? Logika reikalauja, kad abu atvejai būtų laikomi mirtimi, arba nė vienas iš jų. *Baldwin v. Butcher* byloje¹⁰⁷ Vakarų Virdžinijos aukščiausiasis teismas atmetė gyvybės gimus taisyklę,

¹⁰² Vo v. France //

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=vo%20%7C%20v.%20%7C%20france&sessionid=427977=hudoc-en>. Prisijungimo laikas: 2006-06-11.

¹⁰³ Patric Glenn H. The Constitutional Validity of Abortion Legislation: A Comparative Note. McGill Law Vol. 21, 1975. P – 674.

¹⁰⁴ *Presley v. Newport Hospital*. 365 A.2d748 (R.I. 1976).

¹⁰⁵ *Rambo v. Lawson*. No. WD 41,747,1990 Mo. App. LEXIS 645, at 1* (Mo. Ct. App. 1990).

¹⁰⁶ *United States v. Vuitch*. 402 U.S. 62 (1972).

¹⁰⁷ *Baldwin v. Butcher*. 184 S.E.2d 428 (W. Va. 1971).

remdamasis šiais argumentais: gydytojas, sužalojęs kūdikį *in vitro*, jei šis gimė, turi atlyginti padarytą žalą; remiantis gyvybės gimus taisykle, jis tokios žalos atlyginti neprivalo, jei dėl to sužalojimo miršta vaisius. Teismas pažymėjo, kad yra nelogiška, nerealu ir neteisinga teisinėmis priemonėmis neginti negimusio vaiko, bet kartu pažymėjo, kad nelogiška, nerealu ir neteisinga suteikti galimybę atlyginti žalą, padarytą jam dar negimus. Ilinojaus aukščiausiasis teismas byloje *People v. Greer*¹⁰⁸ svarstė, ar negimusio kūdikio nužudymas laikomas nužudymu. Nors teismas pripažino, kad nelogiška yra gyvybės nuo gimimo taisyklė, kadangi jei kūdikis gimė gyvas, įkvėpė vienintelį kartą ir mirė – veika gali būti kvalifikuojama kaip nužudymas, tačiau jei vaisius mirė gimdymo metu – kaltinamasis išvengia baudžiamosios atsakomybės, vis dėlto teismas nepripažino negimusio kūdikio žmogumi pagal baudžiamąjį įstatymą. Toje pačioje byloje teismas pažymėjo, kad vaisiaus teisių pripažinimas pagal civilinę teisę ir nepripažinimas pagal baudžiamąją teisę sukuria nenuoseklumą JAV jurisprudencijoje. *State v. Horne* byloje¹⁰⁹ Pietų Karolinos aukščiausiasis teismas pažymėjo, kad būtų visiškai nesuprantama vaisiui taikyti civilinę teisę, atsisakant jo teisių pagal baudžiamąją teisę.

Kalifornijos baudžiamajame kodekse numatyta, kad nužudymas apima ir vaisiaus nužudymą. Vaisiaus apibrėžimas nebuvo detalizuotas, o teismai precedентаis sukūrė taisyklę, kad kodekse vaisiumi laikomas gyvybingas vaisius byloje *People v. Smith*¹¹⁰, tačiau kartais, pavyzdžiui, Kalifornijos aukščiausiasis teismas, byloje *People v. Davis*¹¹¹ nusprendė, kad veika, kada trečia šalis nužudo vaisių, yra laikoma nužudymu, jei vaisius išaugęs iš embriono stadijos.

Taigi, remiantis medicinos mokslo žiniomis, žmogaus gyvenimas prasideda nuo pradėjimo ir tęsiasi iki mirties, todėl jo teisė į gyvybę turėtų būti vienodai vertinama visą tą laiką. Tačiau teisinė apsauga vaisiaus gyvybei retai yra taikoma. Valstybių praktika šioje srityje labai skiriasi: nepaisant kai kurių pavienių asmenų bandymų, Europoje praktiškai niekada vaisiaus gyvybė nebuvo ginama tiesiogiai nuo pradėjimo (dažniausiai nebuvo vertinama, ar vaisiui taikoma teisė į gyvybę, ar ne), tuo tarpu JAV buvo keletas atvejų, kai ir baudžiamosiose bylose teismas pripažino negimusių asmenų teisę į gyvybę.

Darytina išvada, kad remiantis filosofiniais ir mediciniais kriterijais, nei vaisius, nei gimęs kūdikis nėra susiformavęs žmogus. Toks jis tampa maždaug dvidešimties metų, tačiau tai nereiškia, kad iki to amžiaus jis neturi būti laikomas žmogumi. Dėl negimusios gyvybės apsaugos vyrauja dvi pagrindinės kryptys: vadinamos „pro life“ ir „pro choice“. Pirmoje akcentuojamas principas, kad žmogaus gyvybė, kaip pats svarbiausias mūsų egzistavimo gėris, privalo būti nuosekliai saugoma nuo tada, kada ji prasideda, ir priimant sprendimus dėl interesų derinimo visais atvejais žmogaus teisės į gyvybę interesas ima viršų. Kita kryptis akcentuoja

¹⁰⁸ *People v. Greer*. 204 N.E.2d. 203 (Ill. 1980).

¹⁰⁹ *State v. Horne*. 319 S.E.2d 703 (S.C. 1984).

¹¹⁰ *People v. Smith*. 129 Cal. Rptr. 498 (Ct. App. 1976).

¹¹¹ *People v. Davis*. 872 P.2d 591 (Cal. 1994).

ekonominius ir socialinius padarinius ir jų siekimui pasirenkamos mažiausiai sunkumų sukeliančios priemonės, neatsižvelgiant, ar iš principo jos yra teisingos.

2.3 Negimusios gyvybės apsauga konstitucinėje ir baudžiamojoje teisėje ir jos efektyvumo vertinimas socialiniame kontekste

Konstitucinė ir baudžiamoji teisė šioje srityje yra svarbi tuo, kad būtent čia vyksta pagrindiniai bandymai suderinti “tikslų” arba “principo” idėjas arba iškelti vieną iš jų, kiek tai įmanoma. Juk yra žinoma, kad konstitucinė teisė nustato svarbiausius visuomenės gėrius, o baudžiamoji teisė – teisės šaka, kuria griežčiausiais valstybėje būdais nustatoma visuomenei svarbiausių gėrių apsauga. Antra vertus, baudžiamojo įstatymo nuostatas galima vertinti kaip atitinkančias teisėtus principus “priemonės”, kuriomis siekiama visuomenei naudingų “tikslų”. Taigi šiuo atveju, jeigu galima būtų analizuoti tik “principo” idėją, tai pakaktų nagrinėti tik pačias baudžiamojo įstatymo nuostatas bei susijusius teismo sprendimus. Bet vis dėlto teisę reikia vertinti ir pagal tai, kokią poveikį ji daro visuomenei. Todėl toks pat didelis dėmesys privalo būti skiriamas baudžiamųjų nuostatų ir teismų sprendimų sukeliamos ar tam tikrais atvejais galinčioms kilti pasekmėms. Taigi, konstitucinė teisė nustato gėrius ir kuriems niekas negali prieštarauti, o baudžiamoji teisė vykdo tų gėrių apsaugą, tačiau ne visuomet galima tikėtis gero baudžiamojo įstatymo veikimo efekto, jeigu bus numatyta baudžiamoji atsakomybė tik už labai pavojingas veikas, o visa kita paliekant kitoms teisės šakoms ar moralės dalykams.

Baudžiamoji teisė dėl savo *ultra vires* pobūdžio ir griežtų bausmių turi atspindėti tautos valią, o ne teisėjo nuomonę, įstatymo leidėjas baudžiamus įstatymus privalo suformuluoti aiškiai ir tiksliai, kad teismams nebeliktų galimybės aiškinti jų savaip t.y. teismai turėtų remtis tik įstatymo leidėjo ir tu tuo pačiu tautos valia. Taigi baudžiamosios teisės reglamentavimas turi būti analizuojamas per socialinį kontekstą. Tačiau nustatyti labai aiškią liniją šioje srityje apskritai yra labai sudėtinga, nes gali būti atvejų, kai įstatymo leidėjas pripažins nusikaltimais veikas, kurios visuomenės požiūriu nėra labai smerktinos, tačiau atsižvelgdamas į konkrečias aplinkybes kitų būdų kontroliuoti žmonių elgesį jis nenumato, ir atvirkščiai – visuomenė gali piktintis, kad, jos manymu, tam tikri pavojingi veiksmai nelaikomi nusikaltimais. Tokie prieštaravimai gali daryti nemažai įtakos sprendžiant nusikalstamumo problemas. Įstatymo, neturinčio pritarimo visuomenėje, realizavimas neišvengiamai yra sudėtingesnis. “ Taigi išmintingas baudžiamosios atsakomybės pagrindų nustatymas – svarbi išeities pozicija kontroliuojant visuomenės patologijos lygį, o kartu ir daugelį su tuo susijusių klausimų.¹¹² Apskritai nustatant veikų pripažinimo nusikaltimais pagrindus paprastai atsižvelgiama į įvairius

¹¹² Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilius: Eugrimas, 1988. P -41.

faktoriūs: nusikalstamos veikos formalizavimo galimybės, pavojingų veikų paplitimą, teisėsaugos institucijų veiklos pajėgumus it t.t.

Pažymėtina, kad šiuo metu daugelio valstybių baudžiamieji įstatymai, susiję su žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga, yra gan nekonkretūs. Iš esmės galima išskirti tris grupes nuostatų, kuriomis yra ginama arba esant tam tikromis aplinkybėmis gali būti ginama negimusios gyvybės gyvybė.

Visu pirma, tai yra nuostatos, kuriomis numatoma atsakomybė už nužudymus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pačiame baudžiamajame įstatyme paprastai nebūna paaiškinta, kada žmogaus gyvybė prasideda ir kada baigiasi. Tai yra numatoma arba kituose įstatymuose, arba tai vertina kompetetingi teismai. Dėl reglamentavimo kituose įstatymuose kyla klausimas, ar žmogaus gyvybės pradžios ir pabaigos momento nustatymas kitokio pobūdžio santykiams, pavyzdžiui civiliniams santykiams, taikomame teisės akte gali būti reikšmingas baudžiamojoje teisėje. Ir daugelyje valstybių teismai, laikydamiesi tos nuomonės, kad baudžiamasis įstatymas turi būti aiškinamas griežtai ir tiksliai, paprastai negimusiai gyvybei netaiko baudžiamajame įstatyme reglamentuotos sąvokos “nužudymas”.

Antra, kai kurių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose yra numatoma atsakomybė už žmogaus vaisiaus gyvybės atėmimą priešingą moters valiai (pavyzdžiui Estijos kodekse). Šiais atvejais darytina išvada, kad bendra sąvoka “nužudymas” neapima žmogaus vaisiaus gyvybės atėmimo.

Trečia, žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga kai kuriais atvejais numatoma baudžiamojo įstatymo nuostatose, kuriomis draudžiami abortai. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad valstybių pozicija dėl žmogaus vaisiaus teisės į gyvybę pripažinimo dažnai vertinama pagal nacionalinės teisės nuostatas dėl abortų. Nors šiuo atveju vėlgi atsiranda prieštaravimas, nes reikia turėti omenyje, kad abortų draudimas toli gražu ne visais atvejais gali būti laikomas žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga. Tai patvirtina aiškinimas, kad abortų draudimas ypač vėlesnėse nėštumo stadijose yra siejamas su moters sveikatos apsauga, bet ne žmogaus vaisiumi. Vėlgi nuostata “neteisėtas abortas” paprastai yra aiškinamas kituose teisės aktuose arba teismų sprendimuose.

Ketvirta, yra dar vienas nepaminėtas atvejis, tačiau praktine efektyvumo prasme jis nėra ypatingai svarbus. Dažnai valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose būna nustatytas draudimas atlikti eksperimentus su žmogaus embrionu arba vaisiumi. Tačiau šis draudimas nebetenka prasmės, nes paprastai yra priduriama, kad jam gali būti numatytos išimtys kitų įstatymų nustatytais atvejais.

Taigi iškėlus šias pagrindines problemas baudžiamosios teisės vietos nustatymas ginant žmogaus vaisiaus į gyvybę, reikia pripažinti, kad negimusios gyvybės apsaugos klausimas yra ne dėl tam tikros teisės suteikimo, o tai galėtų padaryti įstatymo leidėjas, bet

konstitucinės – teisės į gyvybę išaiškinimas. O tai daryti yra įpareigoti Konstituciniai teismai arba analogiškas funkcijas įgyvendinančios institucijos.

Kita svarbi problema – teismo sprendimas šiuo atžvilgiu būtų galutinis ir neginčijamas, tuo tarpu įstatymo leidėjo valia gali kisti priklausomai nuo rinkimų rezultatų.

Visgi darytina išvada, kad išeities iš neaiškos teisinės koalinės ir kontraversiškos padėties, reikia ieškoti išeities. Nesant tvirtai išreikštos kompetetingo teismo pozicijos, turi būti aiškiai įtvirtinta įstatymo leidėjo pozicija, jog šio klausimo reglamentavimas būtų nuoseklus. Remiantis valstybių įstatymų nuostatų, kurių formuluotes paprastai reikia papildomai išaiškinti, apibendrinimu, matyti, kad žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga kiekvienu teismo nagrinėjamu atveju, priklausomai nuo skirtingų bylos aplinkybių, gali būti vertinama skirtingai. Todėl tais atvejais, kai Konstitucinis ar analogiškas funkcijas įgyvendinantis teismas nėra išreiškęs savo nuomonės dėl teisės į gyvybę apsaugos pradžios, valstybė, siekdama aiškaus ir nuoseklaus reglamentavimo ir teismų bendrų sprendimų, turėtų pati išreikšti aiškiai ir logiškai savo poziciją šiuo klausimu.

Europos žmogaus teisių teismas, kaip jau buvo minėta, iki šiol vengia atsakyti, ar žmogaus vaisius gali būti prilyginamas žmogui, kad jo gyvybė būtų ginama lygiai taip pat, kaip ir žmogaus gyvybė. Šioje situacijoje neišvengiamai vėl reikia prisiminti bene ryškiausią šioje srityje EŽTK sprendimą dėl Vo/Prancūzija¹¹³, kuriame Teismas pasisakė, jog nėra nei pageidautina, nei įmanoma atsakyti į abstraktų klausimą, ar negimęs vaikas yra asmuo, kaip apibrėžta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnyje.

Todėl neatsitiktinai šiuo Teismo sprendimu yra įvairiai interpretuojama kaip kam palankiau. Dažnai pasitaiko, kad šis ir ankstesni Teismo ir Žmogaus teisių komisijos sprendimai yra aiškinami kaip nustatantys, jog gyvybė yra ginama būtent nuo gimimo, tokie vertinimai neretai matomi ir žiniasklaidoje.¹¹⁴

Taigi nors ir kritikuojamas už tai, kad neišreiškia savo tvirtos pozicijos dėl šio klausimo, Europos žmogaus teisių teismas paliko galimybę valstybėms pačioms apsispręsti, kokį teisinį statusą suteikti žmogaus vaisiui. Europoje yra kalbama apie dvi dažniausiai valstybes, kurios draudžia abortus dėl socialinių priežasčių – tai Airija ir Lenkija. Vienas įdomiausių ir dėmesio vertas (jau minėtas) yra Vokietijos atvejis. Šioje valstybėje, rengiant baudžiamojo įstatymo nuostatas, susijusias su abortais, išsiskyrė Krikščionių demokratų, iš vienos pusės, ir Socialdemokratų bei Liberalų koalicijos, iš kitos pusės, nuomonės. Krikščionys demokratai pasisakė už “indikacinį modelį”, kai nėštumo nutraukimas siejamas su tam tikrų indikacijų (medicininių, socialinių ir kt. buvimu), tuo tarpu oponentai norėjo taikyti “periodinį

¹¹³ Vo v. France //

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=vo%20%7C%20v.%20%7C%20france&sessionid=427977=hudoc-en>. Prisijungimo laikas: 2006-06-11.

¹¹⁴ BBC news: Europe rejects foetal rights bid // <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/3876311.stm>

modelį”, kai nėštumo nutraukimas siejamas su tam tikru nustatytu laiku, per kurį moteris gali apsispręsti atlikti abortą. Pastarasis modelis ir buvo priimtas 1947 m. tačiau Krikščionys demokratai kreipėsi į Vokietijos Federacinį Konstitucinį Teismą, teigdami, kad abortų legalizavimas pirmaisiais trimis nėštumo mėnesiais yra nesuderinamas su Konstitucijoje garantuojama žmogaus vaisiaus teise į gyvybę. Konstitucinis teismas patvirtino, kad teisė į gyvybę taikoma ir žmogaus vaisiui, kadangi Konstitucija ją suteikia “kiekvienam” (jededj).¹¹⁵ Taigi tai Konstitucinis teismas nustatė negimusio vaiko apsaugą, kuriai negali prieštarauti jokios kitos priemonės, bet ir nustatė pačiai valstybei reikalavimą ginti žmogaus vaisių netgi prieš jo motiną. Todėl įstatyme aiškiai turėjo būti išreikštas nepritarimas abortams. Esminis tokios apsaugos veiksnys yra tai, kad tokių normų visuma numato tinkamą žmogaus vaisiaus teisių apsaugą. Tuo tarpu suprantama, kad “periodinis modelis” negalėtų pakankamai gerai užtikrinti tokios apsaugos. Abortų pirmosiomis 12 savaičių legalizavimas negalėjo būti suderinamas su Konstitucijoje išreikštu nepritarimu, jeigu toks legalizavimas nėra grindžiamas priemonėmis, atsveriančiomis tokį sprendimą. Štai dėl tokių priežasčių Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas atmetė “periodinį modelį”, kadangi šis “pašalino abortus iš bausmių taikymo srities, netgi tais atvejais, kurie nebuvo su Konstitucijoje pripažintomis vertybėmis”. Šioje formuluotėje yra paslėpta išvada, kad tam tikromis aplinkybėmis žmogaus vaisiaus gyvybė gali būti tinkamai ginama naudojant “indikacinį modelį”. Tačiau tuo pat metu Konstitucinis teismas nepamiršo pažymėti, kad tam, jog abortas būtų pateisinamas, jis neprivalo būti siejamas tik su medicininiais kriterijais, bet taip pat gali būti grindžiamas ir “kitomis bendros svarbos situacijomis”, taip pat paliekant galimybę taikyti socialinius kriterijus.¹¹⁶ Taigi remiantis šiuo Konstitucinio teismo sprendimu, buvo parengtos naujos baudžiamojo įstatymo nuostatos, atspindinčios kompromisą, kuriame atsižvelgiama į vaisiaus apsaugą bei moters interesus. Taigi Konstitucinis teismas išaiškino nuo kada taikoma negimusios gyvybės apsauga. Tačiau šiuo išaiškinimu reglamentavimas nesibaigė, teismo išaiškinimu remiantis, Vokietijos baudžiamojo kodekso 218 straipsnyje buvo numatyta, kad iki apvaisinto kiaušinėlio įsitvirtinimo gimdoje jo sudailinimas nelaikomas abortu.¹¹⁷ Iki to laiko moteris be jokių apribojimų gali naudoti bet kokias nėštumo nutraukimo priemones. Be to, buvo numatyta keletas galimybių nutraukti nėštumą netgi po to, kai apvaisintas kiaušinėlis įsitvirtina gimdoje: kai motinos gyvybei ar sveikatai gresia pavojus (taikoma iki nėštumo pabaigos); kai yra įtariamas embriono genetinis išsigimimas (leidžiama iki 22 nėštumo savaitės), ir esant nepaprastoms aplinkybėms. Iš esmės ši paskutinė nuostata atvėrė galimybę atlikti abortus dėl bet kokių moteriai nepalankių priežasčių:

¹¹⁵ Patric Glenn H. The Constitutional Validity of Abortion Legislation: A Comparative Note. McGill law Journal Vol. 21, 1975.

¹¹⁶ Eser, Albin. Reform of German Abortion Law: First Experiences. The American Journal of Comparative Law, Vol. 34, 1986. P – 373 – 374.

¹¹⁷ 1992 m. liepos 27 d. Vokietijos BK pakeitimo įstatymu 319 straipsnis buvo panaikintas, o jame numatyta nuostata perkelta į 218 straipsnio 1 dalį.

tai ir dėl karjeros, ir dėl mokslų, ar dėl pragyvenimo lygio nukentėjimo (taip pat leidžiama iki 12 nėštumo savaitės)¹¹⁸. Tai pat Vokietijos baudžiamajame kodekse buvo numatyta dar viena galimybė teisėtam abortui: kai abortą atlieka gydytojas ne vėliau kaip 22 nėštumo savaitę ir motina yra išklausiusi reikiamą konsultaciją, ji pagal baudžiamąjį kodeksą, nebus baudžiama. Ši išimtis taikoma tik motinai, t.y. sudaroma galimybė teisėtai darytis abortą užsienyje.

Užtikrinus negimusios gyvybės pasaulį konstitucinės ir baudžiamosios teisės priemonėmis, iškyla klausimas, koks jų efektyvumas, valstybėse, kuriose draudžiami abortai dėl socialinių, ekonominių priežasčių ir dėl moters teisės į privatų gyvenimą. Šioje situacijoje reikia prisiminti JAV Aukščiausiojo teismo sprendimą Roe/Wade, kuriame buvo pripažinta, kad žmogaus vaisius nėra asmuo. Teisėjas Blackmun išdėstė, kad teismas jautė tuometinių socialinių ir ekonominių aplinkybių spaudimą, jeigu Aukščiausiasis teismas būtų nustatęs, kad žmogaus vaisius yra asmuo, sprendimo poveikis būtų buvęs kur kas rimtesnis nei buvo pasirinkus priešingą sprendimo variantą. Jeigu būtų buvę pripažinta, kad JAV Konstitucijos 14 – aja pataisa užtikrina žmogaus vaisiaus teisę į gyvybę, tuomet ne tik Teksaso valstija, su kuria buvo susijusi konkreti byla, bet ir visos kitos JAV valstijos pagal Konstituciją būtų buvusios įpareigos uždraust abortus. Taip pat būtų iškilusi grėsmė abortus draudžiančiuose įstatymuose numatytiems išimtinėms aplinkybėms, kuriomis abortus atlikti leidžiama¹¹⁹

Antra, pripažinus, kad žmogaus gyvybės apsauga turi būti be jokių išlygų taikoma nuo pradėjimo, turėtų būti uždraustos populiariausios kontraceptinių priemonių rūšys, o tai padarius be pasiruošimo, farmacinės įmonės patirtų milžiniškus nuostolius bei būtų pažeista jų teisė į teisėtus lūkesčius, kartu smarkiai sumažėtų galimybė kontraceptinėmis priemonėmis apsaugoti nuo nepageidaujamo nėštumo. Natūralu, kad nelegalių abortų skaičius išsyk padidėtų. Tuo tarpu Jungtinės Tautos kaip tik ragina valstybes skatinti kontraceptinių priemonių naudojimą, kad abortai nebebūtų pagrindinis šeimos planavimo metodas¹²⁰. Vokietijos Konstitucinis Teismas minėtame sprendime nurodė, kad žmogaus vaisius yra laikomas žmogumi ne nuo kiaušinėlio apvaisinimo, bet nuo jo įsitvirtinimo gimdoje. Tokiu atveju kontraceptinių priemonių naudojimas nėra kvestionuojamas.

Trečia, atkreiptinas dėmesys tas, kad Jungtinės Tautos kritikuoja nemažai valstybių, kurios draudžia abortus dėl didelio gimdyvių mirtingumo. Pavyzdžiui, pranešime apie žmogaus teisių padėtį Nikaragvoje JT Žmogaus teisių komitetas nurodo, kad neretai slapti abortai yra viena iš didelio nėščių moterų mirtingumo priežasčių¹²¹ 2004 m. gruodžio 2 d. šis komitetas pateiktose pastabose kritikuoja ir mūsų kaimynę Lenkiją dėl jos „abortus ribojančių

¹¹⁸ Eser, Albin. Reform German Abortion Law: First Experiences. The American Journal of Comparative Law, Vol. 34, 1986. P. 374 - 377

¹¹⁹ Buleow E Williams III. To Be and Not to Be: inconsistencies in the Law Regarding the Legal Status of the unborn fetus. Temple Law R

¹²⁰ Implemmentation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. P – 88.

¹²¹ Žr. ten pat. P – 88.

įstatymų, kuriais moterys yra skatinamos rinktis nesaugius, neteisėtus abortus ir taip rizikuoja savo gyvybę ir sveikata¹²². Panašiai riboti abortų draudimą raginamos ir kitos pasaulio valstybės, pavyzdžiui, Kosta Rika¹²³, Šri Lanka¹²⁴ ir kt. Tačiau vertinant JT ataskaitoje dėl pasaulio gyventojų mirtingumo (2005) pateiktus duomenis, iš jų nėra matyti, kad valstybėse, kuriose abortai yra draudžiami, gimdyvių mirtingumas būtų didesnis. Panašiau į tai, kad jų mirtingumas gerokai didesne dalimi priklauso nuo valstybėje esančių socialinių ir ekonominių sąlygų. Pavyzdžiui, Lenkijoje padėtis, kur abortai draudžiami, tokia pati kaip ir Lietuvoje, miršta 13 iš 100 000 gimdyvių; Airijoje, kur abortai draudžiami, miršta 5 iš 100 000 gimdyvių; JAV, kuriose abortai draudžiami, miršta 17 iš 100 000, Vokietijoje – 8 iš 100 000. neturtingose valstybėse šie skaičiai kur kas didesni, nepriklausomai nuo to, ar valstybėje abortai yra draudžiami, ar ne. Azerbaidžane, kur abortai draudžiami, miršta 99 iš 100 000 gimdyvių, Kambodžoje, kur abortai tai pat draudžiami – 450 iš 100 000, Bangladeše, kur nedraudžiami, – 380 iš 100 000, Tunise, kur taip pat leidžiami, – 120 iš 100 000.¹²⁵

Tačiau reikia pastebėti, kad abortų draudimas, lemia kitą neigiamą pasekmę – tai neteisėti abortai. Oficialios statistikos nėra nelegalių abortų, todėl čia skaičius yra netikslinga minėti, bet, kad jie egzistuoja tai faktas. Pavyzdžiui Lenkijoje, nevyriausybinių organizacijų teigimu, nuo 1993 m. kasmet padaroma 80 000 – 200 000 nelegalių abortų, t.y. 100 – ui gyvų gimusiųjų tenka 20 – 50 nelegalių abortų. Tuo tarpu Lenkijoje, kai abortai nebuvo griežtai draudžiami abortų skaičius 100 – ui gyvų gimusiųjų sudarė maždaug 20 – 30. jeigu duomenys dėl nelegaliai atliekamų abortų yra patikimi, akivaizdu, kad įstatyminis draudimas faktiškai yra neveikiantis. Yra ir kitas neigiamas aspektas – nelegalių abortų darymo sistema, klesti abortų turizmas, be to, Lenkijos Moterų ir šeimos planavimo federacijos atstovės teigimu, moterys Lenkijoje vis dažniau vartoja preparatą RU – 486¹²⁶, kuris yra labai pavojingas moters sveikatai ir toje valstybėje nėra registruotas. Vokietijoje 1970 m., kai abortai buvo leidžiami tuo atveju, jeigu iškilo grėsmė moters sveikatai ar gyvybei, buvo padaryti 4 882 legalūs abortai, o numčius galimybės juos daryti dėl kitų priežasčių, šie skaičiai išaugo iki 91 000, o 1982 m., padidėjo daugiau nei 18 kartų.¹²⁷

¹²² Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto baigiamosios pastabos: Lenkija. 2004 m. gruodžio 2d., CCPR/CO/82?POL.

<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/66db176cab27b16c1256f43005ba2e7?Opendocument>

¹²³ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto baigiamosios pastabos: Kosta Rika. 1999 m. balandžio 8 d. CCPR/C/79/Add.107

<http://www.unhchr.sh/tbs/doc.nsf/0/44e92dc0cc07d87e80256763004d7900?Opeddocument>

¹²⁴ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto baigiamosios pastabos: Šri Lanka. 2003 m. lapkričio 3 d. CCPR/C/SR.2164http://srilanka.ahrchk.net/legal_reform/mainfile.php/0104/34/

¹²⁵ Jungtinių Tautų ataskaita dėl pasaulinio mirtingumo. 2005 m. <http://www.un.org/esa/population/publications/worldmortality/WMR2005.pdf>

¹²⁶ Šiuo preparatu sukeliamas cheminis abortas. Vaisius, gimdoje netekęs maitinimo, „atšoka“ ir pasišalina, tačiau neretai jam pačiam nepasišalinus yra būtina chirurginė intervencija.

¹²⁷ Eser, Albin. Reform of German Abortion Law: First Experiences. The American journal of Comparative law, Vol.34, 1986. P – 381- 382

Visgi nors Vokietija nėra ir negali būti priskiriama prie valstybių, kuriose abortai yra draudžiami, ši valstybė žengė svarbų žingsnį šia linkme, nes Vokietijos konstitucinis teismas priėmė sprendimą dėl to, kad Konstitucijos nuostata, numatanti, jog „kiekvienas turi teisę į gyvybę“ yra taikoma ir žmogaus vaisiaus atžvilgiu. Tuo pat metu buvo svarstoma, ar žmogaus vaisias teisė turėtų būti ginama baudžiamuoju įstatymu. Buvo nuspręsta, kad baudžiamosios sankcijos yra būtinos, siekiant užtikrinti, kad pirmenybė būtų teikiama teisei į gyvybę. Taigi nors ir buvo pripažinta, kad egzistuoja nelegalių abortų didelis skaičius, tai negali užkisti kelio baudžiamųjų normų bendram prevenciniam poveikiui. Ir tokiu atveju, jei baudžiamajam įstatyme nebūtų nustatytas abortų draudimas, būtų sužlugdytas ketinimas parodyti, kad tam tikri abortai yra „toleruojami“, bet ne „leidžiami“¹²⁸ Tačiau vertinant numatytas Vokietijos išlygas, kada galimas abortas bei atsižvelgiant kiek abortų yra padaroma, darytina išvada, kad baudžiamosios priemonės ginančios gyvybės apsaugą iki gimimo yra neefektyvios socialiniame kontekste. Viena iš baudžiamosios teisės esmių – svarbiausių visuomenės gėrių apsauga. Ja saugomi ne visi, bet pagrindiniai pasirinkti gėriai, atsižvelgiant į jų svarbą visuomenėje ir jiems padarytos žalos dydį.

Apžvelgus užsienio praktiką, galima pereiti prie Lietuvos Respublikos aborto reglamentavimo problematikos. Aišku viena, kad visų pirma šis teisinis santykis turi būti įtvirtintas įstatymu, kuris numatytų aiškias elgesio normas, tai įpareigoja tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, tiek tarptautiniai įsipareigojimai. Kadangi Konstitucinis teismas negali nagrinėti įsakymo atitikimą Konstitucijai, tai turi būti sudaryta galimybė pasisakyti Konstituciniam Teismui šiuo klausimu, nes tai yra konstitucinės teisės – teisę į gyvybę – išaiškinimas. Teismui neišreiškus savo nuomonės, tai privalo padaryti įstatymo leidėjas, kadangi tik tokiu atveju būtų išvengiama skirtingo vaisiaus teisės į gyvybę traktavimas, kai vienom aplinkybėm esant apsauga taikoma, kitom ne.

Siektinas pavyzdys – imperatyvus aborto uždraudimas. Lietuvoje buvo politinė valia įtvirtinti tokią nuostatą, negimusios gyvybės apsaugą nuo pradėjimo, taip ji įgautų teisinio subjekto statusą, tačiau tai liko neįgyvendinta. Europos žmogaus teisių teismas nėra išreiškęs savo aiškios nuomonės dėl negimusios gyvybės teisinio statuso, bet ir niekur nėra nurodęs, kad teisinė apsauga taikoma tik nuo gimimo. Tuo tarpu 2005 m rugpjūčio 8 d. Europos teisė departamento išvada pateikia: „ligšiolinė Europos žmogaus teisių teismo ir Komisijos praktika rodo, kad negimęs vaikas nelaikomas „asmeniu“, tiesiogiai saugomu Konvencijos 2 straipsnio“, tuo tarpu teismas sprendime Vo/ Prancūzija yra suformuluotas kitaip: „jog negimęs vaikas nelaikomas „asmeniu“ ne Teismo ir Komisijos praktikoje, bet jų praktikoje analizuojamuose teisės aktuose. Tai pat yra nurodoma, kad „Konvencijos institucijos nėra atmetusios galimybes,

¹²⁸ Glenn, H. Patrick. The Constitutional Validity of Abortion Legislation: A Comparative Note. McGill Law Journal, 1975. P- 680.

jog, esant tam tikromis aplinkybėmis (Konvencijos 2 straipsnyje numatyta), apsauga gali būti taikoma negimusiam vaikui.¹²⁹ Taigi matyti, kad Europos teisės departamento toks gana kategoriškas teiginys yra klaidingas.

Tolimesni argumentai, kodėl abortas turi būti uždraustas.

Pirma, mokslo žinios įrodė, kad gyvybė prasideda nuo pradėjimo, turi tą patį genetinį paveldą visą savo likusį gyvenimą, ir net teorijos iškeliančios moters autonomijos principą, to neneigia, kad gyvybė prasideda nuo pradėjimo.

Antra, principas, kad žmogaus gyvybė, kaip visų svarbiausias gėris, privalo būti nuosekliai saugomas nuo tada, kada ji prasideda, to reikalauja normali logika, ir priimant sprendimą dėl kitų interesų, tai visais atvejais žmogaus teisė į gyvybę yra viršesnė nei ekonominės ar socialinės pasekmės. Teisine kalba tariant „neteisė negali sukurti teisės“. Atvirkštinė situacija, kai „žmogaus vaisius nėra asmuo“ tik nuoga frazė, kuri nieko bendro neturi konfliktuojančių interesu kontekste. Pasitelkiant tokią sampratą, vaisiaus gyvybė nebetenka kokios apsaugos bet kokioje situacijoje. Tokia samprata gali nuvesti per daug toli. Pavyzdžiui, ilga laiką ne tik JAV, bet ir kai kuriose kitose valstybėse, tarp jų ir Švedijoje, aborto metu pašalinti vaisia gyvi buvo paliekami mirti. 24 savaičių vaisiai, kuriems dar nebuvo taikoma gyvybingumo taisyklė „verkdamo kelias valandas, iki mirdavo.“¹³⁰ Juk visiškai teisėtai – vaisius dar nėra „žmogumi“ arba „negyvo žmogaus negali būti, kai žmogaus gyvo nebuvo“. Keista, kad toks abortų atlikimas nėra smerkiamas, bet motina, nužudžiusi ką tik pagimdytą vaiką, visuomenėje yra be galo smerkiama. Panašu, kad remdamasi tokia samprata, visuomenė griaua pati save, elgiasi žmogui priešinga linkme.

Trečia, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, tiek tarptautiniai dokumentai pradedant deontologinėmis normomis baigiant konvenciniais įsipareigojimais, kalbėdami apie žmogaus teises ypatingai išskiria teisę į gyvybę, kuri yra absoliuti ir neribojama. Jei negimusi gyvybė neįeina į šią sampratą, tai reikia iš naujo reflektuoti žmogaus teisę.

Ketvirta, aborto įteisinimas ir negimusios gyvybės kaip žmogaus nepripažinimas, sukelia dar sudėtingesnes situacijas teisei, kuri ir taip yra labai lėtai ir nepaslinkusiai reaguojanti. Atsirado kitų aborto rūšių: tai embriono sukūrimas apvaisinimo tikslams, yra eliminuojami pertekliniai embrionai (pavyzdžiui, kai gresia daugybinis nėštumas, paliekant gyvą sveikesnį embrioną).

Taigi aborto reglamentavimas nuosekliom teisinėm priemonėm, turėtų būti uždraustas. Tačiau ir tokia nuostata tai pat sukelia kai kurias neigiamas teises pasekmes.

¹²⁹ ¹²⁹ Vo v. France //

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=vo%20%7C%20v.%20%7C%20france&sessionId=427977=hudoc-en>. Prisijungimo laikas: 2006-06-11.

¹³⁰ Boyle Louis E. The Fetus as a Legal Entity – Facing Reality. San Diego Law Review, Vol. 8 9(1971). P – 136.

Pirma – giluminiai socialiniai pokyčiai, abortas tapo normalia elgesio taisykle. Kartą įteisinus abortą, priešinga linkme yra be galo sudėtinga judėti ir pakeisti visuomenės mentalitetą.

Antra, asmens statuso nepripažinimas ar pripažinimas embrionui dar neleidžia uždaryti klausimo. Būtent dėl asmens sąvokos naudojimo dvylipiškumo, kyla pozicijų išklabinimą: asmens tema, kuri tradiciškai yra mylima krikščioniškos ir metafizinės kilmės filosofinių krypčių, yra vis dažniau naudojama ir empirinių ir anti – metafizinių filosofijos krypčių. Dabar į asmens sąvoką bioetikoje pradedama žiūrėti su nepasitikėjimu, būtent iš tos pusės, kurioje pačioje pradžioje ją suformulavo: neretai tie, kurie skelbia pagarbą žmogaus gyvybei nuo pradėjimo momento, linkę nutylėti nuorodą į asmenį, bijodami įsivelti į pavojingas dviprasmybes, ieškodami alternatyvių kelių pademonstruoti negimusios gyvybės subjektiškumą ir nors pripažįsta šią pareigą absoliučią, kai kuriais atvejais (nors ir išskirtiniais) daro išlygas nuo jos. O tie, kurie neigia asmens subjektiškumą embrionui, pripažįsta, kad kai kuriais atvejais egzistuoja tam tikros formos pareiga globoti jį.

Trečia, jei nėra visuomenės pritarimo – joks įstatymas neefektyvus ir neveiksmingas.

Ketvirta, kita problema ta, kad aišku, jog per greit uždraudus abortą, ko pasekoje ir kontraceptines priemones, susidarytų taip pat sudėtinga labai situacija, tai ir dėl nelegalių abortų, abortų turizmu, moterų sveikatos sutrikdymo ir mirtingumo, to negalima paneigti, nors oficialios statistikos šiuo klausimu ir nėra. Todėl šiai dienai, galima teigti, uždrausti abortą imperatyviai, yra neįmanoma. Aborto uždraudimas – tai ateities siektinas idealas, taip turėtų būti formuojamas visuomenės mentalitetas.

Žvelgiant į įvairių valstybių įstatymų nuostatas, teismų sprendimus, bei baudžiamosios teisės nuostatas, tampa akivaizdu, kad dabartinėje visuomenėje ir abortų uždraudimas, ir jų leidimas neduoda laukiamų rezultatų. Valstybių, kuriose nepripažįstama vaisiaus teisė į gyvybę, teisė tampa ne logiška, kai ji prieštarauja gamtos dėsniams, tuo tarpu griežtas abortų ribojimas, kaip matyti, nepasiteisina. Tose valstybėse, kur abortai uždrausti, ten jie vis tiek daromi, tik atliekami nelegaliai, moterys rizikuoja savo sveikata rinkdamosi neregistruotus sveikatai kenksmingas chemines abortuojančias priemones, klesti nelegalūs abortai ir abortų turizmas.

Siektinas variantas būtų suderinti radikalias nuomones bei kryptis, teisę suderinti su biologine ir filosofine žmogaus prigimtimi, tuo nesukeliant neigiamų socialinių pasekmių pasiekti, kad žmogaus gyvybė būtų ginama visose stadijose ir tokios nuostatos būtų veikiančios. Tokia būtų aborto reglamentavimo siekiamybė ir Lietuvoje.

Lietuvoje baudžiamosios teisinėmis priemonėmis gyvybė nuo pradėjimo praktiškai nėra ginama. Vienas iš baudžiamosios teisės bruožų – jos normomis nustatyti svarbiausių

visuomeninių gėrių apsaugą. Ja saugomi ne visi, o tik pasirinkti gėriai, atsižvelgiant į jų svarbą visuomenėje ir jiems padarytos žalos pobūdį.¹³¹ Tokie gėriai turi būti labiausiai saugomi, jiems nustatoma griežčiausia apsauga, tačiau to pagrindas visuomeninis susitarimas, kurio valią išreiškia įstatymo leidėjas. Ir vienas pagrindinių baudžiamosios teisės objektų – žmogaus gyvybė. Tačiau jos apsauga priklauso nuo to, kaip pati visuomenė tai supranta. Jeigu nepaisant biologinių ir medicininių įrodymų visuomenėje vyrauja nuomonė, kad žmogus yra žmogumi tik nuo gimimo, tai dar negimusio žmogaus gyvybė negali būti pripažįstama pagrindiniu visuomenės gėriu, kuriam reikia apsaugos. Kitas dalykas – net įtvirtinus konkrečią nuostatą baudžiamajame įstatyme, ta norma neveiks, jeigu nebus visuotinai pripažįstama. Juk viena svarbiausių teisės veikimo sąlygų yra tai, kad norma būtų pripažįstama visuomenėje. Taigi iš šių pasvarstymų peršasi išvada, kad šioje vietoje baudžiamoji teisė nėra tinkama sritis šiai dienai, kur reiktų imtis pirminių priemonių, todėl ir Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektas bei su juo susijęs Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimas ir papildymas, kurį norėta priimti, šiai dienai yra per drastiškas. Visų pirma dėl to, kad apskritai aborto klausimu verdančios diskusijos ir aistros, to pasekmė, ta kad viena ar kita radikali nuomonė ima viršų, parodo tik tuometinį vienos ar kitos politinės jėgos prioritetą. Be to, juk baudžiamosiomis priemonėmis ir jų poveikis atspindi tik dabar esančius santykius, bet ne siekiamus santykius. Nustatyti siektinus tikslus baudžiamojoje teisės yra ydinga, kol pati visuomenė nepripažįsta, kad jai to reikia. Lyginant su Vokietijos pavyzdžiu, pastebėtina, kad aborto uždraudimas baudžiamajame įstatyme yra svarbus vien tuo, kad taip išreiškiama griežta valstybės politika šiuo klausimu, tačiau iš baudžiamojo kodekso nuostatų, tas draudimas nėra labai griežtas. Tokią situaciją lemia visuomenės spaudimas. Taigi Vokietija turbūt yra geriausias pavyzdys, norint pailustruoti bandymą suderinti du svarstomus kraštutinius požiūrius. Viena vertus, Vokietijos Konstitucinis Teismas žmogaus vaisių pripažino žmogumi, tačiau, antra vertus, Vokietija vis tiek yra priskiriama prie valstybių, kuriose abortai yra leidžiami. Taip yra todėl, kad abortai leidžiami dėl socialinių priežasčių, be to, leidžiama darytis abortą užsienyje. Todėl yra svarstyтина, ar iš tiesų šioje valstybėje žmogaus vaisiui yra suteikiama apsauga pagal jam konstituciškai pripažintą statusą.

Lietuvos atveju, valstybė turi išreikšti aiškiai savo poziciją, tačiau svarstyтина, kiek tikslinga tai gali padaryti baudžiamojoje teisėje, ar negalima tam pasirinkti alternatyvių priemonių. Kyla klausimas, kiek vertas tokio griežto valstybės požiūrio įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme. Kai yra aišku, kad visuomenė tokios pozicijos nepripažįsta. Ar tai neparodo valstybėje egzistuojančio teisinio nihilizmo?

Darytina išvada, kad siekiant ateityje baudžiamojoje teisėje suteikti žmogaus vaisiaus pilnavertę apsaugą, dabar reikia visą dėmesį skirti ir pastangas skirti ne tik

¹³¹ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1998. P – 18.

baudžiamosioms priemonėms ir kategoriškam aborto uždraudimui, bet kitoms teisinėms ir neteisinėms priemonėms. Ir reikėtų, kad tai būtų daroma sistemingai ir planingai, pasitelkiant ir kitomis valstybės institucijomis t.y. ne tik Konstitucinio Teismo pasisakymu ir įstatymo leidėju. Viena iš tokių priemonių, kuri egzistuoja užsienio valybose ir minėtoje Vokietijoje – tai nėščiąjų konsultacijų sistema, ypač tų, kurios ryžtasi abortui. Vokietijoje sukurtas valstybės lėšomis išlaikomas nepriklausomų nuo sveikatos priežiūros įstaigų nėščiąjų konsultavimo tarnybų tinklas. Konsultantu negali būti gydytojas, kuris seka nėščią moterį ar ruošiasi nutraukti nėštumą. Moteris konsultuoja pasirenkę psichologai, socialiniai darbuotojai, kurie yra pajėgūs įvertinti moters emocinę būseną ir yra įgalinti spręsti moters juridines ar finansines problemas. Nė vienas ginekologas neturi teisės nutraukti nėštumo, jei moteriai prieš tai nebuvo suteikta konsultacinė pagalba. Moters teisė gauti tinkamą, nepriklausomą konsultaciją yra įteisinta Vokietijos įstatymais.¹³² Akivaizdu, kad Lietuvoje nėra tokios praktikos. Pastebėtina, jog patys ginekologai, suprantantys sunkias aborto pasekmes ir savo noru siekiantys padėti moteriai, mėgina paaiškinti, ko ji gali tikėtis po tokios procedūros. Tačiau tokios pagalbos negalima vertinti kaip kompetetingos psichologo ar socialinio darbuotojo konsultacijos. Juo labiau, kad be informavimo apie žalą, gydytojas nepajėgus niekuo padėti moteriai. Tam tikra prasme, tokia informacija gali tik pabloginti moters padėtį. Taigi Lietuvoje įvertinus šią aplinkybę, galima teigti, jog moters teisė pasirinkti abortą, galima vertinti kaip nelaisvą ir neinformuotą sutikimą. Todėl reglamentuojant abortą įstatymu, turi būti aiškiai numatytos laisvo ir informuoto sutikimo sąlygos, prieš tai atlikus konsultaciją.

Tikriausiai vienas svarbiausių veiksnių kalbant apie ateities aborto uždraudimą, turi būti formuojama visuomenės nuomonė. Jau vien tai, kad daugeliui atrodo, kad vaisius yra moters kūno dalis, rodo visuomenės nesuvokimą. Turi būti pasirinktas toks pat kelias kaip ir kažkada įteisinus abortą, visuomenė buvo pratinama prie jo pradedant nuo to, kad pradžioje jis buvo atliekamas, kai grėسė pavojus moters sveikatai, vėliau plečiant dėl socialinių priežasčių, taip visuomenėje susiformavo abortinis mentalitetas. Todėl reikia skleisti žinias apie šeimos planavimą jau ugdymo įstaigose, nurodant, kad abortas negali būti šeimos planavimo priemonė. Numatyti tiek teisinėmis priemonėmis tiek neteisinėmis aborto alternatyvas, steigti nėščiąjų konsultacijos įstaigas bei nėščiąjų krizės namus. Prancūzijoje nuo 1638 metų veikė pamestinukų namai, kur gimdyvės galėjo atnešti savo nenorimus kūdikius pintinėse iki durų, paskambint varpeliu ir palikti.¹³³ Ta pačia linkme reikėtų orientuoti ir visą valstybės politiką: turėtų būti atidžiau žiūrima į medicinos ir farmacijos atstovų ekonominius interesus. Jei taip bus formuojama visuomenės nuostatos tiek teisinėmis (Konstitucinio Teismo išaiškinimas ir

¹³² Nėštumo nutraukimo etika. Kaunas, 2005. P- 17.

¹³³ Eglė Kavaliūnaitė. Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos, 2005. P- 2.

[http://www.teise.org/docs/upload/kavoliunaitepataisyta%20\(1\).doc](http://www.teise.org/docs/upload/kavoliunaitepataisyta%20(1).doc). Prisijungimo laikas: 2006-01-15.

įstatymo leidėjo nuomonė) tiek neteisinėmis priemonėmis, taip bus pamažu išstumiamas abortinis mentalitetas, kas leis apsaugot negimusią gyvybę jau ir griežčiausios formoj – baudžiamojoje teisėje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Darytina išvada, darbo pradžioje iškelta hipotezė, kad Lietuvoje nėra pakankamo aborto teisinio reglamentavimo, pasitvirtino.

1. Šiuo metu Lietuvoje abortai atliekami pagal 1994 m. Sveikatos ministerijos įsakymą „Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“, kadangi tai sudėtingas ir problematiškas visuomeninis santykis, jis turi būti atitinkamai ir nuosekliai bei aiškiai reglamentuojamas. Šis įsakymas jau pačia savo forma prieštarauja teisinio reglamentavimo principams. Tai, kad abortas tampriai siejasi su konstitucijoje ir tarptautiniuose dokumentuose įvardytoms pagrindinėm žmogaus teisėmis ir, jei tos teisės gali būti ribojamos, jų ribojimas turi būti teisėtas t.y. turi būti įtvirtintas įstatymu.

Negimusios gyvybės Lietuvoje praktiškai yra neginama. Konstitucijos straipsnis saugantis žmogaus gyvybę, tačiau nėra nurodyta nuo kada ši norma yra taikoma, kaip ir nėra sąvokų – „žmogus“, „kiekvienas“ turinio išaiškinimo. Civiliniame kodekse asmuo teisnumą įgauna gimdamas, tačiau kai kurias teises, pavyzdžiui paveldėjimo, jis gali įgauti ir dar būdamas nepradėtas. Baudžiamojoje teisėje iš viso nepripažįstama vaisiaus teisių apsauga, čia jis saugomas per motinos sveikatą, išskyrus minimalią apsaugą, kai užsimenama, kad draudžiamas mokslinis eksperimentas su embrionu, jei įstatymai nenumato kitaip.

2. Šiuo metu vyrauja trys pagrindinės teisės į gyvybę momento nustatymo teorijos: teisė į gyvybę nuo pradėjimo, teisė į gyvybę nuo gyvybingumo arba nuo nustatyto laiko pagal nėštumo savaites ir teisė į gyvybę nuo gimimo. Šių teorijų pagrindinis skirtumas tas, kad kiekviena jų į pirmą vietą iškelia skirtingus interesus: asmens teisė į gyvybę ir moters laisvė pasirinkti. Skirtingos valstybės pasirenka skirtingus kriterijus, kuriais vadovaujasi įstatymo leidėjas, reglamentuodamas su teisės į gyvybę apsauga susijusius klausimus. Taip pat kai kurių valstybių praktikoje ir teorijoje siūloma ginti negimusios gyvybės teisę į potencialią gyvybę. Tai viena vertus, reiškia teisės į gyvybę pripažinimą nuo pradėjimo, antra vertus, konflikto atveju suvaržant šią teisę.

3. Teisė į gyvybę yra pagrindinė prigimtinė žmogaus teisė, iš kurios išplaukia visos kitos teisės, ji pakankamai reglamentuota konvenciniame lygmenyje, ar tai būtų bendrieji instrumentai JT paktai, regioninės sistemos ar konkrečios subjektų kategorijos, ar konkretūs teisių pažeidimai, tačiau kaip su teise į gyvybę nuo pat jos pradžios klausimas lieka atviras ir kontraversiškas. Galima daryti išvadą, kad gyvybės pradžios apsaugos klausimas nėra tiesiogiai reglamentuojamas konvenciniame lygmenyje. Nors šiems minėtiems tarptautiniams instrumentams savo turiniu dar toli iki išsamaus reglamentavimo, visgi galima tikėtis, kad nauji protokolai palengva įvairius klausimus reglamentuos išsamiau. ET vaidmuo labai stiprus, ši organizacija ženkliai prisideda prie gyvybės pradžios teisinio reglamentavimo vystymosi

visuotiniame lygmenyje. Taip pat reikia išskirti deontologines normas, kurios medicinoje jau žinomos nuo senovės ir, kurių negalima neįvertinti, nes tiek nacionaliniame, tiek tarptautiniame kontekste, šios normos ilgą laiką funkcionavo, kaip teisės pakaitalas, ir dar dabar šalyse, kur nėra pakankamos atitinkamos įstatymo leidybos, jos vis dar vaidina pagrindinį vaidmenį.

4. Konstitucinės teisės svarba reguliuojant žmogaus gyvybės apsaugą iki gimimo yra labai reikšminga, tačiau baudžiamoji teisė šiai dienai nėra ta sritis, į kurią turi būti koncentruojamas dėmesys siekiant nustatyti žmogaus gyvybės apsaugą iki gimimo. Nustatyti siektinus tikslus baudžiamajoje teisėje yra ydinga, kol pati visuomenė nepripažįsta, kad jai to reikia. Siekiant ateityje žmogaus vaisiaus gyvybei suteikti pilnavertę apsaugą baudžiamajoje teisėje, dabar reikia visą dėmesį skirti ne tik baudžiamosioms priemonėms, bet ir kitoms teisinėms ir neteisinėms priemonėms.

5. Siekiant taikyti nuoseklią apsaugą žmogaus vaisiaus gyvybei, reikia kad būtų sudaryta galimybė pasisakyti Konstituciniam Teismui, kadangi tai yra konstitucinės teisės – teisės į gyvybę – išaiškinimas. Teismui neišreiškus savo nuomonės, tai privalo padaryti įstatymo leidėjas, kadangi tik tokiu atveju būtų išvengiama skirtingo vaisiaus teisės į gyvybę traktavimas. Vien tik valstybės intereso saugoti žmogaus gyvybę neužtenka, nepripažinus negimusios gyvybės teisinio statuso, kitaip jis bus vertinamas kaip teisės objektas ir apsauga bus taikoma, kada tai patogu.

6. Teisinio reglamentavimo dėl negimusios gyvybės siekiamybė – imperatyvus aborto uždraudimas, tokia siekiamybė būtų ir Lietuvoje, tačiau remiantis užsienio praktika tiek abortų leidimas, tiek abortų draudimas šiai dienai neduoda laukiamų rezultatų. Valstybėse, kuriose nepripažįstama negimusios gyvybės apsauga, teisė tampa ne logiška, kai ji prieštarauja gamtos dėsniams, bet ir abortų draudimas nepasiteisina dėl nelegalių abortų. Todėl abortas turi būti reguliuojamas, visu pirma, įstatymu, numatant aiškias ir konkrečias sąlygas, kad šio teisinio santykio subjektai neatsidurtų teisinio netikrumo būsenoje. Todėl ir Lietuvoje būtų labai svarbi Konstitucinio Teismo nuomonė, o vėliau ir įstatymo leidėjo pozicija. Siekiant, kad Lietuvoje ateityje būtų uždraustas abortas, visas dėmesys turi būti skiriamas visuomenės mentaliteto formavimui, suteikiant informaciją apie abortą jau ugdymo įstaigose, bei formuojant nuomonę, kad abortas negali būti šeimos planavimo priemonė. Todėl visas dėmesys turi būti skiriamas ne tik teisinėms – aborto įstatyminis reglamentavimas, numatant konsultavimo sistemą, terminą per kurį moteris turėtų laiko priimti sprendimą, numatyti griežtą laisvo ir informuoto sutikimo sąlygas, bet ir ne teisinėms priemonėms – krizių namų kūrimas, alternatyvių aborto būdų ieškojimas ir pan. Kai visuomenė priims nuostatą, kad negimusi gyvybė yra aukščiausia vertybė, tuomet ši vertybė turės būti saugoma ir griežčiausia forma – baudžiamosios teisės priemonėmis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. LR Konstitucija. Valstybės žinios., 1992. 10. 25. Nr. 33 – 1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į iškilusį nekilnojamą turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės Žinios, 1995. Nr. 89 – 2007.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1996, Nr. 114 – 2643.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 5 d. nutarimo „Dėl Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos narių paskyrimo“ pripažinimo netekusiu galios ir Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybos sudarymo“ atitikimo Konstitucijai“// Valstybės žinios, 1997. Nr. 49-1173.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1998. Nr. 109-3004.
6. LR civilinis kodeksas. Valstybės žinios., 2000. 07. 18. Nr. 74 – 2262.
7. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios., 1995. Nr. 60 – 1501.
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=170862
8. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Valstybės žinios., 1995. Nr. 40 – 987.
9. LR baudžiamasis kodeksas. Vilnius // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89 – 2741.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135, 142 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 131¹³⁴ straipsniu įstatymo projektas XP – 686 // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259236p_guery=

11. Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas. Valstybės žinios, 2002. Nr. 43 – 1602.
12. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija // http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm.
13. Lietuvos Respublikos vaiko gimimo momento nustatymo įstatymas. Valstybės žinios, 2002. Nr. 43 – 1602.
14. Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projektas XP-432(2) // http://www3.lrs.lt/pls?inter3?dokpaieska.showdoc_l?_id=259233p_guery=
15. Pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 20003. Nr. IX – 2361.
16. Biomedicinos tyrimų etikos įstatymas. 2000. Nr. VIII – 1679.
17. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948.
18. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, 1966.
19. Visuotinė žmogaus genomo ir žmogaus teisių deklaracija, 1997.
20. ES pagrindinių laisvių chartija, 2000.
21. Europos žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija, 1996.
22. ET rekomendacija dėl vaiko teisių pripažinimo nuo pat pradėjimo momento, 1979. Nr. 874
23. ET rekomendacija dėl genetinės inžinerijos, 1982. Nr. 934
24. ET rekomendacija dėl embrionų ir žmogaus vaisiaus panaudojimo diagnostiniams, terapiniams, moksliniams – pramoniniams ir komerciniams tikslams, 1986. Nr. 1046.
25. EP rezoliucija dėl genetinių manipuliavimo etinių ir teisinių problemų, 1989. Nr. A2 – 327.
26. EP rezoliucija dėl dirbtinio apvaisinimo in vivo ir in vitro, 1989. Nr. A2 – 372.
27. Estijos respublikos baudžiamasis kodeksas http://www.legaltext.eelen/andmebaasltkst.asp?loc=texdok=X30068K5keel=enpg=1ptyyp=Ityyp=SITE_Xguery=penal+code.
28. Prancūzijos baudžiamasis kodeksas <http://www.rabenou.org/diivers/penal.htm>
29. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas. Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo. Valstybės žinios, 1994. Nr. 18 – 299.
30. Reprodukcinės sveikatos įstatymo projektas. Nr. IXP – 1775
31. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.2 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas XP-687 // http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dikpaieska.showoc_l?p_id=259236p_guery=

Dokumentų rinkiniai:

1. Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius., 1991.
2. Žmogaus teisės: regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius., 1993.
3. Žmogaus teisės: Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentai. Vilnius., 2000.
4. Žmogaus teisės: Jungtinių Tautų dokumentai. Vilnius., 2000.

Specialioji literatūra:

1. Abortion and Human Rights // <http://moznostvolby.host.sk/crrp.htm>.
2. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinis teisės įvadas. Vilnius., 2000.
3. Asmens konstitucinės teisės Lietuvoje. Vilnius., 1996.
4. Barnes P. Atverk už nebylį savo burną: abortas ir krikščionis. Vilnius: Reformatų literatūros centras, 2003.
5. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1998.
6. BBCNews: Europe rejects foetal rights bid // <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/387611.stm>
7. Bernard N. Dievo palytėjimas: abortų specialisto kelionė nuo mirties į gyvenimą. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2000.
8. Biologijos vadovėlis. Vilnius: alma littera, 1999.
9. Birmontienė T. Žmogaus teisės Lietuvos Respublikos konstitucijoje: Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. Vilnius., 1998.
10. Boyle Louis E. The Fetus as a Legal Entity – Facing Reality. San Diego Law Review, Vol. 8 (1971).
11. Brownstein A., Dau P. The Constitutional Morality of Abortion. Boston College Law Review. Vol. 33.
12. Buleow E Williams III. To Be and Not to Be: Inconsistencies in the Law Regarding the Legal Status of the Unborn Fetus. Temple Law Review, Vol. 71 (1998).
13. Čekanauskaitė A. Nėštumo nutraukimas: argumentai už ir prieš. Lietuvos bioetikos komitetas 2000-2003 // <http://bioetika.sam.lt>.
14. Dawn E. Johnsen. The Creation of Fetal Rights: Conflicts with Women's Constitutional Right to Liberty, Privacy and Equal Protection. The Yale Law Journal, Vol. 95:559.
15. Eglė Kavaliūnaitės. Žmogaus gyvybės teisinės apsaugos pradžios koncepcijos, 2005. [http://www.teise.olrg/docs/upload/kavoliunaitepataisyta%20\(1\).doc](http://www.teise.olrg/docs/upload/kavoliunaitepataisyta%20(1).doc).
16. Eglė Kavaliūnaitės. Žmogaus vaisiaus gyvybės apsauga baudžiamojoje teisėje. Vilnius, b.m.

17. Eser, Albin. Reform of German Abortion Law: First Experiences. *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 34 (1986).
18. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės išvada dėl Lietuvos Respublikos gyvybės prenatalinėje fazėje apsaugos įstatymo projekto Nr. XP – 432 (2), Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 135, 142 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 131 straipsniu įstatymo projekto Nr. XP – 686 ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.2 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP – 687 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260196p_guery=
19. Fijalkowski W. Gimdymo dovana. Kaunas: caritas, 2000.
20. H. ten Have ir kt. Medicinos etika. Vilnius., Charibdė 2003.
21. Highfield R. Babies May Feel Pain of Abortion. *The Electronic Telegraph*, 2000 08 29.
22. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child.
23. Jakučionytė R. Nėštumo nutraukimą įtakojantys faktoriai. Disertacija, 2000.
24. Jungtinių tautų ataskaita dėl pasaulinio mirtingumo. 2005 m. <http://www.un.org/esa/population/publications/worldmortality/WMR2005.pdf>
25. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto baigiamosios pastabos: Kosta Rika. 199 m. balandžio 8 d. CCPR/C/79?Add.107.
26. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto baigiamosios pastabos: Lenkija. 2004 m. gruogžio 2d., CCPR/CO/82?POL. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/66db17cab27b16c1256f43005ba2e7?opendocument>
27. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto baigiamosios pastabos: Šri lanka. 2003 m. lapkričio 3 d. CCPR/C/SR. 2164 http://srilanka.ahrchk.nrt/legal_reform/mainfile.php/0104/34/Openocument
28. Konferencija „galėję gyventi“ 2005. 12 .05. mokomoji medžiaga, vykusios LR seime.
29. Leslie Ann Cohen. Fetal Viability and Individual Autonomy: Resolving Medical and Legal Standards for Abortion. *Ucla Law Review*, Vol. 27 (1979-1980).
30. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius: LTU, 2002.
31. LR CK komentaras 2 Asmenys. Vilnius: justitia, 2002.
32. LR konstitucijos komentaras/ 1 dalis. Vilnius: teisės institutas, 2000.
33. LR konstitucijos komentaras/ 1 dalis. Vilnius: teisės institutas, 2000.
34. Mamta K. Shah. Inconsistencies in the legal status of an unborn child: Recognition of a Fetus' as Potencial Life. *Hofstra Law Review*. Vol. 29:931, 2000-2001.

35. Mark McCourt K.. Foetus Status After R. V. Sullivan and Lemay. Alberta Law review, Vol. XXIX, No. 4, 1991.
36. Narbekovas A. Bioetika. Kaunas: VDU, 2004.
37. Narebekovas A. Bioetika. Kaunas: VDU, 2004.
38. Nėštumo nutraukimo etika. Kaunas: Gyvenimo ir tikėjimo institutas, 2005.
39. Patric Glenn H. The Constitutional Validity of Abortion Legislation: A Comparative Note. McGill law Journal Vol, 21, 1975
40. Pavilionis V. Konstitucijos 19 straipsnio komentaras. Teisės problemos., 1999/ 1-2.
41. Pavilionis V. Konstitucijos 21 straipsnio komentaras. Teisės problemos. 1999. Nr. 1 – 2.
42. Ranalli P. Pain, Fetal Development, and Partial-birth Abortion // <http://www.gargaro.com/fetelpain.html>.
43. Ricky L. Welborn. Right to Abortion. North Carolina Law Review. Vol. 49 (1970-1971).
44. Robert G. Tanner. Constitutional Law – Expanding the Grounds for Abortion. Wake Forest Law Review. Vol. 7.
45. Rogers A. Durand de Bousingen D. Bioetika Europoje. Vilnius: Kultūra, 2001.
46. Scott R. Prenatal screening, Autonomy and Reasons: The Relationship Between the Law of Abortion and Wrongful Birth. Medical Review, 2003.
47. Skrinskas R.G. Pseudoargumentai žudyti // <http://www3.vdu.lt/life>.
48. Šalkauskienė A. Gyvybės šauksmas XX – XXI a. sandūroje. Kaunas, 2004.
49. Šalkauskienė A. Vaisingumo pažinimas ir valstybinė šeimos politika. Kaunas: Caritas, 1998.
50. Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius, 1999.
51. Tarptautinė Vidurio ir Rytų Europos konferencija bioetikos klausimais. 1997.04.04. Ovjedas. Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija).
52. Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius., 1988.
53. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius, 2000.
54. Vanagienė V. Nėštumo nutraukimo priežastys ir kontracepcija. Disertacija, 2001.
55. Warren Murray. The Nature and the Rights of the Foetus. The American Journal of Jurisprudence. 35 AM, (1990).
56. Wicks E., Wyldes M., Kilby M. Late Termination of Pregnancy For Fetal Abnormality: Medical and Legal Perspectives. Medical Law Review, 2004.
57. Willke B. Abortas: klausimai ir atsakymai. Kaunas: Caritas, 1995.
58. Žarskus A. Aš iki gimimo. Kaunas: Katalikų pasaulis, 2003.

59. Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius. 1996.
60. Žmogaus teisių apsaugos mechanizmas. Vilnius, 1997.
61. Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos Aiškinamoji ataskaita. 1996.

Teismų praktika:

Europos žmogaus teisių teismo ir komisijos praktika:

1. Brüggemann and Scheuten v. Federal Republic of Germany. Nr. 6959/75 Commission Report 1977 7 12. DR 10, p. 100.
2. Odièvre v. France // <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Odi%E8vre&sessionid=428209&skin=hudoc-en>
3. Vo v. France // <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=vo%20%7C%20v.%20%7C%20france&sessionid=427977&skin=hudoc-en>

JAV teismų praktika:

1. Baldwin v. Butcher. 184 S.E.2d 428 (W. Va. 1971).
2. Bonbrest v. Kotz. 65 F. Supp. 138 (D.C.C. 1946).
3. Dietrich v. Inhabitants of Northampton, 138 Mass. 14 (1884).
4. Endresz V. Friedberg. 248 N.E.2d 901 (N.Y. 1969).
5. Justus v. Atchison. 565 P.2d 122 (Cal. 1977).
6. People v. Belous. -Cal. 2d-, 458 P.2d 194, 80 Cal. Rptr. 354 (1969).
7. People v. Davis. 872 P.2d 591 (Cal. 1994).
8. People v. Ford. 581 N.E.2d 1189 (Ill. App. Ct. 1991).
9. People v. Greer. 204 N.E.2d 203 (Ill. 1980).
10. People v. Smith. 129 Cal. Rptr. 498 (Ct. App. 1976).
11. Presley v. Newport Hospital. 365 A.2d 748 (R.I. 1976).
12. Rambo v. Lawson. No. WD 41,747, 1990 Mo. App. LEXIS 654, at 1* (Mo. Ct. App. 1990)
13. Roe v. Wade. 410 U.S. 113 (1973).
14. Smith v. Brennan, 157 A.2d 497, 504 (N.J. 1960).
15. State ex rel. Atkinson v. Wilson. 332 S.E. 2d 428 (W. Va. 1971).
16. State v. Horne. 319 S.E.2d 703 (S.C. 1984).
17. Stidam v. Ashmore. 167 N.E.2d 106 (Ohio Ct. App. 1959).
18. United States v. Vuitch. 402 U.S. 62 (1972).

19. Verkness v. Corniea. 38 N.W.2d 838 (Minn. 1949).

Interneto svetainių nuorodų adresai:

1. Lietuvos Respublikos Seimas – [http:// www.lrs.lt/](http://www.lrs.lt/)
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas – <http://lrkt.lt/>
3. Europos žmogaus teisių teismas – <http://www.echr.coe.int/>
4. Europos Taryba. Žmogaus teisių svetainė – <http://194.250.50.202/>
5. Europos Tarybos rekomendacijos – <http://col.int/>
6. Organizacija „pro vita“ – www.sam.lt.
7. Teisinės informacijos centras – <http://litlex.lt/Litlex/>
8. Pasaulio šalių konstitucijos – <http://confinder.richmond.edu/>

SANTRAUKA

Šiuo metu Lietuvoje abortai atliekami pagal 1994 m. Sveikatos ministro įsakymą „Dėl nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos“. Kadangi abortas yra sudėtingas ir problematiškas visuomeninis santykis, jis turi būti reglamentuojamas įstatymu.

Konstitucinės teisės svarba reguliuojant žmogaus gyvybės apsaugą iki gimimo yra labai reikšminga. Siekiant taikyti nuoseklią apsaugą žmogaus vaisiaus gyvybei, reikia kad būtų sudaryta galimybė pasisakyti Konstituciniam Teismui. Teismui neišreiškus savo nuomonės, tai privalo padaryti įstatymo leidėjas, kadangi tik tokiu atveju būtų išvengiama skirtingo vaisiaus teisės į gyvybę traktavimo.

Baudžiamoji teisė šiai dienai nėra ta sritis, į kurią turi būti koncentruojamas dėmesys siekiant nustatyti žmogaus gyvybės apsaugą iki gimimo. Nustatyti siektinus tikslus baudžiamojoje teisėje yra ydinga, kol pati visuomenė nepripažįsta, kad jai to reikia. Teisinio reglamentavimo dėl negimusios gyvybės siekiamybė – imperatyvus aborto uždraudimas. Tokia siekiamybė būtų ir Lietuvoje, tačiau remiantis užsienio praktika matyti, kad tiek abortų leidimas, tiek abortų draudimas šiai dienai neduoda laukiamų rezultatų. Siekiant ateityje žmogaus vaisiaus gyvybei suteikti pilnavertę apsaugą, šiuo metu visą dėmesį reikia skirti ne baudžiamosios teisės, bet kitoms teisinėms ir neteisinėms priemonėms.

SUMMARY

At this time, abortions in Lithuania are performed according to the Health Ministry order which was passed in 1994 and is called “Regarding the Performance of Operations Terminating Pregnancy”. Because abortion is a complex social relationship, it should be regulated by law.

The importance of the constitutional law in the regulation of human life protection before birth is very significant. In an attempt to apply consistent protection for the life of a human fetus, there is a need for an opportunity for the Constitutional Court to voice its opinion. If this Court does not express its opinion, then the legislator must do that, because this is the only way a different approach to the right to life of a fetus can be avoided.

Criminal law should not be the main law branch in which to focus attention while trying to assess the protection of unborn human life. It is wrong to set the goals in the criminal law before society itself recognizes the need of these goals. The objective of the legal regulation of the unborn life is the imperative prohibition of abortion. There is the same objective in Lithuania, but according to the practice of foreign countries, it is seen that neither permitting nor forbidding of abortions brings the expected results. In an attempt to give full protection to the

life of a human fetus in the future, now, we need to concentrate not on the means of criminal law, but on other legal means and means outside the legal system.

